

ДЗЕЯЧЫ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА, РАБОТНІКІ КУЛЬТУРЫ! СТВАРАЙЦЕ ТВОРЫ, ДАСТОЙНЫЯ
НАШАЙ ВЯЛІКАЙ РАДЗІМЫ!

ВЫСОКА НЯСЦЕ СЦЯГ ІДЭЙНАСЦІ, ПАРТЫЙНАСЦІ І НАРОДНАСЦІ САВЕЦКАГА МАСТАЦТВА!

(З Заклікаў ЦК КПСС да 65-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі).

Пралетары ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 22 кастрычніка 1982 г. ● № 42 (3140) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Восеньскія ўсмешкі.

Фота І. АБРАЗЦА.

накіраваны на забеспячэнне далейшага паступальнага і ўстойлівага развіцця народнай гаспадаркі і яе галін, умацаванне вытворча-эканамічнага па-

ПЕРАД СЕСІЯЙ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР у сувязі са скліканнем сёмай сесіі Вярхоўнага Савета СССР дзесятага склікання даручыў Планава-бюджэтным і іншым пастаянным камісіям Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР папярэдне разгледзець Дзяржаўны план эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год і ход выканання плана ў 1982 годзе, Дзяржаўны бюджэт СССР на 1983 год і справаздачу аб выкананні бюджэту за 1981 год.

У сувязі з гэтым 19 кастрычніка ў Крамлі адбылося сумеснае пасяджэнне Планава-бюджэтных і іншых пастаянных камісій палат Вярхоўнага Савета СССР. Вёў пасяджэнне старшыня Планава-бюджэтнай камісіі Савета Нацыянальнасцей Н. І. Масленнікаў.

З дандадам аб праеце Дзяржаўнага плана эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1983 год і ходзе выканання плана ў 1982 годзе выступіў намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыня Дзяржплана СССР М. Н. Байбанкоў. Быў таксама заслушан дандад міністра фінансаў СССР В. Ф. Гарбузова аб праеце Дзяржаўнага бюджэту СССР на 1983 год і аб выкананні бюджэту за 1981 год.

Праекты плана і бюджэту

тэнцыялу краіны, рост дабрабыту савецкага народа ў адпаведнасці з рашэннямі XXVI з'езда КПСС.

На пасяджэнні было заслушана паведамленне старшыні Планава-бюджэтнай камісіі Савета Саюза Г. І. Вашчанкі аб парадку і тэрмінах папярэдняга разгляду праектаў плана і бюджэту на 1983 год, хода выканання плана ў 1982 годзе і справаздачы аб выкананні бюджэту за 1981 год.

Для гэтай работы з саставу пастаянных камісій створаны 16 сумесных падрыхтоўчых камісій.

У пасяджэнні ўдзельнічалі кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР В. В. Кузняцоў, намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР П. Г. Гілашвілі, старшыня палат Вярхоўнага Савета СССР А. П. Шыцікаў і В. П. Рубен, сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. П. Геаргадзе, старшыня пастаянных камісій палат, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў.

У гэты ж дзень адбыліся арганізацыйныя пасяджэнні падрыхтоўчых камісій, дзе былі зацверджаны планы работы, абмеркаваны іншыя пытанні. ТАСС.

АБМЕРКАВАНЫ ВАЖНЫЯ ЗАДАЧЫ

19—20 кастрычніка ў Маскве адбылася нарада міністраў культуры саюзных рэспублік, начальнікаў галоўных упраўленняў культуры Масгарвыканкома, Ленгарвыканкома, шэрагу краіваў і абласных упраўленняў. Абмеркаваны задачы арганізацыі ўстаноў культуры, якія выцякаюць з рашэнняў майскага (1982 г.) Пленума ЦК КПСС, пастаноў ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкіх часопісаў з практычнай камуністычнага будаўніцтва», «Аб паліпашэнні ідэна-выхаваўчай работы музеяў», а таксама разгледжаны ход падрыхтоўкі да святкавання 60-

годдзя ўтварэння СССР.

Падкрэслівалася, што задачы, пастаўленыя XXVI з'ездам партыі, у выступленнях Л. І. Брэжнева ў галіне культуры і мастацтва, абавязваюць прыняць панаваму вырашаць шматлікія пытанні, звязаныя з удзелам работнікаў культуры ў рэалізацыі стратэгічных мэт партыі ў галіне эканамічнага і сацыяльнага развіцця краіны, ідэалагічнага забеспячэння выканання заданняў пяцігодкі.

На нарадзе выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, міністр культуры СССР П. Н. Дземічаў. ТАСС.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У маляўнічым і змястоўным хоры, якім вобразна можна сабе ўявіць сучасную беларускую музыку, не губляюцца песні, створаныя заслужаным дзеячам мастацтваў БССР, лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Беларусі кампазітарам Генрыхам Вагнерам. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, ён прысвяціў сваю творчасць раскрыццю надзвычайных тэматичных аспектаў жыцця пакалення, загартаванага ў баях за Радзіму. У музыцы Г. Вагнера арганічна сплалены жыццёсцвярдзальны аптымізм і глыбокае адчуванне драматызму, які асабліва працягла яго сачыненні, як бы «падказаныя» аўтару уражаннямі і цяперашнім роздумам аб вайне і нашай перамозе над ворагам.

Аўтарскі канцэрт Г. Вагнера, прысвечаны 60-годдзю з дня нараджэння кампазітара, адбыўся ў філарманійнаму зале 17 кастрычніка. Музыказнавец І. Зубрыч ахарактарызаваў шлях музыканта ад франтавых песень да праграмных сімфанічных твораў, балетных і оперных сачыненняў, аратэый. Было падкрэслена, што да імя Г. Вагнера нярэдка дадаецца слова «першы»: першае балетнае ўвасабленне прозы Л. Талстага — «Пасля балю», першая тэлевізійная опера — «Ранак» па матывах пазмы А. Куляшова «Песня аб слаўным паходзе», першыя музычна-тэатральныя версіі прозы П. Броўкі (балет «Святло і цені» паводле рамана «Калі зліваюцца рэкі») і В. Быкава (опера «Сцяжынаю жыцця» па апавесці «Воўчая зграя»). Творы юбіляра пазначаны ў канцэртных рэпертуарах філармоній братніх рэспублік нашай краіны, выконваюцца ў ГДР і Венгрыі, Польшчы і Вялікабрытаніі, на Філіпінах. Пачынаючы з «Піянэрскай сюіты», напісанай для сімфанічнага аркестра дацкага гадоў назад, Г. Вагнер актыўна супрацоўнічае з паэтамі і драматургамі ў галіне музыкі для

дзяцей і юнацтва (яго пярэ належаць музычнае афармленне і драматычныя спектаклі Рэспубліканскага тэатра юнага глядача — «Хлапчыш-Кібальчыш», «Марат Казей», лагерныя і паходныя піянэрскае песні). У час святкавання пераможных дат календара ваеннай славы вальна-сімфанічныя пазмы Г. Вагнера «Вечна жывыя» і «Героям Брэста» выконваліся ў горадзе-героі Валгаградзе і ў Брэсцкай крэпасці — героі... Кампазітар шануе народна-фальклорныя крыніцы музычнай спадчыны і шукае сучасную мову для выяўлення новых тэм і вобразаў.

У той вечар выконваліся вядомыя творы Г. Вагнера — вальна-сімфанічная пазма «Вечна жывыя», сюіта з балета «Святло і цені», Другі канцэрт для фартэпіяна з аркестрам і тры часткі з новага сачынення — аратэі «Ода Кастрычніку» на вершы А. Вольскага («Школьны парог», «Радзіма», «У святочны дзень»). Выканаўцамі былі Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, аб'яднаны хор Беларускага тэлебачання і радыё і Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі (мастацкі кіраўнік народны артыст БССР, прафесар В. Роўда), хор рэспубліканскі

На апладысментах слухачоў адказваюць Генрых Вагнер, Вінтар Роўда і Віталь Катаеў. Фота Ул. КРУКА.

ПІСЬМЕННІК І ПЯЦІГОДКА

ТВОРЧАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА

Адзінай, згуртаванай сям'ёй — рабочыя, сяляне, інтэлігенцыя — крочым мы да 60-годдзя ўтварэння СССР. Хада наша — упэўненая, характар — байцоўскі, мэта адзіная — Камунізм.

У гэтым адзінстве вялікую ролю адыгрываюць моцныя творчыя сувязі пісьменнікаў з жыццём народа, з практычнай камуністычнага будаўніцтва. У свой час творы літаратараў дапамагаюць працоўным выходзіць у сабе лепшыя рысы савецкага характару, садзейнічаюць ідэйнай загартоўцы, павышэнню культуры народа.

Аб гэтым ішла зацікаўленая гаворка на нядаўнім партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў рэспублікі, на якім абмяркоўваліся задачы камуністаў у святле пастаноў ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкіх часопісаў з практычнай камуністычнага будаўніцтва».

І вось, рэалізоўваючы намераныя планы, Саюз пісьменнікаў БССР і Мінскае вытворчае аб'яднанне па выпуску аўтаматичных ліній імя 60-годдзя Вялікага Кастрычніка вырашылі наладзіць доўгатэрміновыя

Гутарка ў кабінце дырэктара завода.

творчыя сувязі паміж літаратарамі рэспублікі і калектывам рабочых, ІТР і служачых. З гэтай мэтай быў распрацаваны дагавор аб супрацоўніцтве, падпісанне якога адбылося 19 кастрычніка.

Гэты дзень надоўга запомніцца і пісьменнікам і рабочым аб'яднання. На прадпрыемства прыехала вялікая і прадстаўнічая дэлегацыя пісьменнікаў — народны пісьменнік БССР, Герой Сацыялістычнай Працы Іван Шамякін, першы сакратар праўлення СП БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Ніл Гілевіч, сакратары праўлення СП БССР Васіль Зуёнак і Барыс Сачанка, сакратар партыйнай пісьменніцкай арганізацыі Вячаслаў Адамчык, пісьменнікі — Галіна Васілеўская, Анатоль Грачаникаў, Аляксей Жук, Павел Кавалёў, Анатоль Кудравец, Уладзімір Ліпскі, Генадзь Пашкоў.

Сустралі пісьменнікаў кіраўнікі вытворчага аб'яднання, рабочыя. Дарагім гасцям былі ўручаны кветкі.

Затым адбыліся сустрэчы пісьменнікаў з рабочымі зборнага, 5-га механічнага інструментальнага, ліцейнага, рамонтна-механічнага цэхаў, аддзела галоўнага тэхнолага. Пісьменнікі пазнаёмілі рабочых

Перад рабочымі зборнага цэха выступае А. Грачаникаў.

са з дапамогай беларускіх літаратараў, расказалі аб юбілеях Я. Купалы і Я. Коласа, пазнаёмілі са зместам дагавора.

Цёпла сустралі рабочыя аўтараў многіх сваіх любімых кніг. Адбылася зацікаўленая размова, было шмат пытанняў. Прадаўцы «Кнігарні пісьменніка» дапамаглі рабочым набыць кнігі гасцей-літаратараў.

Хвалюючы момант сустрэчы ў аддзеле галоўнага тэхнолага перажылі вядомыя токар-расточнік А. Н. Віташэвіч і пісьменнік Павел Кавалёў. У свой час Павел Кавалёў пісаў нарысы пра аднаго з першых Герояў Сацыялістычнай Працы. Яны прыгадалі гэта. Пісьменнік падарыў слаўтаму рабочаму сваю новую кнігу «Пакінь нас, трывога».

Пры падпісанні дагавора выступіў генеральны дырэктар вытворчага аб'яднання Генадзь Васілевіч Гарбуноў. Ён расказаў, як у вальнах Мінска, ля вёскі Сляпяні, распачыналася будаўніцтва новага прадпрыемства, як уступалі ў строй адзін за другім новыя нарпусы. Цяпер гэта вядомае прадпрыемства на ўсю краіну, на яго сцягу — ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга. Укараненне ў народнай гаспадарцы абсталявання, вырабленага Мінскім заводам аўтаматичных ліній імя П. М. Машэрава толькі за адну пяцігодку зберагае дзяржаве дзесяткі мільянаў рублёў, вызваляе дзесяткі тысяч рабочых.

Са словам у адказ выступіў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Ніл Гілевіч.

Падпісалі дагавор ад імя рабочых, ІТР і служачых генеральны дырэктар аб'яднання

Уладзімір ЛІПСКІ.

У час падпісання дагавора.

Фота Ул. КРУКА.

школы - інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмчыка (мастацкі кіраўнік заслужаны настаўнік БССР Г. Цітова), Саліравалі слявачка І. Мазылёва і піяніст лаўрэат міжнароднага конкурсу І. Алоўнікаў.

Прысутныя цёпла віталі Г. Вагнера і дырыжора канцэрта засаджанага артыста БССР В. Катаева. Кампазітару-юбіляру і выканаўцам былі паднесены кветкі.

К. КАЛІНА.

У інтэрнаце № 2 вытворчага аб'яднання «Інтэграл» адбыўся музычна-літаратурны вечар «Песняры беларускага краі», прысвечаны Янку Купалу і Януку Коласу.

Вядучыя вечара В. Турчына і С. Юрэнна расказалі аб творчасці песняроў. У выкананні рабочых М. Некраш, М. Мадзенева, Г. Казак, Н. Сурвілы і

іншых прагучалі вершы Я. Купалы «Мужык», «А хто там ідзе?», «Там», Я. Коласа «Родныя вобразы», урыўкі з «Новай зямлі».

На вечары выступіў С. Шушкевіч з успамінамі аб сустрэчах з Купалам і Коласам, прачытаў свае вершы.

Л. ЛАБАДА.

Традыцыйнымі сталі сустрэчы відабач са сваім земляком, вядомым кампазітарам і дырыжорам Г. Юдзіным. Нядаўна ён у чарговы раз наведаў старажытны горад на Дзвіне. З расказаў пра свой творчы шлях і пра творы, прысвечаныя Віцебску, пра культурнае жыццё горада ў дарэвалюцыйны перыяд і першыя гады Савецкай улады Г. Юдзін выступіў у абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна, у санаторыі «Лётцы», па мясцовым тэлебачанні і радыё.

А. АРСЕНЬЕУ.

БІБЛІЯТЭКІ — ЮБІЛЕЮ

Бібліятэкі Мінскай вобласці актыўна ўдзельнічаюць у правядзенні рэспубліканскай заочнай чытацкай канферэнцыі «Дружба народаў — дружба літаратур».

У Капыльскім, Бярэзінскім, Слуцкім, Лагойскім і іншых раёнах арганізаваны кніжныя выстаўкі «У. І. Ленін — заснавальнік Саветскай шматнацыянальнай дзяржавы», «Партыя Леніна — сіла народная», «60 год СССР», «Квітнее родная Беларусь», «Міншчына — мой край родны», «Мы за мір». Паўсюдна праводзяцца чытацкія канферэнцыі, тэматычныя вечары, вусныя часопісы, агляды літаратуры пра нашу вялікую Радзіму, пра дружбу народаў СССР.

Умацоўваюцца інтэрнацыянальныя сувязі бібліятэк. Барысаўская цэнтральная гарадская бібліятэка вядзе актыўную перапіску з вядомымі пісьменнікамі нашай краіны Эдуардасам Межлаіцісам, Робертам Раждзественкім, Алесем Ганчаром, Чынгізам Айтматавым, Іонам Чабану, Алімам Кешонавым, Васілём Быкавым і іншымі, многія з якіх прасіла сабе кнігі з аўтографамі.

Атрыманыя матэрыялы актыўна бібліятэкі выкарыстоўваюць у цыкле літаратурных вечароў «Дружба народаў, народжаная Кастрычнікам».

Жодзінская гарадская цэнтральная бібліятэка нядаўна прымала гасцей з Літвы, а крупчане па-ранейшаму слухаюць з бібліятэкарамі з Туркменіі.

На Салігоршчыне ад бібліятэкі да бібліятэкі крочыць эстафета «Бібліятэкі — 60-годдзе СССР».

Л. САНДЛЕР.

УВАГА ДЗІЦЬЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Савет па дзіцячай і юнацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў СССР і ЦК ВЛКСМ праводзяць першы Усесаюзны семінар крытыкаў дзіцячай і юнацкай літаратуры. Прадстаўнікі з Масквы і Ленінграда, а таксама з усіх саюзных рэспублік сабраліся ў сталіцы нашай Радзімы, каб на працягу дзясці дзён праслухаць лекцыі па важнейшых праблемах дзіцячай і юнацкай літаратуры, выхаванні і сацыялогіі сучаснага дзіцяства і юнацтва.

Абдуца таксама сустрэчы з вядомымі майстрамі літаратуры, крытыкамі, педагогамі, сацыёлагамі, бібліятэкарамі, выдаўцамі, супрацоўнікамі дзіцячых і юнацкіх газет і часопісаў.

Ад Беларусі ў семінары прымаюць удзел маладыя крытыкі Святлана Хорсун і Аляксандр Марціновіч.

НА ВОПЫЦЕ МІНЧАН

З 14 па 17 кастрычніка ў Мінску праходзілі заняткі Усесаюзнай лабараторыі балетмайстраў оперных тэатраў. Пачатак заняткаў супаў з 100-м прадстаўленнем балета А. Пятрова «Стварэнне свету». На гэты спектакль, у якім выступілі выканаўцы прэм'еры (яна адбылася ў красавіку 1976 года) Л. Бржозоўская, Ю. Траян, В. Саркісян, У. Іваню і інш., прыехаў аўтар — кампазітар А. Пятроў. Спектакль «Стварэнне свету» — адзін з самых папулярных у рэпертуары тэатра — прайшоў з небывалым уздымам і гораха быў прыняты гледачамі і ўдзельнікамі Усесаюзнай лабараторыі балетмайстраў оперных тэатраў.

Работай лабараторыі з часу яе арганізацыі пры Усерасійскім тэатральным аб'яднанні ў 1968 годзе кіруе прафесар Ленінградскай дзяржаўнай кансерваторыі П. А. Гусев. «Я лічу, — значыць ён, — што такія сустрэчы вельмі важныя і карысныя. Як правіла, мы збіраемся ў тых тэатрах, дзе дзясяткі высокай харэаграфічнай культуры і стварэння цікавага, часам не бясспрэчнага, сучаснага спектакля. У нашай краіне нямаюць пішуць аб творчасці Валіяціна Елізар'ева. Але ў гэтай справе лепш адзін раз

Народная агітбрыгада «Гарызонт» (кіраўнік М. Папова) часта выступае перад працаўнікамі горада-героя Мінска. Адзін з апошніх канцэртаў адбыўся на агітпляцоўцы Цэнтральнага раёна. Праграма «Рамантыкі ў строй, абывацелям — бой!» выклікала цікавасць у гледачоў.

Фота Л. РАГІНСКАГА.

БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ ПА-ЛАТЫШСКУ

З кожным годам творы беларускіх пісьменнікаў знаходзяць усё большае прызнанне ў чытачоў савецкіх рэспублік. Многа ўжо зроблена і робіцца ў суседняй Латвіі. Творы нашых пісьменнікаў дапамагае данесці да латышкага чытача наш нястомны сябар Талрыд Руліс, які ўжо пераклаў з беларускай мовы каля трыццаці апавесцей і раману. У гэтым годзе, адзначаючы стогадовы юбілей класіка беларускай літаратуры Якуба Коласа, рыжскае выдавецтва «Ліесма» («Полымя») выдала трылогію «На ростанях» у перакладзе Т. Руліса. А зусім нядаўна ў тым жа выдавецтве выйшла з друку апавесць Вік-

тара Казько «Суд у Слабодзе». Яе таксама пераклаў Талрыд Руліс. Праглядаючы трэцюю кніжку таго ж выдавецтва «Галасы сяброў (Апавяданні савецкіх пісьменнікаў)», мы зноў знаходзім у ёй пераклады Талрыда Руліса з беларускай мовы. Ён пазнаёміў латышкага чытача з апавяданнямі Янкі Брыля «Лазунок» і Васіля Віткі «Трывога ў Ельнічах». Усім перакладам Талрыда Руліса характэрны высокі ўзровень перакладчыцкага майстэрства, жаданне выказаць па-латышску найтанчэйшыя нюансы, адценні значэнняў беларускіх слоў і фразеалагізмаў.

І. ЛУЧЫЦ-ФЕДАРЭЦ.

ПАРКУ-50 ГАДОЎ

Заснаваны ў 1932 годзе, мінскі парк культуры і адпачынку імя Чалюскінцаў адзначае сваё 50-годдзе.

На плошчы 87 гектараў у ім расце каля 20 тысяч дрэў розных парод, размешчаны закрытая танцавальная зала, кіна-тэатр «Вясёлна», атракцыёны, спартыўны гарадок, працуюць школа-студыя сучаснага балета танца, калектывы мастацкай самадзейнасці, клуб «Прылюдзя» для тых, каму за трыццаць, грамадскі шашачны клуб, чытальная зала, ленторый.

Свой залаты юбілей парк адзначае як адзін з лепшых у рэспубліцы. Штогод тут праводзіцца больш за дзвесце канцэртаў прафесійных і самадзейных калектываў, традыцыйнымі сталі дні адпачынку калектываў прадпрыемстваў і устаноў раёна, сустрэчы з вядомымі людзьмі, пісьменнікамі, мастакамі, ветэранамі партыі і ваіны, вядомымі спартсменамі.

Парк удзельнічае ва ўсесаюзным фестывалі мерапрыемстваў, прысвечаных 60-годдзю ўтварэння СССР.

В. АСТРЫНСКІ.

убачыць, чым сто разоў пачуць. Таму мы сабраліся ў Мінску. Сюды прыехалі прадстаўнікі многіх тэатраў саюзных рэспублік. Праграма лабараторыі была надзвычай насычанай і цікавай. Акрамя непасрэднага спектакля беларускага балета, мы пазнаёміліся і з ансамблем пантамімы «Рух», і з тэатрам музыкальнай камедыі (балетнай трупай) і з пастаноўкай вучэбнага працэсу ў харэаграфічным вучылішчы. Уражанні вельмі

добрыя, яркія. Я ўпэўнены, што многім яны дадуць выдатны стымул у далейшай рабоце ў сваіх калектывах. Гэтаму несумненна дапаможа і тэарэтычная частка лабараторыі; у нас адбылася сур'ёзная гаворка пра уплыў музычных і літаратурных пlying на фарміраванне харэаграфіі».

Н. ПЕРВАКОВА.

На здымку: сцена з балета «Стварэнне свету».

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

Учора, 21 кастрычніка, у Мінску пачалася Дзекада паказу спектакляў і канцэртных праграм, прысвечаных стагоддзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Пра гэта мерапрыемства расказае начальнік Упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР У. П. РЫЛАТКА:

— Урачыстае адкрыццё Дзека-

шы сезон прапануе і ансамбль пантамімы «Рух»...

Аднак вернемся да Дзекады. У ёй удзельнічаюць Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы (сцэнічная кампазіцыя «Наш Купала» А. Андросіка і І. Чэрнаса; «Раскіданае гняздо» ў пастаноўцы В. Луцэнікі), Магілёўскі абласны драматычны тэатр («Тутэйшыя» Я. Купалы ў пастаноўцы В. Маслюка), Прыездзе ў Мінск і тэатр імя В. Дуніна-Марцінкевіча з Бабруйска — з пастаноўнай п'есы маладога беларускага драматурга А. Астахоўска «Іскры ўначы» пра юнацыя гадзі Коласа (рэжысёр В. Гірыч). А гродзенцы прывя-

КУПАЛУ, КОЛАСУ ПРЫСВЯЧАЕЦЦА

ды адбылося ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР спектаклем «Новая зямля» (опера Ю. Семіянікі паводле пазмы Я. Коласа). Яшчэ адна прэм'ера гэтага калектыву (ажыццёўлена яна да юбілею Я. Купалы) — балет Я. Глебава «Курган».

Як вядома, усе творчыя калектывы нашай рэспублікі падрыхтавалі новыя работы да стагоддзя класікаў беларускай

духу да нас «Паўлінку». Рэспубліканскі тэатр юнага гледача знаёміць з пастаноўкай новай п'есы У. Караткевіча пра Купала «Калыска чатырох чараўніц» (рэжысёр В. Рыжы). Апроч таго, абдуца выступленні двух канцэртна-лекцыйных брыгад рэспубліканскай філармоніі. Брыгада пад кіраўніцтвам В. Ласоўскага падрыхтавала кампазіцыю па вер-

Сцэнічная кампазіцыя «Наш Купала».

Сцена з балета «Курган».

Сцена са спектакля «Сымон-музыка» ў Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа.

Фота Ул. КРУКА.

літаратуры. Прынамсі, днямі ў Віцебску, у памяшканні Акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа, абдуца ўрачыстае пасяджэнне, прысвечанае коласаўскай даце, і тэатр упершыню пакажа кампазіцыю «На дарозе жыцця», створаную галоўным рэжысёрам В. Мазынінскім па вершах Я. Коласа. У Рускім тэатры БССР імя М. Горкага створана кампазіцыя па вершах Купалы і Коласа «Людзьмі звацца». Гомельскі абласны іграе «Прымаюць», а на афішы Дзяржаўнага тэатра лялек БССР сёлета з'явілася назва «Сымон-музыка». Сваё прачытанне гэтай пазмы ўжо не пер-

шах Я. Купалы і Я. Коласа «Абуджэнне»; артысты пад кіраўніцтвам Г. Рыжкоўскай назвалі сваю кампазіцыю па вершах Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча «Песні роднага краю».

30 кастрычніка, у заключны дзень Дзекады, на сцэне Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР будзе паказаны спектакль коласаўцаў «Сымон-музыка».

Міністэрства культуры БССР сумесна з Беларускай тэатральнай аб'яднаннем падвядзе творчыя вынікі гэтага святочнага агляда нашых тэатральных і музычных калектываў.

«МОЙ РОДНЫ КУТ...»

У ваколіцах Альбуці.

Урок літаратуры ў школе імя Якуба Коласа ў Міналаеўшчыне.
Фота Я. КАЗЮЛІ.

Творчай спадчыне сапраўднага вялікага мастака накіравана шчаслівая доля: яна не толькі навечна залатымі літарамі ўпісваецца ў гісторыю нацыянальнай культуры, не толькі з'яўляецца прадметам нацыянальнай гордасці, але і становіцца з'явай агульначалавечай, сусветнай. У гэтым яшчэ раз пераконваешся сёння, гартуючы шматлікія выданні твораў Я. Купалы на балгарскай, польскай, чэшскай, нямецкай, англійскай, французскай і іншых замежных мовах.

Дзякуючы перакладам на рускую мову М. Горкага, М. Ісакоўскага, Э. Багрыцкага, С. Гарадзецкага і іншых перакладчыкаў купалаўская паэзія даўно ўжо стала блізкай і зразумелай усесаюзнаму чытачу. Хутка праклала яна сабе дарогу ў славянскія краіны. Больш складана з выхадам твораў Я. Купалы да чытачоў такіх краін, як Францыя, Італія, Бельгія, ЗША, Канада.

Вялікабрытанію, а менавіта пра ўспрыняцце творчасці Я. Купалы ў гэтай краіне і пойдзе тут гаворка, таксама, відаць, варта аднесці да «цяжкадаступных» краін. Сапраўды, да нядаўняга часу творчасць Я. Купалы на радзіме В. Шэкспіра была вядома толькі невялікаму колу спецыялістаў-славістаў ды тых, хто, пакінуўшы Беларусь, апынуўся пад небам туманнага Альбіёна.

Першым істотным крокам, які спрыяў распаўсюджванню творчасці Я. Купалы сярод шырокага чытача як у Англіі, так і іншых англамоўных краінах, стала выданне кнігі «Like water, like fire. An anthology of Byelorussian poetry from 1828 to the present day» (L. 1971) — «Як вада, як агонь». Анталогія беларускай паэзіі з 1828 г. па сённяшні дзень (Лондан, 1971). У анталогію ўвайшлі пераклады на англійскую мову 21 твора нашага песняра, сярод якіх «Алеся», «А хто там ідзе?», «Спадчына», «Беларускім партызанам», «Маладая

Беларусь», «Мужык», «Сыходзіш, вёска, з яснай явы...», «Я не для вас...». Англійская перакладчыца — спецыяліст у галіне мастацкага перакладу — Вера Рыч змясціла таксама біяграфічныя звесткі аб жыцці і дзейнасці Я. Купалы. В. Рыч характарызуе беларускага паэта як вялікага майстра мастацкага слова, чыя паэтычная ліра шчодро гучала для народа.

Пачэснай справе прапаганды і папулярнасці творчасці Я. Купалы служыць і выданне «Fair land of Byelorussia. An anthology of modern Byelorussian poetry. M., Progress Publishers, 1976. — «Цудоўны край Беларусі. Анталогія сучаснай беларускай паэзіі» (M., 1976), дзе ў перакладзе У. Мэя змешчана 11 твораў Я. Купалы. У прадмове да перакладаў гаворыцца, што «творчасць Купалы ўяўляе сабой цэлую эпоху ў культурным развіцці беларускага народа. Яго паэзія — гэта больш, чым высокамастацкія вершы, — гэта арыгінальная энцыклапедыя жыцця беларускага народа, апісанне яго характару, звычаяў, думак і спадзяванняў, яго барацьбы і перамогі». Перакладчыца майстэрства У. Мэя, здольнасць адчуць самыя тонкія нюансы купалаўскай паэзіі і падабраць адпаведныя сродкі іх выяўлення на англамоўнай аснове рэалізаваліся ў такіх перакладах, як «Мужык», «Я не для вас...», «За ўсё...», «Хмары і думы», «Выйдзі...».

У 1982 годзе ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння паэта на англійскай мове разам з паралельнымі рускімі тэкстамі выйшла ў свет кніга вершаў «Янка Купала. Стихотворения» (M., «Прогресс»). Гэтае найбольш поўнае выданне твораў Я. Купалы на англійскай мове адкрываецца прадмовай (аўтар Р. Файнберг), дзе гаворыцца пра жыццёвы і творчы шлях песняра беларускага народа, яго велізарны ўклад у развіццё роднай культуры, літаратуры

і мовы. Аўтар прадмовы падкрэслівае, што па ўзроўню мастацкага майстэрства паэзія Я. Купалы выйшла далёка за межы нацыянальных традыцый і стала здабыткам сусветнай літаратуры. У дасканалым мастацкім перакладзе У. Мэя паняццёва загучалі «Я мужык-беларус», «Явар і каліна», «Мая навука», «Дзе ты, хмелю, зімаваў!..», «А мы сабе сеем і сеём...», «Генацвале...». Некаторая частка перакладаў У. Мэя, на жаль, не пазбаўлена пэўных пагрэшнасцей: пры перадачы сустракаюцца адхілены ад лексікі арыгінала (верш «А хто там ідзе?»), элементы абцяжаранасці і арытміі з'явіліся ў англійскім варыянце звонкай купалаўскай «Вечарынікі», хаця ў цэлым, безумоўна, праца У. Мэя заслгоўвае самых добрых слоў. І яшчэ. Думаецца, што юбілейнае выданне купалаўскай паэзіі выйграла б, калі б побач з рускімі і англійскімі тэкстамі былі яшчэ і беларускія. Тым больш, што У. Мэй перакладаў з беларускай мовы.

Паэтычная спадчына Я. Купалы стала таксама аб'ектам навуковага вывучэння ў Вялікабрытаніі. Так, вядомы славіст, прафесар Лівэрпульскага ўніверсітэта, аўтар шматлікіх прац аб беларускай літаратуры і мове Арнольд Макмілін прысвяціў разгляду жыцця і творчасці беларускага песняра асобны раздзел у сваёй кнізе «A history of Byelorussian literature from its origins to the present day». Giessen, 1977. — «Гісторыя беларускай літаратуры ад яе вытокаў да сённяшніх дзён». Англійскі даследчык характарызуе Я. Купалу як «пісьменніка вялікага прыроднага таленту, сапраўднага нацыянальнага паэта», які заняў «унікальнае месца ў душы беларускага народа». Англійскі славіст падкрэслівае, што само сацыяльнае паходжанне Я. Купалы, знаёмства з роднай старонкай, прыродай, мовай, яго глыбокае веданне фальклору,

побыту і працы сялян надало творчасці паэта акрэсленую сацыяльную арыентацыю і знайшло свой непасрэдны мастацкі адбітак ужо ў зб. «Жалейка», дзе «амаль кожны верш прысвечаны таму ці іншаму аспекту сялянскага жыцця, якое паэт адчуваў вельмі блізка, адлюстроўваў яго з сімпатыяй, разумеў яго і супраць якога нярэдка пратэставаў». Такім чынам, робіць вывад А. Макмілін, «з самага пачатку сваёй паэтычнай кар'еры Я. Купала заваяваў першынство ў адлюстраванні прыгнечанага сялянства, якому прысвечана ўся яго творчасць». Даволі падрабязна, кваліфікавана, з тонкім адчуваннем купалаўскага слова аналізуюцца ў раздзеле зборнікі «Гуслар», «Шляхам жыцця», «Спадчына», паэмы «Адвечная песня», «Сон на кургане», «На папасе», «Курган», «Бандароўна», «Магіла льва», «Яна і я» і інш. творы Я. Купалы. Паколькі «Гісторыя...» разлічана на англамоўнага чытача, то яе аўтар, безумоўна, меў рацыю, калі даваў не толькі агульную характарыстыку мастацка-эстэтычных вартасцей купалаўскай твораў, але імкнуўся засяродзіць увагу на іх тэматыцы, паэтычных сродках, тэхніцы вершаскладання, дэталю зместу, мовы і г. д. Тое, што А. Макмілін ілюструе свае разважанні англійскімі перакладамі купалаўскай паэзіі, надае яго тлумачэнню доказнасць і нагляднасць. Надзвычай высокую ацэнку ўсёй паэтычнай дзейнасці Я. Купалы дае англійскі спецыяліст у канцы раздзела сваёй «Гісторыі...»: «Тонкая музыкальнасць Купалы, яго адчуванне мовы, рыфмы і асабліва рытмічнай арганізацыі надаюць яго творам незвычайны лірызм. Ні адзін з беларускіх пісьменнікаў — ні да яго, ні пасля яго, — не валодаў такой віртуознасцю ў перадачы паэтычнага».

Пытаннем уплыву паэтычнай спадчыны Т. Шаўчэнка на фарміраванне і развіццё творчых прынцыпаў Я. Купалы прысвечаны артыкул А. Макміліна «Бандароўна» Я. Купалы і творчасць Т. Шаўчэнка: да гісторыі развіцця беларускай літаратуры на пачатку XX стагоддзя (надрукаваны ў часопісе «The Slavonic and East European Review» («Славянскі і ўсходнеўрапейскі часопіс»). Англійскі даследчык разглядае пытанне ў гістарычным плане і слухна зазначае, што добратворнае ўздзеянне паэзіі

Т. Шаўчэнка адчулі на сабе папярэднікі Купалы: Ян Баршчэўскі і «бацька сучаснай беларускай літаратуры» Францішак Багушэвіч. Матывы шаўчэнкаўскай і ўкраінскай народнай паэтычнай творчасці А. Макмілін вылучае ў такіх творах Я. Купалы, як «Я бачыў», «Я казак — не казак», «Тарасова доля» і інш. Як вынік непасрэднага ўплыву ўкраінскай паэтычнай традыцыі характарызуе англійскі вучоны той факт, што Я. Купала засвоіў і шырока выкарыстоўваў каламатычныя вершы.

Асноўную ўвагу аўтар артыкула засяроджвае на даследаванні гісторыі стварэння паэмы Я. Купалы «Бандароўна».

А. Макмілін абавіраецца і выкарыстоўвае некаторыя палажэнні беларускіх даследчыкаў М. Грынчыка, В. Івашына, В. Каваленкі, Э. Мартынавай, І. Ралько і інш.

Перакладчыцкая дзейнасць Я. Купалы, і ў прыватнасці яго пераклады з твораў Т. Шаўчэнка, асобна разглядаюцца ў артыкуле «Пераклады Купалы з Шаўчэнка», які друкуецца ў часопісе «The Journal of Byelorussian Studies» («Часопіс беларускіх даследаванняў»).

Безумоўна, цяжка спадзявацца, што англійскі спецыяліст заўсёды ўспрымае творчасць Я. Купалы менавіта так, як гэта робім мы. Таму не ўсе яго разважанні і ацэнкі некаторых купалаўскіх твораў сустракаюць у нас бяспрэчную падтрымку. Пра гэта з усёй заўважнасцю гаварылася ў свой час у рэцэнзіі І. Науменкі, А. Мальдзіса і М. Мушынскага на «Гісторыю беларускай літаратуры ад яе вытокаў да сённяшніх дзён» («Полымя», № 4, 1981). І ўсё ж хочацца пажадаць А. Макміліну плёну ў яго дзейнасці, якая дапамагае шматлікім замежным чытачам пазнаёміцца са здабыткамі нашай літаратуры.

У хуткім часе ў Лондане будзе выдадзены спецыяльны выпуск часопіса «The Journal of Byelorussian Studies», які поўнасцю прысвечаны творчасці Я. Купалы і Я. Коласа. На пачатку кастрычніка гэтага года ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа ў бібліятэцы імя Францыска Скарыны ў Лондане будзе праведзена канферэнцыя, наладжана прыём вучоных-славістаў і арганізавана выстаўка кніг і матэрыялаў, прысвечаных жыццю і творчасці песняроў беларускага народа.

Леанід КАЗЫРА.

КНИГА, ВАРТАЯ МНОГИХ ТАМОЎ

І чым жа найперш і найбольш узрушвала тое першае апавяданне Янкі Брыля з той далёкай ужо першай кнігі «Апавяданні» (1946 г.), што выйшла ў свет з бацькоўскім пакаданнем шчаслівай дарогі, з радасна-ўсхваляванай прадмовы самога Кандрата Крапівы, чалавека строгага і не схільнага да раздачы незаслужаных «авансаў», расчуленага талентам і чалавечнасцю маладога аўтара, як не шчырай і вялікай сынавай любоўю да свайго народа, да таго простага чалавека, на якім трымаецца ўсё на гэтым свеце!..

Знявечаная пакутніца, вечная працаўніца, якая так і не ўбачыла за свой кароткі век нічога, вартага чалавека, з таго першага апавядання «Марыля», якое і цяпер здзіўляе сваёй мастацкай сілай; вялікі жыццёлюб, якога не зламала нават страшнае калецтва, які аддае людзям і свой талент працаўніка і цэлым яго шчодрага на радасць сэрца кравец Лапінка з «Праведнікаў і зладзеяў»; чалавек вунь якой няпростай, па-народнаму шырокай душы, манюка, «байдун» і сапраўдны паэт дзядзька Паўлюк з апавядання «Мой зямляк», твора, як на той час, калі пераважалі стопрацэнтныя станочныя, сканструяваныя па агульнай схеме героі, проста выключнае... Колькі іх, землякоў сваіх, вывее на старонкі сваіх кніг адзін з самых таленавітых за ўсю гісторыю беларускай прозы яе майстроў Янка Брыль, колькі іх стала сапраўды тыповымі прадстаўнікамі свайго народа?

Слушна сцвярджаў У. Калеснік, «цёплая гама фарбаў бліжэй сэрцу Янкі Брыля, чымсьці халодна». Але любіць сваю радзіму, свой народ, любіць чалавека — гэта значыцца і з усёй сілай страці і таленту выводзіць на свабоджы і розных нелюдзяў — розных там свінбою Чыжэўскіх, «скупецаў ненажыных» Хамёнкаў і іншых нашых «перажыткаў», якім «зносю няма», нашых неўміручых Фамутаў...

Усё ж у прозе Янкі Брыля пераважае светлае, прыгожае нават там, дзе гаворка ідзе пра змрочнае, невясёлае, у чым, здавалася б, так мала характа.

Найбольш яскравае сведчанне таму, найбольш важкі доказ — невялічкая апавесць на нейкіх там пляч друкаваных аркушаў «Золак, убачаны здалён», якая гаворыць нам пра чалавека, пра нас саміх больш, чым іншыя трагедыі рамана са страшным папярэджаннем чытачу — «працяг будзе»...

Аповесці «Ніжнія Байдуны» і «Золак, убачаны здалён» былі многім з нас поўнай нечаканасцю пасля Брыля перыяду «Птушак і гнёздаў», і тым больш пасля такой балючай, такой трагічнай кнігі, як «Я з вогненнай вёскі...» Але таму ён і сапраўдны пісьменнік, што ў душы яго, наперакор зведанаму і перажытаму, жыць неадольная сіла жыцця, што ён, так шмат бабачыўшы, зазіраўшы ў такія безданы, верыць у найвялікшую каштоўнасць — у само жыццё, не стамляецца ўсе сілы душы, увесь свой зайздросны талент аддаваць услаўленню жыцця.

Калі мы гаворым, думаем пра творчасць Янкі Брыля, тым больш калі даём ёй грамадскую ацэнку, мы ніколі не павінны забываць пра тое, што тут мы маем рэдкі выпадак, калі ўжо першае апавяданне стала хрэстаматычным, калі ўсё напісанае на працягу дзесяцігадоў мае аднолькава моцную мастацкую сілу. Аповесці «Ніжнія Байдуны» і «Золак, убачаны здалён» — кнігі гэтыя вельмі блізкія, роднасныя, іх, бадай, не варта разрываць, а разглядаць іх трэба хутчэй як раздзелы адной кнігі, якая ў сваёй цэласнасці можа стаць сапраўднай эпапеяй, нягледзячы на «камернасць» твораў. Гэта новы віток спіралі, ужо на пачатку якой былі такія «язычніцкія» творы, як «Мой зямляк», «Праведнікі і зладзеі» і інш. Віток гэты, вядома, больш высокі, творы гэтыя і больш трагічныя, і больш загібленыя, і больш дыялектычныя. Чалавек выключнай любові да людзей, чалавек вялікай мужнасці, Янка Брыль спазнаў зашмат вельмі балючага. У сваіх апошніх творах, у гэтых найбольш яркіх вывахах нашай так званай «смяхавой культуры», ён бывае, як нідзее раней, бадай, самотны і журботны — нездарма ж у адной з найвялікшых кніг, створаных чалавецтвам, сказана: «От много знаний — многия печали»...

Пасля вельмі шумнага поспеху (былі гучныя словы, але не заўсёды было глыбокае прачытанне) «Ніжніх Байдуноў» апавесць «Золак, убачаны здалён» была сустрэта некалькі больш стрымана. А між тым асмельваюся сцвярджаць, што гэтая кніга ў нечым нават больш глыбокая і ўжо ва ўсянім выпадку больш арганічна цэласная, больш гарманічна завершаная.

Тут тонкае спалучэнне жыццёвай, першароднай матэрыяльнасці і тонкай, узвышанай духоўнасці, народнай прастаты і вытанчанасці высокага прафесіяналізму аўтара, дасведчанасці ў самых розных тэндэнцыях сучаснай сусветнай прозы. Толькі на першы погляд проза гэтая — звычайная і простая. Але вывучэнне аднаго толькі гучання, мелодыі гэтае прозы, таго складанага «кантрапункта», па законах якога гэтае гучанне ствараецца, дало б вельмі шмат многім аўтарам, якія да канца дзён сваіх так і не задумаюцца — а ці мастацкая гэта проза, тое, чым я, не ведаючы стомы, адорваю беднага чытача...

Найпершае, што адрознівае прозу мастацкую ад немастакчай, — гэта той «гук», тон, мелодыя, якія адразу выдаюць, прадуць ці няпрадуць гаворыць пісьменнік, перажыў ён гэта ці старанна імітуе пачуцці, ці сумеў ён нават сапраўды пражытае пераплавіць у гарніле мастацтва, стварыць з дапамогай такога няспэцыяльнага матэрыялу, як слова, свой самабытны мастацкі свет, у які захацелася б увайсці, які б здолеў найперш эстэтычна ўзрушыць чытача, бо якая ж этыка ў мастацтве без эстэтыкі...

Які ўрываек ні працитуеш з апавесці «Золак, убачаны здалён», адразу адчуеш менавіта брылёўскі голас, яго мелодыю, яго жывы тэмбр, які ні з чым іншым не зблытаеш, які адразу бярэ ў палон чужынага чытача, што за гэтымі, здавалася б, такімі простымі немудрагелістымі словамі адчувае самую глыбінную токі жыцця. «...Шпакі і ла-

стаўкі — драбязя, якую, каб і вельмі хацелася, не падлічыш. І гэта — прыемнае адчуванне, нібы на зоркі глядзельчы, таксама незлічоныя, а бусел — у нас лшчэ кажучы, бацян — адзін са сваёй бусліхаю, і мы віталі іх, можна сказаць, персанальна. Убачыўшы першага бацяна, мы, хлапчункі, з радасным галёкнем куляліся на падсохлых мясцінах, а дарослыя дзеўкі ледзь не плакалі, заўважыўшы яго не ў палёце, а ўжо на гняздзе: замук сёлета выйці не ўдасца... Дзед Богуш, дык той аднойчы, пры мне, нават і павітаўся ўголос:

— Здаровы быў, божа птушка! Каб жа лета нам добра з табой пералетаваць!

І глядзеў на буслянку, задрэўшы белую бараду, прыжмурыўшы вочы пад сівымі бровамі.

Што б мы там ні гаварылі, як бы ні прыпысвалі аўтарам таго ці іншага твора «найвышэйшае дасягненне» ва ўсёй савецкай прозе, аднак пасля Мележавы трывалі, што абарвалася на паўслове, але засталася ў нашай сядомасці як найбольш гарманічна-завершаны твор, ва ўсёй нашай прозе, менавіта апавесці Янкі Брыля «Ніжнія Байдуны» і «Золак, убачаны здалён» — творы найбольш глыбіна-нацыянальныя, якія найбольш адэкватна ўзнаўляюць наш нацыянальны характар перад усім светам, з'яўляюцца нашай гордасцю і вартыя самай шчырай нашай удзячнасці, самага высокага прызнання.

Генадзь ШУПЕНЬКА.

НАМІ СВЕТУ

Ён арыстакрат, князь Вітаўт-Ксаверы - Станіслаў-Альшанскі. Гэта лівяная грыва, гэтыя маленькія руні... Закончаны, бездакорны ўзор чалавечай пароды. І злачынец. Імкнуўся схаваць сляды злачынства сваіх продкаў, ён звязваецца са зраджанымі свайго народа, ваеннымі злачынцамі. Старое зло нарадзіла новае. Але, мусіць, гэта быў бы занадта прасты вывад, бо мова — толькі пра фабрыку твора, змест якога значна глыбейшы. І разглядаць гэты твор у адрыў ад папярэдніх нягожа, бо чытаючы «Чорны замак Альшанскі», усламінаеш «Дзікае пал'ванне караля Стаха». Там таксама гіне апошні са старадаўняга шляхецкага роду, таксама прыгожы, і Уладзімір Караткевіч (гэта яму ўласціва захалляецца гэтай прыгажосцю і ўмее нас захапіць. Светлы абліччам і думкамі шляхціц Свеціловіч гіне ад свайго «брата» па класу, бо стаў на абарону людскога жыцця, дабра ў шырокім разуменні гэтага слова. Калі ж гаворка пачынаецца пра Дуба-тоўна з «Дзікага пал'вання караля Стаха», то тут нельга не ўспомніць шалёнага Кроера і братаў Тарнаўлаў з рамана «Каласы пад сярпом тваім» — прыгоннікаў і чалавеканенаві снік а ў.

Нельга не ўспомніць, што і ў адным і ў другім творы паказана своеасаблівае шляхецкае мафія, усе думкі і ўчынкі якое накіраваны на захаванне сваёй улады над забітым народам.

Але ці так забіты і згнаны гэты народ? Пісьменнік нам і свету паказвае мужнасць і высякароднасць свайго народа. Вунь якія шляхетныя (ўспомнім, што шляхетны — гэта высакародны) Кагуты. І дзед, і ўнукі. Хоць рамана чытаўся даўно, а помніш, як, з якой годнасцю папіраў дзед Кагут. Помніш, як помсціў аднаму з Тарнаўлаў Кандрат, помніш, як хораша спа-

ваў Андрэй. Нельга не помніць, бо Уладзімір Караткевіч укладвае ў кожнага з такіх персанажай і часцінку сваёй душы, бо пісьменнік ліша іх вобразы нераўнадужнаю рукою. Кроера ненавідзіш, і Яноўскай спачуваеш, і княжычам Алесем захалляешся, бо аднаго ненавідзіць, другой спачувае, а трэцім захалляецца сам Уладзімір Караткевіч, а свае адносіны да персанажы ўмею ненавядзіва перадаць нам, чытачам. Урэшце, у Караткевіча няма аднабожства, прамалейна выпісаных вобразаў.

Але ж не толькі вобразы ў творах Уладзіміра Караткевіча. Вунь як багата населены наніраўнымі гістарычнымі асобамі рамана «Каласы пад сярпом тваім!» Вунь колькі невядомых нам, хто скончыў не толькі сярэдняю школу, гістарычных фактаў вывее на свет белы пісьменнік!

Але ж не толькі мастацкі творы ў набытку Уладзіміра Караткевіча. Вось кніга «Краіна пад белымі крыламі»... Няма ў ёй акадэмічнай занудлівасці, няма храналагічнай паслядоўнасці, але, думаецца мне, — гэта лепшы падручнік па гісторыі Беларусі з тых, якія маем на сённяшні дзень, бо кніга не толькі выкладае факты — заражае цікавасцю да гісторыі роднага краю. Загортваеш яе з думкаю, якая добра сфармулявана самім Караткевічам; і мы не нагою смаркаемся.

Сёлета кандыдатура Уладзіміра Караткевіча за «Чорны замак Альшанскі» і за спрацоўку гістарычнай тэмы ў іншых творах вылучана на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР. Калі мы адкажам сабе на пытанне, хто больш і хто лепш напісаў у нашай літаратуры пра мінуўшчыню Беларусі, то пераканамся, што пісьменнік заслугоўвае гэтай высокай дзяржаўнай ўзнагароды. Сяргей СІДАРЭВІЧ, наладчык вытворчага аб'яднання «Інтэграл».

Пачынаецца першая кніга з таго, што «гадоў за дзесяць да турэцкай вайны ў пушчу пад Некрашы прышоў незнаёмы чалавек. Звалі яго Ілья Шэмет». Ён выцерабіў сабе невялічкі лапін панскага лесу, у якім быў лесніком, і зрубіў на расчарова сваю хаціну, адкуль і пайшоў увесь род Шэметаў. За плячамі гэтага роду выразна праглядаецца лёс некалькіх пакаленняў беларускага народа ў бяспаснай гераічнай барацьбе за сваю лепшую долю. На такім высе параўнальна невялічкім «лапіну» часу, як 70 гадоў, пісьменнік пабудоваў сваю трывалую, у якой свабодна размясцілася ва ўсёй сваёй складанасці, супярэчлівасці і суккупнасці асноўная маса падзей з дакастрычніцкай пары да Вялікай Айчыннай вайны ўключна. Мне як чытачу старэйшага пакалення выпала быць непасрэдным і ўсёасным сведкам адлюстраванага часу, яго падзей, а то і іх удзельнікаў. Таму увесь твор чытаецца з асаблівай уласнай зацікаўленасцю і засяроджанасцю. Як бы ідзеў у паход па памятных мясцінах баявых і мірных падзей. Увесь час мне спадарожнічае адчуванне звароту ў родны кут, па сценках якога колісь давалася ступаць першыя крокі і хадзіць у малядыя гады разам з аўтарам трывалі срод сваіх блізкіх, знаёмых і родных людзей, якія зараз па волі лёсу ўжо дзе хто.

У трывалі закладзена магутная ўнутраная сіла, здольная ўраз цераз усе адлегласці перанесці мяне, чытача, у самае роднае запаветнае месца, таёе дарагое мне і адзінае ў мяне, як жыццё. Чытаеш і зьяраеш свой асабісты жыццёвы вопыт з адбіткамі гістарычнага вопыту роднага кута, краіны, і атрымліваеш не толькі эстэтычнае задавальненне, але і заклік да роздуму і асэнсавання мінулага. Хоць календар падзей у творы сведчыць аб даўняй — і не вельмі — мінуўшчыне, але ўсім сваім сэнсам, гучаннем, сваім тварам ён павернуты да сучаснасці. Цікава знаёміцца з яго героямі, хоць адны падабоўца, а другія не падабоўца, бо ўсе яны выразна розныя па сваіх характарах і міжволі ўцягваюць у круг сваёй дзейнасці, што ўжо адчуваецца сябе неабяжаваным назіральнікам, а як бы іхнім саўдзельнікам. З адным гарача згаджаешся, а з другім гэтак жа спрачаешся, а то проста ненавідзіш яго. Пацвярджае гэта канкрэтнымі выняткамі з твора і тым расцягваюць гэтыя нататкі, бадай, няма патрэбы.

У трывалі, як і ў самім жыцці, кожная падзея чапляецца за падзею так, што і не расчпіш іх. У выніку складваецца моцная сюжэтная знітанасць. Пісьменнік выступае не столькі як апавядальнік і апісальнік, колькі як даследчык часу, падзей і іх герояў — стваральнікаў роднай палымнай гісторыі. Прыемна прасочыцца пастаянна аўтарскую знаходлівасць у мастацкім пераўтварэнні непасрэдных фактаў.

Хоць у трывалі адлюстраваны час і падзеі, не раз апісанія ў беларускай літаратуры, твор вылучаецца падыходам пісьменніка да тэмы. А самабытнасць і ёсць не што іншае, як здольнасць у вядомым для ўсіх адкрываць раптам яшчэ невядомае нікому дасюль. І гэта чытач так ці інакш адчувае, калі чытае ўсе тры раманы. У іх німала сустракаецца нечакана смелага і цікавага, але не спецыяльнага, не выставачнага парадку, а такога, як у самім нашым жыцці. Пра аўтара можна сказаць, што гэта — паэт прозы ў адрозненне ад знаёмага нам выразу «паэт у прозе». Кожны ягоны персанаж па-своёму хвалюе чытача асабістай жыццёвай паўнакроўнасцю, але болей за ўсіх — галоўны герой Андрэй Шэмет у параўнанні з сваімі братамі Мацею і Лукашом, як і ўсім іншым яго палчэнікам і супрацоўнікам. У ім увасоблена наша юнацкая рэвалюцыйная мара ў яе практычным ажыццяўленні. Андрэй Шэмет — гэта сама наша праўда, не тая, што ніколі не памыляецца, а тая, што заўсёды шчыра да канца сама з сабой і з светам. Ён не прыкладнае стварэнне жыцця, а сам творца жыцця. Пераўтварае і ўдасканальвае жыццё і свет не для сябе аднаго і сваіх знаёмых, а для ўсіх аднолькава.

Прайшоўшы разам з героямі трывалі ўсе пакутніы і шчаслівыя дарогі жыцця, міжволі прыходзіш да аднаго з пісьменнікаў вываду. Як бы горкай і балючай ні была часамі наша мінуўшчына, якой мы былі сведкамі і удзельнікамі, яна была ўрэшце прыгожая, бо ўпершыню была закладзена аснова новага жыцця для ўсяго чалавецтва.

Ёсць асобныя чытачы, што часам кажучы: «Гэта ўсё я ўжо бачыў, прайшоў, перажыў, перапанутаваў і ведаю, як свае пляч пальцаў, і таму пра гэта нецікава чытаць». Думаю, што пра трывалі Міколы Лобана «Шэметы» гэтак не скажа ніводзін чытач, які любіць падумаць аб прачытаным і аб перажытым. Мне ўяўляецца, што сама трывалі выдзяляецца, як адметнае, самастойнае адгор'е ў градзе беларускага рамана. Сведчаннем таму можа быць вылучэнне яе на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР, якую яна заслугоўвае па праўду.

Г. Вагародзіц
Тульскай вобл. Яўхім КОХАН.

ЗА РАДКАМІ ДАКУМЕНТАЎ

Спачатку затрымаемса на такім тэксце: «Скончыўся сакавік, пачаўся красавік. Сплывалі з'вонкімі кроплямі ледзяшы на турэмных кратах. Можка, і былі паміж тых слоў, што пісалі ўпотай на хустачках і маленечкіх кавалках паперы, і «ўмоўныя словы», як думалі следчыя. Наогул жа гэта было ўсё тое, што спрадвеку гавораць адзін аднаму закаханыя».

Фрагмент мастацкай прозы? Абзац дакументальнай апавесці? Абставіны жыцця рамантычных персанажай? Не, так піша даследчык-літаратуразнавец Генадзь Нісцлёў.

Або такі пасаж з яго ж працы: «На праспекце Міру — галоўнай магістралі горада, дзе паводле даведкі адраснага бюро мусіла жыць Аляксандра Аляксееўна Пятуховіч, — мяне чакаў сюрпрыз.

—...Аляксандра Аляксееўна... Яна жыла тут да семдзесят першага года, а потым пераехала да сына ў Валгаград... Сын як вярнуўся з-за мяжы, дык яна і пераехала...»

(Заканчэнне на стар. 6).

АДБІТАК ПАЛЫМЯНАЙ ГІСТОРЫІ

Не так ужо часта нам трапляюцца кнігі, якія, прачытаўшы аднойчы, потым захацацца прачытаць яшчэ. Нешта падобнае здарылася ў мяне з трывалі Міколы Лобана «Шэметы».

На атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Усё трэба пачынаць спачатку — запытанне ў Валгаградскае адраснае бюро, пісьмы Аляксандра Аляксееўна — і на гэты раз — сыну Вадзіму Міхайлавічу. Пытаюся, ці не захаваліся якія-небудзь рукапісы Міхайла Мікалаевіча...

Гэта — пучыны даследчычнага пошуку: з архіваў да жывых нашчадкаў герояў, да магчымых збіральных сямейных паданняў, дакументаў, рэліквій.

«Вёсна жыла ўсё тым жа: парубкі, патравы, сервітутныя звады з панамі. Сялянам было цесна на іх мізэрных лапках зямлі, яны ніяк не маглі ўжыцца побач з памешчыкамі. Тыя, хто адчайваўся знайсці справядлівасць на радзіме, ехалі ў Сібір, на Далёкі Усход, у Амерыку, нават у Афрыку — «у Капскую зямлю».

Гэта — атмосфера, у якой дзейнічаў адвакат Францішак Багушэвіч, сярод дзелавых папер якога беглі занатаваныя ягоным непаўторным почырмам радкі «Дудкі беларускай» і «Смыка беларускага».

Магчыма, мы затрымліваем увагу не на самых «інтрыгуючых» мясцінах крытычнай прозы Г. Кісялёва, ды толькі і гэтыя прыклады, мабыць, адразу дадуць чытачу ўяўленне пра сапраўды цікавую падачу гэтым аўтарам цікавых, часта нечаканых, ім самім знойдзеных, адкрытых звестак. Так уводзіць ён у навуковы ўжытак радкі дакументаў і расказы відэаваду-сведкаў падзей або тых, хто некалі меў дачыненне да ўдзельнікаў важных гістарычных здарэнняў.

Цяпер немагчыма сабе ўявіць ва ўсёй паўнаце дзейнасць, напрыклад, рэвалюцыянераў — шасцідзяснянікаў Кастуся Каліноўскага, Антона Трусава, Францішка Багушэвіча без навукова-даследчых прац Г. Кісялёва (така яго кніга, як «Сейбіты вечнага», — з ліку выданняў, што нарыстаюцца ўвагай і дасціпаюцца чытача, і школьніка-старшаснасіна, і студэнта, і дасведчанага знаўцы той эпохі). Гісторыя беларускай літаратуры і рэвалюцыйнага руху другой паловы XIX стагоддзя набыла якасці добра і падрабязна вывучанай нашымі сучаснікамі «тэрыторыя», шмат у чым дзякуючы пошукам і знаходкам гэтага няўрымслівага і паслявоўнага чалавека, які абраў «зонай інтарэса» складаны і важны этап гістарычнага развіцця нашай Бацькаўшчыны.

Працы Г. Кісялёва не маюць нічога агульнага з тым прыкным «акадэмізмам», які звычайна звужае кола чытачоў да асяродка калег вучонага ды студэнтаў, якім прадпісваецца знаёмства з такімі і такімі кнігамі. Ён піша, імкнучыся часта пластычна і малюніча аднавіць падзею, звязаць дакументальныя паперы і нават абрыскі тэкстаў (ліста, запісу ў сшытку, паштоўкі) з асабістым разуменнем і ўяўленнем аб тым, як гэта ўсё было і хто з сапраўдных людзей як сябе рэальна паводзіў. Я блытаюцца? У пэўнай ступені — яна. Мабыць, не выпадкова цяпер, калі экран тэлебачання наблізіў да нас не толькі гістарычныя дакументы і постаці ў іх «іканаграфічным выглядзе», а і аблічча даследчыка, зрабіў нас нават саўдзельнікам пошукаў і рэзультатаў вучонага (прыгадаем бліскучыя выступленні Іраклія Андронікава або дзівосна прыцягальныя размовы з намі Віктара Шылоўскага), даследаванне і не можа заставацца такім, якім было раней. Жывапісна-пластычныя моманты — не спроба штучна зацікавіць чытача або «ажывіць» тэкст, а істотны кампанент сучаснага навукова-папулярна-адукацыйнага жанру. Так звяртаецца да нас аўтар, які сапраўды

штосьці адкрыў і сапраўды хоча ўсхваляваць нас гэтым адкрыццём. Так працуе, так піша Геннадзь Кісялёў.

Гэта не азначае, быццам ён змяняе напад «навуковасці», калі так можна сказаць. «Сейбіты вечнага», «З думкай пра Беларусь», «Загадка беларускай «Энеіды», «Пучыны намі Я. Купалы», «Пошукі імя» — гэта навуковыя працы. Гэта пашырэнне і паглыбленне ведаў пра пэўную гістарычную эпоху і пэўных дзеячаў нацыянальна-вызваленчага рэвалюцыйнага руху, літаратуры і мастацтва на Беларусі. Падрабязныя спасылкі на дакладныя гістарычныя даты, месца падзей, удзельнікаў, расшыфроўка цёмных мясцін у розных тэкстах, псеўданімаў і ананімаў, поўная публікацыя маніфестаў, лістоў, судовых папер, жандарскіх данясенняў, цензурных тлумачэнняў і г. д. — усё гэта заўсёды абавязваецца ў Г. Кісялёва на фактычны матэрыял і раней вядомы і, галоўнае, ім самім адкрыты, прыведзены ў сістэму, асэнсаваны ў кантэксце калектыўнага гістарычнага даследавання.

Такое спалучэнне навуковай грунтоўнасці з уменнем пісаць па-літаратурнаму, нават па-мастацку выразна і цікава і характарызуе творчую адметнасць Г. Кісялёва — вучонага і папулярнага аўтара. Ён — мастак у жанры літаратуразнаўчай прозы.

Гэта ўсё датычыць якасцей і тых прац Г. Кісялёва, што сёлета названы побач з яго імем у спісе кандыдатаў на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР. Калі літаратар заваяваў прызнанне чытача не толькі зместам сваіх кніг, не толькі нечаканымі адкрыццямі, а і стылістычнай адметнасцю, такое вылучэнне ўспрымаецца як зусім заканамернае. Сапраўды, даведаўшыся аб тым, што Г. Кісялёў цяпер сярод кандыдатаў на такую высокую прэмію, чытачы прыгадваюць пэўную постаць у нашай гісторыка-літаратурнай навуцы, у літаратуразнаўстве, у крытычнай прозе.

Разгарнуўшы, напрыклад, кнігу «Пошукі імя», някая з'яўляецца своеасаблівым працягам папярэдняй працы таго ж аўтара — «Загадка беларускай «Энеіды», мы паглыбляемся ў стыхію сур'езных падзей XIX стагоддзя, якія адбіліся ў такіх гэральдывых фальклорных творах, як «Энеіда на выварат» і «Тарас на Парнасе». Калі ўлічыць, што Г. Кісялёў спецыялаецца і на гэты раз на працы сваіх папярэднікаў, то пацвярджаючы справядлівасць іх назіранняў і высноў, то палемізуем з асобнымі катэгорычнымі заявамі адносна «геаграфіі» існавання і «аўтарства» фальклорных тэкстаў, дык і такая якасць таксама памнажае нашу цікавасць. Цікавасць, якая пашырае далейшыя звычайнага чытача.

Даследаванне гэта гістарычнае. А які гарызонт аўтара — ад згубленых і невядомых раней звестак архіўнага паходжання да жывых гутарак з нашымі сучаснікамі, якія помняць, напрыклад, даваеннага даследчыка і збіральніка тэкстаў «Тараса...» Максіма Шаўцова. Самі гэтыя творы, прасякнутыя жывым эмацыянальным настроем і здатныя ўсхваляваць нас праз столькі гадоў, паказаны ў сувязях з рэвалюцыйным рухам і эканамічнымі сітуацыямі на Беларусі і як культурная каштоўнасць, што не губляе свайго ідэйна-эстэтычнага ўздзеяння на пакаленні чытачоў (і слухачоў!), якія жывуць у зусім новых грамадскіх умовах.

Можна толькі пазаздросціць таму чытачу, які яшчэ толькі будзе знаёміцца з гэтымі кнігамі Г. Кісялёва. Сапраўды ўзрушальныя гэтыя манускрыпты, якіх назвалі калісьці.. Узрушальныя, бо многія

чытачы пасля гэтых кніжак шукаюць таго ж «Тараса...» або «Беларускія прыказкі», сабраныя і апублікаваныя П. Шпілеўскім, пра якога Г. Кісялёў сказаў такое важ-

нае і зіхатлівае слова. Такі «працяг» знаёмства з творчасцю літаратуразнаўца — сведчанне яго сталасці і арыгінальнага таленту.

С. ПАТАПЧУК.

ПРАГА ТВОРЧАГА ПОШУКУ.

Лепшыя фільмы вядомага дакументаліста заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі Юрыя Лысятава адметныя аўтарскім пранікненнем у сутнасць праблем і пытанняў нашай кіпучай рэчаіснасці. Гэта характэрна і для вылучаных на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР поўнаметражных дакументальных фільмаў — «Мы — з Беларусі», «Зямля мая, мой лёс» (зроблены сумесна з рэжысёрам Р. Ясінінім), «Бацькоўскае поле».

«Мы — з Беларусі...» Гэта пра кожнага з нас, хто жыве на гэтай зямлі, слаўнай сваімі рэвалюцыйнымі і баявымі традыцыямі, самаадданай працай беларускага народа на карысць Радзіме. У карціне, у прыватнасці, гэта намянуў П. Клімун, партыйны работнік Е. Рашчынская, шахцёр з Салігорска С. Янчэўскі, хлебароб Г. Катляроў, рэжысёр І. Брэста Л. Дзяцел і многія іншыя.

Ю. Лысятаў у кожнай сваёй рабоце, вялікай ці малой па аб'ёме, заўсёды далёка выходзіць за межы біяграфічных звестак сваіх герояў, імкнецца адкрыць глядачу лёсы — звычайныя і надзвычайныя з адчольвай глыбінёй асэнсавання іх у часе, у развіцці. Гэта імкненне і дапамагае стварыць яркі экранны вобраз нашага сучасніка, і яшчэ, на мой погляд, адна з адметных якасцей лысятаўскіх стужак, у прыватнасці, фільма «Мы — з Беларусі», — уменне аўтара выклікаць глядача на жывы дыялог з героямі, на сумесны рэзультат пра час і пра сябе.

Знаўца беларускай літаратуры, фальклору, народнай музыкі, Ю. Лысятаў у гэтым фільме шчасліва спалучае з тэматычна кінаапаздавання вершы М. Танка, радкі якога суаднесены з карцінамі роднай прыроды, з непаўторным яе характэрам. Вершы надаюць стужцы эмацыянальную насычанасць, узнікаюць да значных мастацкіх абагульненняў асобных эпізодаў ды і карціну ў цэлым.

Лёс чалавека пераплецены з лёсам краіны, калі чалавек гэты — асоба па-грамадзянску актыўная, змястоўная духоўна. Гэта і даследуе рэжысёр Ю. Лысятаў.

Арыядна Казей — выдатны педагог, смелая партызанка... Народны пазт БССР Пятрусь Броўка... Селянін П. Гарамынін, які пры нашым часе змяніў прозвішча на Радасціна, яго нашчадкі... Экранныя сустрэчы з імі і адкрываюць сэнс і сутнасць хвалюючых змен у самім ладзе жыцця. Адкрыты і ўзрушальны расказ пра наша мінулае, пра тыя цяжкія, якія пераадолеў народ, выводзіць гэты фільм у шэраг лепшых твораў беларускага нацыянальнага дакументальнага кіно апошніх гадоў. Аўтарскі калектыў на чале з Ю. Лысятавым вядзе публіцыстычна страсна размову пра адказнасць чалавека за сваю справу, за сваё прызнанне на зямлі.

Праблемы выхавання маладой хлебаробскай змены — вось тэматычны напрамак аўтарскага пошуку ў наступных фільмах. Чалавек, зямля, праца... Адвечныя і непарушныя паняцці атрымліваюць высокапубліцыстычнае гучанне, а журналісцкі і рэжысёрскі пошук Ю. Лысятава ў ім зноў выклікае глядача на актуальны рэзультат аб надзённым, набалелым. Бо гэта ж пра фарміраванне характэру маладых хлебаробаў, якім працягваць справы рэвалюцыянераў, герояў першых пяцігодкаў, змагароў за Радзіму, сённяшніх перадавікоў сельскагаспадарчай вытворчасці.

У сваім водгукі на фільмы Ю. Лысятава, вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР, я анароч адышоў ад пераказу іх зместу: карціны паглядзелі ў краіне сотні і сотні тысяч глядачоў, стужкі знайшлі сваіх гарачых прыхільнікаў, прызнанне шырокай грамадскасці, пра іх добра і пранікнёна пісала рэспубліканская і ўсесаюзная прэса. Цяпер жа мне хацелася адзначыць, што ў гэтых і новых работах, такіх, як «У дні вясновыя», «Персанальны гектар» і іншых, Ю. Лысятаў нястомна пашырае гарызонты свайго аўтарскага пошуку тэм, выяўленчых кінематаграфічных сродкаў, імкнецца зблізіцца з героямі, жыць іх жыццём, зразумець іх думкі і клопаты, выявіць для сябе ў характары савецкага чалавека тыя рысы, якія ўзвышаюць яго як асобу творчую, выявіць вытокі маральных адносін да працы і абавязку, убачыць за кожнай біяграфіяй поступ нашага часу. Абапіраючыся на лепшыя традыцыі савецкага дакументальнага кіно і развіваючы іх, рэжысёр Ю. Лысятаў па-ранейшаму ў творчым пошуку, на вастрыні жыцця, Гэта па-грамадзянску актыўная творчая пазіцыя мастака-дакументаліста.

На маю думку, праца Ю. Лысятава і яе вынікі заслужваюць высокай дзяржаўнай і грамадскай адзнакі.

Уладзімір САЛАМАХА.

«...ДА ЗАЎТРАГА Ў ДАЗОР»

Шмат слынных майстроў пазтычнага слова працуе сёння ў беларускай літаратуры. Сярод іх адно з першых месцаў па праву належыць Максіму Лужаніну, пазту,

гаты вопыт народа, назіранні на працягу ўсяго яго гістарычнага развіцця. Пра што б ні пісаў М. Лужанін, у якім бы жанры ні выступаў, можна быць смела ўпэўненым, што яго творы заўсёды будуць самай высокай мастакоўскай пробы, самага значнага ідэянага і сацыяльнага зместу, высокага грамадзянскага гучання. Паззія яго нясе на сабе адбят мастакоўскага заклапочання пра час і месца чалавека ў гэтым часе як адзінага стваральніка гісторыі, усіх матэрыяльных і маральных каштоўнасцей.

Аб плённасці аўтарскіх пошукаў, яго ўменні выхадзіць на праблемы, што вечна хвалююць людзей, добра засведчылі такія зборнікі пазты, як «Прага крыла», «Росы на колаце», «Лявоніха», якія з'явіліся ў апошнія гады. Аб тым, што талент М. Лужаніна па-ранейшаму прагне пакарыць новых творчых вяршынь, пераконвае і кніга «Галасы пад выраем», вылучаная на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР. Як і раней, пазт вуснамі свайго лірычнага героя, які ў большасці выпадкаў з'яўляецца яго аднагодкам, а значыць і носьбітам ідэалаў, мар і думак самога аўтара, выказвае тое, што хвалюе яго, прабуе шчыраў мастакоўскай споведзі.

Плыві, мой лёс, Кіруй напрост. Не дай аб супачыне, — у гэтых радках выразна бачыцца неспакой пазтавай душы, яго прагавітае жаданне пастанна быць у гушчыні падзей. М. Лужанін лепшыя свае радкі ў новай кнізе прысвечвае Уладзіміру Ільічу Леніну і партыі камуністаў, сынам якой з'яўляецца. Глыбока хвалюе невялікая паэма «Камуністы дваццатых», якой аўтар сціпла даў падзаглавак «З біяграфіі рэспублікі».

Чытаеш гэты твор і ўзвучыш бачыш тых, каму «наша вечная памяць, сэрца нізкі паклон». Людзі высокага гарту, яны верылі ў заўтрашні дзень, сведамі якога сталі мы, грамадзяне канца дваццатага стагоддзя. Не вышукваючы гучных слоў, М. Лужанін стварае пазтычны летапіс часу, адводзячы ў ім галоўнае месца камуністам — ланіцам. Сярод іх і гістарычныя асобы Жылуновіч і Чарвякоў, — тыя, хто стаў для вытокаў беларускай савецкай дзяржаўнасці. Большасць жа герояў пазмы — вобразы абагульненыя.

Паэма «Камуністы дваццатых» змешчана ў раздзеле «Эпічныя старонкі» поруч з такімі творами, як «Балада пра вихор», «Легенда пра музыку», «Маналог», «Цана мужнасці». І на самой справе, паззія М. Лужаніна — эпічная па сваім змесце. Яна скіравана да сучасніка, напоўнена яго

клопатамі і спадзяваннямі.

Звяртаецца пазт і да незабытых дзён Вялікай Айчыннай вайны, удзельнікам якой быў. Зварот гэты — таксама споведзь і чалавеча, і грамадзянска, і камуніста. І ў ёй, у гэтай споведзі, зноў жа вабіць аўтарская шчырасць і бескампраміснасць, адкрытасць і даверлівасць. І гэтаксама, як у творах пра Леніна і партыю, падкупляе тая вялікая праўда, што ў адзінае цэлае знітоўвае праўду мастакоўскай і праўду жыццёвую. Часам М. Лужаніну дастаюцца толькі некалькі стрэф, каб стварыць пераканаўчы, выразны пазтычны малюнак.

Не магу не прывесці цалнам верш М. Лужаніна «На вайну»:

Паравозік цягае платформы па ветцы, А калі закрывыць, ахінуўшыся ў пар, Рэжа звонка ўзвіецца, І далё абзаецца: — Дзе ж вам ехаць? А ніва ж яшчэ не ў снапах.

Ні адкладу, ні просьба не прымае дарога, Хоць і чую — душа на работу жадна.

Нехта іншы прырвецца з сярпом і нарогам, А мы — косім вайну, а нас косіць вайна.

І проста, і разам з тым глыбока паказана спрадвечнае чалавечае імкненне да зямлі, і бачыцца святая сымпалія неабходнасць зямлю гэтую абараніць ад чужынцаў.

Кніга «Галасы пад выраем» — кніга шматгранная па выяўленні таленту яе аўтара. М. Лужанін паўстае і пазтам-публіцыстам, і тонкім лірыкам, раскрываецца і як гумарыст, што відаць у раздзеле «З нарачанскай хвалі». Адным словам, перад намі пазт, якому да ўсяго ёсць справа на зямлі, пазт, што, усведамляючы адказнасць перад часам і людзьмі, жадае, каб ягонае слова становілася для чытача духоўнай неабходнасцю.

Перачытаючы творы М. Лужаніна, атрымліваеш тое задавальненне, што прыходзіць пад час сустрэчы з паззіямі высокіх думак і палыміных пачуццяў, паззіямі, якія, узаўважваючы сённяшняе, звяртаючыся да мінулага, скіравана ў заўтрашні дзень.

Бягуць святлей шляхі гарыстыя, Шырэй абсеяны прастор. І зноўку сэрца камуністава Ідзе да заўтрага ў дазор.

Пазт-камуніст Максім Лужанін — пясняр свайго эпохі. Усё, што здзейсніма ім, зроблена па абавязку сумлення і сэрца, якое б'ецца ва ўнісон з часам. Кніга яго «Галасы пад выраем» заслужуе Дзяржаўнай прэміі БССР.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

НАПІСАНАЕ ЗАСТАЕЦЦА

Сярод выдатных пазтаў Адраджэння імя М. Гусоўскага займае асаблівае месца. Мы ведаем Ф. Скарыну, першадрукара і асветніка, які даў беларускаму народу друкаванае слова на роднай мове. Тое, што напісаў Скарына, належыць сёння не толькі Беларусі, «людзям паспалітым і добраму навучанню», але і ўсяму славянскаму свету.

М. Гусоўскі ствараў свае творы на лацінскай мове, як і другі яго зямляк — Ян з Вісліцы. Бо ў гэты час літаратура развілася на агульнапрынятай у адукаваных, навуковых і універсітэцкіх колах Еўропы латыні.

Амаль 460 гадоў назад у Кракаўскай каралеўскай друкарні выйшла ў свет кніга «Песня пра зубра», напісаная нашым слаўным суайчыннікам Міколам з Гусава. І гэты кніга належыць усім усходнеславянскім народам у такой жа меры, як і лепшыя творы сусветнай класікі — усёй зямлі.

«Напісанае застаецца» — стаяла на тытульным лісце гэтага твора, які убачыў у фондах родных

кнігі бібліятэкі імя Салтыкова-Шчадрына ў Ленінградзе Язэп Семяжон. Тут і пачаў ён сваю складаную і ў вышэйшай ступені удачную работу над перакладам з лацінскай мовы на родную, беларускую.

Без перабольшвання можна сказаць, што Я. Семяжон здзейсніў літаратурны подзвіг — подзвіг чалавечы і прафесійны. Бо менавіта ён даў беларусам другое жыццё «песні пра нас», гэтай здзіўнай энцыклапедыі быту і звычаяў беларускага народа XVI стагоддзя. Трэба адзначыць, што толькі праз 300 гадоў пасля першага, кракаўскага выдання, была перакладзена паэма ў Пецярбурзе і затым у Кракаве. Але на беларускай мове яна ўпершыню ўбачыла свет у перакладзе Я. Семяжона ў 1969 годзе ў часопісе «Полымя», а затым праз 4 гады выйшла асобнай кнігай з выдатнымі ілюстрацыямі А. Кашкурэвіча, і зусім нядаўна была выдана на лацінскай, беларускай і рускай мовах у цікавым афармленні Я. Куліна.

Перад Я. Семяжонам, як адначасна сам перакладчык, стала задача «перастварыць твор сучасніка, янога амаль пляч вяхюю таму назад ускарміла і выгадала безыменная маці-сялянка. Ад яе, напэўна ж, непісьменнай жанчыны, ён пачуў калыханку на той сярэднявечнай, старажытнабеларускай гаворцы, стыль якой, не гаворачы ўжо пра рэаліі, мы і сёння разумеем без асаблівых цяжкасцей...»

Я. Семяжону ўдалося ў сваёй рабоце бліскава данесці да нас і тую жывую паэтычную беларускую мову, на якой гаварылі нашы продкі і на якой думаў М. Гусоўскі, і асаблівасці лірычна-эпічнага ладу пазмы з умелай арганізацыяй беларускай мовы ў адпаведнасці з кананічным лацінскім вершам, напісаным пляці і шасцістопным дактылем. Перакладчык здолеў, на наш погляд, поўнасьцю захаваць і сістэму вобразнага мыслення паэта, і самабытную палітру з жывымі і яркімі вобразамі-фарбамі той далёкай ад нас эпохі.

У гэтым сэнсе пераклад з'яўляецца ў вышэйшай ступені унікальным. Можна з поўным правам сказаць, што Я. Семяжон падарыў усім беларусам сьвята, напоўненае высокімі гуманістычнымі пачуццямі. Выдатны помнік літаратурнай спадчыны і духоўнай велічы ўсходнеславянскіх народаў, «Песня пра зубра» ў перакладзе Я. Семяжона адкрыла нам ва ўсёй сваёй жывапіснай красе і багаці бяспрэчных тайны нашай зямлі і людзей, продкаў нашых, якія жылі на ёй, і не толькі. Многія думкі М. Гусоўскага, гэтага духоўнага пабраціма аўтара бессмяротнага «Слова аб палку Ігравым», сугучныя і нашаму часу. І Я. Семяжон даў нам магчымасць адчуць, што перад намі — паэт, чалавек мінулых стагоддзяў, эрудыт і мысліцель і ў той жа час наш вясніны сучаснік, які апеў каханне і жыццё, свет і радасць на зямлі, працяла забойства і войны.

Б. КРЭПАК,
мастацтвазнавец.

І СЕЙБІТ, І ЖНЕЦ

Ён стаіць наля калодзежнага зруба, схіліўшы галаву, глядзіць у чыстае вока жывой вады. Стаіць, глядзіць, думае. Нарэшце, на сабе адчуўшы мой позірк, узнімае галаву, усміхаецца добрым, разумным тварам і кажа:

— Прывічка агранома заглядаць у калодзежы. Ці глыбокая вада...

Апынуўшыся разам з Ігнатам Цімафеевічам Дуброўскай на Пскоўшчыне, я неадночы заўважыў, што ён адчувае сябе на зямлі найперш аграномам, а пасля — пісьменнікам, мастаком слова.

Вос ідзем па парку ў Міхайлаўскім. Адстаўшы ад Сямёна Сцяпанавіча Гейчанкі, вядомага ахуюніка Пушкінскага лукамор'я, зноў і зноў згінаецца над травінай, лісцінай — разглядае. Яму цікава не толькі слова Гейчанкі, але і тое, што расце тут, на зямлі Аляксандра Сяргеевіча. Па кветцы, травінцы, лісціне ён чытае зямлю паэта, яе пладаносную сілу.

Хто яшчэ з нас, аўтараў раману, апавесцей апавяданняў, паэм пра вёску, можна сказаць, не зманіўшы, што ён агранома, ведае зямлю не горш за селяніна?

Пра гэта я не цяпер падамаў. І не там, на Пскоўшчыне. Кожны раз, калі трымаю ў руках новую кнігу Дуброўскага, чытаю яго творы, шчыра названыя нарысамі, я радуся не такой ужо і частай у літаратуры з'яве, калі пісьменнік піша пра тое, што ведае глыбока, да дробязей, беспамылкова, што яго хвалюе дзесяткі гадоў, усё жыццё, пра зямлю — як вучоны і селянін, нібы ад цяжкі і да цяжкі ён і арэ, і сее, і жне. Прышлюбшы ў літаратуру ад халёбных палеткаў, акадэмічных бітваў за разумную меліярацыю зямлі, яе пераўтварэнне, стаўшы вядомым публіцыстам, ён не разлучыўся з агранамічным полем, не сышоў з селявіх дарог і сцежак.

Пра усё гэта сведчыць і кніга нарысаў «На новыя кругі». Дні агранома Куліныча, старшыні калгаса «Ленінскі шлях», што на

Пастаўшчыне. Кляцца, сакратара райкома партыі Федарэнкі, брыгадзіраў і калгаснікаў — дні нялёгкага, з берагамі поўна працаю на зямлі, змаганнем за яе разуменне выкарыстанне, за яе ўрадлівасць і прыгажосць. Шчыруючы на цяжкіх суглінках, залітых вадою, зарослых кустоў, не выратаваных, яшчэ больш папсаваных меліяратарамі, Куліныч адчувае сябе адказным за гэтую зямлю. Не меліяратар, агранома з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, ён рашуча паўстае супраць акадэмічных, непрыгодных для андронаўскіх суглінкаў метадаў меліяравання. Ведаючы свае палі, адчуваючы, як паразумецца з зямлёю, ён знаходзіць нечаканы шлях меліярацыі. Паспрабаваў на малым палетку — атрымалася. А як разгарнуць прыдуманы латэчыны на сотні гектараў? Хто зробіць праект, хто даць сродкі? Кляцца падтрымлівае, Федарэнка падтрымлівае, але іх падтрымка мала. Вучоны свет не прымае праектаў Куліныча, яго меліярацыю называюць саматужнай, шчоўнай. А Куліныч змагаецца за сваю ідэю. Змагаецца і перамагае. Перамога — не толькі ў грамадскім прызнанні навуковай і практычнай ідэі, але ў халёбных колах, які наліваецца незвычайнай моцаю, у радасці калгаснікаў, якія з тых самых забалочаных суглінкаў пачалі нажываць у тры разы больш, чым у мінулыя гады.

Кругі Куліныча выводзяць яго, учарашняга калгаснага агранома, на вышынню вучонага, буйнога арганізатара сучаснага земляробства, арганізатара калгаснай гаспадаркі ва ўмовах НТР. І воль тут мастацкае слова пісьменніка. Далейдзе праблема, якімі жыве наша сучасная вёска, уся сельская гаспадарка.

Нарыс Дуброўскага ёмісты, нібы апавесць. Ды гэтакія з-пад яго пяра выходзяць і іншыя творы. Пра што ён пісаў пісьменнік — пра меліярацыю ці забудову вёскі, НТР на вёсцы ці быт селяніна, — ён не звужае тэму размовы, не спра-

шчае жыццё чалавек, аб усім хоча выказацца, паразважаць. Бо ён усё бачыць у вёсцы і вакол яе, усё тут ведае, да ўсяго, чым жыве селянін, прыкіпае сэрцам. Вельмі добры, зычлівы душою і словам, ён можа зрабіцца рашучым, рэзкім, даць бой бюракрату, невуку, перастрахоўшчыку. І зноў жа — на карысць жыцця, чалавек.

Ці быў бы, скажам, вобраз Куліныча гэтакі багаты, пераканаўчы, светлы, калі б аўтар не заўважыў у яго на шляху Навыраў, райпаўнаважаную, з яе прычынкаю пасцебваць казённую паўгаю, паўчачы, калі трэба сець, калі жаць? А якая каларытная завала — інжынер-праецціроўшчык Відавенка з яго апломбам вучонасці! Куліныч іх не спалохаўся. І на гэтым вырастае як асоба. У змаганні з чалавекам-завалаю, з пастухом — упаўнаважанай.

Альбо ўзяць раптоўны пераскок у 1918 год. Сяляне вёскі Андроны пішучы пісьмо Леніну — даюць клятву навесці парад на сваёй андронаўскай зямлі. Вось на якой глебе, казваецца, вырастае мужны патрыятызм Куліныча.

І яшчэ адна цікавая асаблівасць нарысаў Ігната Дуброўскага — адносіны аўтара і яго герояў да прыроды. Гэтыя адносіны — ад поўнай — згоды аўтара з прыродаю, ад яго глыбокага ведання законаў жыцця раслін, зямлі, жывёл, — ён іх

дзіця, сваяк, абаронца, і такія ў яго Куліныч, Кляпец.

Мы яшчэ чытаем, як новую, вось-вось напісаную кнігу Дуброўскага «На новыя кругі», а на паліцах кнігарняў ужо з'явілася яго яшчэ адна кніга «Час сеяць і час жаць», таксама, як і ўсе папярэднія, прывезеная з доўгіх, нялёгкіх, удачных дарог па Беларусі. Ігнат Цімафеевіч сее адборным зернем, засявае свой літаратурны палаток дбайна, нястомна, без аграхаў, як сумленны селянін засявае сваё поле, і таму жыво ў яго багатае, усім патэронае.

Вось зноў мы сустракаемся пасля сваіх падарожжаў. Гаворым пра вёску, восенскі рэй на палатках. Ігнат Цімафеевіч вярнуўся з Палесся, піша новы нарыс для «Полымя», і нечакана захварэў. Восень, халады ды дажджы не заўсёды спрыяюць падарожніку. Ды і ўзрост... Але трэба ехаць, пісаць, працаваць...

Я ведаю, колькі бед сыпалася на голаў гэтага працавітага і сумленнага чалавек. І ў апошнія гады. Цяпер ён зноў, здаецца, угадвае мае думкі, бо раптам кажа:

— Чым большыя нягоды, тым большыя патэрона мужнасці. Іншага сродку пасіліць іх я не ведаю.

Ён гэтакі. Ён заўсёды кажа толькі тое, што добра ведае, што шмат разоў правярыць і сваім, і народным вопытам.

Вінтар КАРАМАЗАУ.

З УБАЧАНАГА І ПЕРАЖЫТАГА

Напэўна, кожны з нас, развітаючыся з маленствам і ўваходзячы ў самастойнае жыццё, марыў перабудаваць, перайнаваць свет, зрабіць яго крышку лепшым, прыгажэйшым, дабрэйшым, здзейсніць нешта вялікае, значнае, «вышэйшае», дзеля чаго толькі і варта было жыць на гэтай зямлі, пакінуць след, які б не знішчыў няўмольны час.

Сутыкнуўшыся з першымі цяжкасцямі, з неразуменнем, з неабдымнасцю, так сказаць, «задачы», адны ад мары адступаюцца, выбіраюць мэта больш блізкую, больш рэальную, «сініцу ў руцэ», іншыя ж... Калі сустракаеш упяршыню добраю, разумную кнігу, або зноў вяртаешся да яе, заўсёды думаеш, што аўтар яе належыць, мусіць, да тых, другіх...

Барыс Сачанка з таго пакалення пісьменнікаў, да якога належыць Рыгор Барадулін і Міхась Стральцоў, Уладзімір Караткевіч і Іван Чыгрынаў, Генадзь Бураўкін і Янка Сіпанюк. Яны прышлі ў літаратуру ў канцы 50-на пачатку 60-х гадоў, прышлі са сваімі тэмамі, героямі, са сваім разуменнем рэчаіснасці, разуменнем, у якім была ўваблена атамасфера, «водар» таго непаўторнага часу.

Даўно знайшлі сваёго ўдзячнага чытача кнігі прозы Барыса Сачанкі — «Дарога ішла праз лес» і «Барыс раніў восені», «Зямлі маіх продкаў» і «Пакуль не развіднала», прыхільна былі сустрэты крытыкай зборнікі «Першыя і апошнія», «Чужое неба», раман «Вялікі Лес». Усё гэта — плён зробленага больш як за два дзесяцігоддзі творчай працы.

Разглядаючы творы пісьменніка, крытыка названна адзначала псіхалагізм і філасафічнасць пісьма, імкненне зазірнуць у глыбіню жыцця. Творчасць яго жывіцца ўбачаным і перажытым. Беларуская Палесся, яго адметнасць, яго прырода і гісторыя, яго людзі, іх мова, побыт, звычкі, характары — вось аб'ект яго ўвагі і мастацкага даследавання, вось крыніца яго натхнення.

Т. МІХАЙЛАВА.

«ПІШУ Я ТОЕ, ЧЫМ ЖЫВУ»

Да кнігі паэзіі «Смак яблыка» Пятрусь Макаль прайшоў значны шлях, на якім прыкметнымі вехамі сталі зборнікі «Першы след», «Вятрам насустрач», «Круглы стол», «Акно», «Дотык да зямлі», «Поле». Апошні з іх адзначаны літаратурнай прэміяй імя Аркадзя Куляшова.

Даўно заўважана і адзначана, што аўтар «Смака яблыка» — непаўторны, самабытны паэт. У яго свой голас, свае паэтычныя фарбы, свая інтанацыя. Яго адметнасць пазнаецца ў мускулістым, вывераным радку, у свячэнні і важнасці слова, у тым напале пачуццяў, якія не пакідаюць раўнаддушным чытача.

Зусім нядаўна ў Саюзе пісьменнікаў БССР праходзіў творчы вечар П. Макаля, прывесчаны 50-годдзю паэта. Шырока гучала яго паэзія — усхваляваная, прасякнутая глыбокай грамадзянскай думкай пра лёс зямлі і чалавек, радкі не прыгладжаныя, а даведзеныя да высокай пробы сэрца майстра.

Цудоўны і дакладны барометр, які вылуляе жыццёвае і вартаснае паэзіі — зацікаўленая аўдыторыя. І пры тым не выпадкова; прышлі тыя, хто любіць і адчувае мастацкае слова, прышлі на сустрэчу з паэтам, каб лішні раз пераканацца, што не памыліліся ў сваім выбары. Тады гучала шмат вершаў і з кнігі «Смак яблыка». Артысты ўмеюць даносіць сапраўдную паэзію да слухачоў. І прыёмна было ў гэтай зале чуць частыя шчырыя апладысменты.

У кнізе «Смак яблыка» паэт як бы працягвае сваю вызначальную тэму — тэму любові да зямлі і да тых, хто вырошчвае на ёй хлеб.

Сыноўня знітаванасць з лёсам бацькаўшчыны, турбота пра заўтрашні дзень — аснова многіх вершаў паэта. П. Макаль у новай кнізе выгледвае больш зямным, але не прыземленым у сваіх знаходках і лірычнай спеводзі. Як прызнаецца паэт, яго вабіць «мая зямля, майго жыцця калыска». Як ніколі раней, чалавечна, даверліва вядзе аўтар размову з роднай зямлёй («Усе мае зорныя дні з табою карэньмі звязаны»), з людзьмі аб добраце і чалавечнасці («Калі мы не ад лютасці да ласкі ідзем»), аб прызначэнні чалавек, які прыходзіць на гэты свет, каб «падарыць хоць жменьку даброты».

Калі ж дужэе дрэўца чалавечнасці.

Якое я адхукваў у мароз.

Чаго яшчэ? Ніякай іншай вечнасці

Я не прашу ў цябе, няўмольны лёс.

Паэт цвёрда пераканааны ў тым, што толькі шчодрое сэрца можа дапамагчы ў бядзе, падтрымаць слабейшага, абнадзеіць: «У свеце толькі даброты, як лепшых лекаў, не хапае».

Лірычны — герой кнігі П. Макаля — наш сучаснік, актыўная натура, чалавек, перакананы ў правасце сваёй справы. Ён востра адчувае непарыўную сувязь пакаленняў, знітаваных аднымі ідэаламі, жаданнем ісці дарогай бацькоў, пазнацца іх славу.

Назіральнае вока паэта радуецца будынку сучаснага «прасвечанага горада», яму ёсць аб чым пагаварыць з вялікім Песняром, са старавытнай і вечна маладой Нямігай, уражліва адкрывае ён нам «сузор'е бульбяное», заўважае шмат характаў у майстэрні мастака, адчувае ў яблыку смак «святла і цемры, вечнасці і імгненні...»

Гнеўна гучыць голас паэта, калі ён асуджае душэўную чэрствасць, зазнайства, кар'ерызм, хітруноў, сытае мяшчанства, тых, што «ходзяць з выгладам добрых людзей».

П. Макаль заўважае, што ў век насьмічных палётаў не такой ужо і неабдымнай здаецца наша цудоўная зялёная планета Зямля. І на змену нам прыйдзе больш дасведчанае пакаленне, якому далей і глыбей пасцігаць і разгадаць таямніцы Сусвету, як тама хлопчыку, які «ўзважае на далоні сузор'е, што ў кропельцы срэбнай».

Думаю, не толькі мне зразумела трывога паэта за усё жывое на зямлі. Таму, хто перажыў вясеннае ліхалецце, хто панажае багацце Радзімы, хто надзеяна стаіць на варце «ле рубяжоў, неабходна, як і ўсяму сумленнаму чалавечу, бласконцы, трывалы мір».

Ранетныя адчуванні сёння шпору, Век то ляціць, то на дыбы ўстае.

І я шукаю на зямлі, — кабі чароўныя апоры, утрымаць яе.

У сваіх вершах П. Макаль «не слізаціць па паверхні». Ён добра ведае, што сапраўдны творца павінен «штодзённым святлом выпраменьвацца, пакуль сонца ў табе не згасла». Неаднарадова аўтар згадвае пра чалавечнасць і дабрату, думае пра набыткі, якія прыносяць задавальненне людзям, дакарае сябе за тое, што даваў часам палёгну сваёй ліры.

Нядаўна заўважыў у аднаго паэта: «Талент — гэта ўменне прыгожа хваліцца». Такое душэўнае хваліцтвае выразна адчуваецца ў кнізе «Смак яблыка». У ёй запамінальна гучыць жыццёва-вядучыя матыў, грамадзянскае пачуццё далучнасці да зробленага нашымі людзьмі, гордае адчуванне таго, што і твая патрэбная частціна жыве ў народным набытку.

Гукайце нас, выведзьце за парог, ужо ў зеніце.

Званы людскіх трыног, людскіх давог.

Штодзённая званы мае, званіце.

Неяк натуральна ўваходзяць у вершы паэта гаспадары жыцця — нястомныя плугары, кавалі, шахцеры... Падкупляе і радуе жыццёва аснова твораў П. Макаля: «Пішу я тое, чым жыву, пішу быліну долі». Паэт «не адлятае далёка ад самай малой планеткі, што мае найбольшае прыцягненне на вечнай арбіце жыцця». І такое адзінства здыісенняў з людзьмі працы дае крылы песні аўтара, робіць яе па-зямному шчодрой і па-гаспадарску закліпанай. Яна дакладная, як слова хлеба-роба, зорная і важная, як зерне, вырошчанае яго залатымі рукамі.

П. Макаля часцей і часцей наведвае філасофскі роздум аб практычных гадах і здзейсненых задумках: «Ужо гады на восені хіляць, хада мая — усё цяжэй...» І усё ж паэт (пра гэта яскрава сведчаць вершы, якіх у «Смаку яблыка» няма), неразгублены і неабдзелены сустрэае свой узрост. Няўмольны час справядліва ўзважае яго дары «любові і пшчоты», і ўз'яўна адначу, што іх не трэба пазычаць паэту. Яго «даспелы спей душы» заслугоўвае высокай адзнакай.

Мерайце не гадамі Жыццёвы свой лёс чалавечы, А ўзрошчанымі пладамі, Што ўскінеце ішым на плечы.

В. МУРАЖЫНЕЦ.

Выгнанне Рагнеды

Артур ВОЛЬСКИ

Слаўнаму Кіеву — 1500. Гісторыя стольнага горада старажытнай Русі шчыльна знітана з лёсам тых славянскіх зямель, што сёння завуцця Беларуссю. Не я першы, хто спрабуе прачытаць і асэнсаваць асобныя старонкі даўніны. Прапануючы чытачам фрагменты будучай паэмы.

АУТАР.

Над Кіевам стольным
ніводнае хмара.
У звоне застольным
сыходзяцца чары.

З якое прычыны
сыходзяцца чары
пад тлум несупынны,
нібы на базары?

З якое прычыны
аж Вышгарад тоне
у спевах дружыны,
у шуме ды звоне?

Сыходзяцца чары
без ладу-парадку.
А ў князя на твары
не ўсмешка —
загадка.

Гуляе дружына,
як б'ецца —
з пляча.
Брыво ў князя гнецца
крылом крумкача.

Чупрына—
як хмара, дзе гром выпявае.
Рагоча дружына,
дружына спявае.

Бо колькі—
не вымераць!—
выбіта донцаў
за Уладзіміра
Краснае Сонца.

А ў Краснага Сонца,
у Сонейка Краснага
вочы,
як неба ў палонцы,
праяснены.

Вочы—
світанак,
што ўгледзеўся ў тонь,
покуль маланак
не выспеў агонь.

Дрэмле агонь
пад крылом крумкача,
покуль далонь
не рванула мяча...

Заходзяцца чары,
зеіняць залатыя.
А князевы мары
даўно ў Візантыі.

Звіняць залатыя,
ім стукат не шкодзіць.

У Візантыю
паслоў ён праводзіць.

Паслы выпраўляюцца
не на адведы.
І не спяшаецца
князь да Рагнеды.

Да той да Рагнеды,
каханай і мілай,
якую здабыў ён гвалтоўнаю сілай,
якую здабыў ён крывёй і пажарам,
жыцця не даруючы многім ахвярам.

Якую ён вырваў,
як з бору сасонку...
Ды іншую выбраў
нядаўна ён жонку.

І дзеля яе—
візантыйскай красуні
ён высушыць моры і горы рассуне!..

А з цемры, як з твані
ці з хмары-пачвары,
узніклі не здані—
знаёмыя твары.

Абліччы забітых,
але не забытых,
крывёю залітых
ад рану адкрытых—
выразней малююцца
прагнаму зроку.

ПРОЗА

Я скончыў працу над прыгоднічнай апавесцю «Грот афаліны». Дзеянне адбываецца (умоўна) у Індыйскім аніяне на архіпелагу, празваным Вялікім. Ёсць там нават востраў Рай, нуды з'язджаюцца адпачыць ад бізнесу таўстасумы з усяго свету. Але нялёгка там жыць карэнным жыхарам. З аднаго вострава, Біргуса, людзей зганяюць, яго прадаў султан амерыканцам пад ваенную базу. Пануе засілле інашаземных манаполій, лютуюць сучасныя піраты. Галоўным героям апавесці даводзіцца перажыць шмат небяспечных прыгод на зямлі, на вадзе і пад вадою, у падводным гроце, удзельнічаючы ў іх і дэльфіны. Прапануючы чытачам «ЛіМа» раздзел з «Грота афаліны», сёе-тое патлумачу для пачатку. Радж, які служыць на Раі ў дэльфінары, водзіць на надводныя і падводныя прагулі турыстаў, толькі што вярнуўся з роднага Біргуса, дзе ўдзельнічаў у сутычцы жыхароў з амерыканскімі акупантамі, парнуў аднаго янкі наном — крысам. Ноччу, Украўшы ў амерыканцаў гумавую лодку, плыве на Рай. Каля самага вострава яго абстралялі з аўтаматаў з чорнага, без агню катара... АУТАР.

Дзесьці ў зялёнай зоне дэльфінарыя жаласліва, нібы спалоханае дзіця спрасонку, ускрыкваў паўлін. Радж спыніўся каля варот. Палавінкі іх, звараныя з жалезных пруты, правіслі ў двор і каб не стрымліваў іх вялізны ланцуг з замком, расхіліліся б пад цяжарам насцеж. Злева, упрытык да варот, вартоўня-прахадная. Частка яе адгароджана глухою сцяною, з двара ў яе свой ход, там каса — прадаваць білеты. У вартоўні святла няма. Мо спіць Малу, а мо пайшоў рабіць абход тэрыторыі дэльфінарыя. Радж не захацеў стукцаць у акно вартоўні — хай лепш Малу не ведае, калі ён вярнуўся з Біргуса. Адышоў далей ад варот, палез на агароджу — частакол з жалезных пікаў, высокі — два з паловаю метры. Пераадолеў без цяжкасці, зваіс на руках з унутранага боку, потым спусціўся. Гэпнуў цяжкавата — зямля з таго боку была намнога ніжэй. Убачыў Малу, калі звярнуў з алеі на мосцік праз канал. Вартаўнік спускаўся з трыбун вялікага басейна і, здаецца, хістаўся. — Хэлоу! — падаў Малу вясёлы голас. — Ты, Радж? — Я. — Ну й выгляд у цябе сёння... Хіба якія жулікі раздзелі? І мокры ты ці што? — Ага, — адказаў Радж, чуючы, як загарэўся твар. — У штанах купаўся. — І са мною раз такое было... — хацеў расказаць вартаўніку гісторыю, але Радж суха развітаўся: — Спакойнай ночы, Малу! — і памкнуўся ісці. — Якая там спокойная! З дэльфінамі штосьці робіцца. Непакойліся, плухалі ўсю ноч. І цяпер збіліся ў кучу, а каб пасвяціць добра, няма чым... Я ўжо думаў, мо які злодзей забраўся ці што... — Мо на перамену пагоды. Цыклон яны добра чуюць... А мо касаткі падплывалі да перамычкі — таксама чуюць. — Скажаш! У канале для касатак мелка, не, палезуць яны туды. — Малу таксама ўжо трохі разбі-

раўся ў тым, што тычылася жыцця дэльфінаў і іншых марскіх жывёл. — Не палезуць, твая праўда... Ну — то хай хоць астатак ночы пройдзе спакойна. Бывай! Раджу хацелася хутчэй забрацца ў сваю каморусклад, паспаць хоць пару гадзін. Добра, што містэр Крафт не забараняе карыстацца складам як кватэрай. Мо мяркуе, што лішні чалавек ноччу на тэрыторыі дэльфінарыя не зашкодзіць. Ці мала што можа быць? «Хоць ключ не згубіў?» — лапнуў за кішэнню штаноў. Не, во ён, у прай... Ледзь выблытаў яго, давялося сырую кішэнню выверочваць.

Павел МІСЬКО

Дэльфінарыі

Зняў замок, дзверы за сабою зачыніў, узяў на зашчэпку. Уключыў святло — і адразу да тапчана. Ён адкідаецца, прыпінаецца верхам да сцяны, прыхопваецца брызантавым раманём. Адшпіліў, адпрастаў ножкі, апусціў. Уздыхнуў стомлена, зараней смакуючы, з якою асалодаю выцягнецца на ўвесь рост. Стомлена прысеў на краечак... Знаёмыя пахі прыпыленых жалязяк, сыраватых гідракасыямаў, жыллём зусім не пахне. Абвёў позіркам камору — усё знаёмае, усё, здаецца, на сваім месцы. І адчуў, што будзе не да сну. Трэба прыводзіць у парадак заплондраныя калашыны штаноў, мо нават лепш замыць іх прэснаю вадою, высушыць прасам, каб не было солевых плям і разводаў. Трэба яшчэ пашукаць, дзе старая тэніска. Давядзецца яе падштопаць, памыць, папрасаваць. Не можа ён з'явіцца раніцаю на вочы містэру Крафту, адзеты не па форме. Патрабуе містэр, каб у рабочы час усе работнікі дэльфінарыя трымалі «тэйд марк» — фабрычную марку. Можна было б, вядома, і выхадныя штаны надзець, ёсць у Раджа яшчэ адны штаны. Але ж абы-калі адзяваць іх шкада, ды і вельмі ж вялікі кантраст будзе паміж паштопанаю тэніскаю і святоннымі штанамі. Скупаваты містэр Крафт... Адну тэніску выдае на паўгода, хоць цана ёй усяго два-тры долары. Гэта ў Раджа толькі атрымліваецца, што яшчэ і эканоміць, бо шмат часу даводзіцца хадзіць толькі ў плаўках ці ўвогуле быць з аквалангам пад вадою.

Схадзіў у душ, набраў тэзік прэснай вады. Далей рабіў усё як заведзены. А думкамі быў ужо далёка ад таго, што рабіў. Сённяшні абстрэл з аўтамата (гэта шчасце, што не трапіла куля ў самога!) адразу звязаўся з колішнім стрэлам з падводнага ружжа, калі шукаў падводны грот і натрапіў на падазроны прытоплены кантэйнер. Вывад напрошваўся сам: ці не звенні гэта аднаго ланцуга?

Успомнілася, як апрацоўваў яму тады рану ў гэтлі ўрач.

«Вам у бальніцу трэба, у Свйттаўн. Зашыць трэ-

ба рану, а то вялікі шрам застанецца, — гаварыў урач на развітанне. — Калі сёння не зможаце, то заўтра — абавязкова. Вам рахунак на дэльфінарыі высласць?» «На дэльфінарыі. Толькі не мне, а на імя містэра Джэральда Крафта», — сказаў Радж. «А чаго? — думаў ён, выходзячы з гэтэля «Сэльт-ют». — З-за Крафта мяне скалечылі, Крафт мяне пасылаў на пошукі грота, каб адкрыць новы, больш цікавы падводны маршрут для прагулак, — хай і аплочвае паслугі ўрача». Сілы тады брысці праз увесь горад ды яшчэ з аквалангам, голаму, не было ніяк. Давялося браць веларыкшу, а потым прасіць Гугу, асістэнта дрэсіроўшчыка Судзіра, каб вынес таму рыкшу грошы. Хацелася тады толькі ляжаць, ляжаць і не варушыць ні рукою, ні нагою — кружылася галава. І піць хацелася... Смактануў сцэпленай вады і не столькі пракаўтуў, як прапаласкаў у роце, сплюнуў гаркату. Трошчкі адчуў сябе лепш, выйшаў на паветра. З акна кабінета Крафта яшчэ падала святло. Зайшоў з тарца ад мора, дзе тулілася да сцяны, вяла на другі паверх зробленая са шчыльна падагнаных адна да адной бамбукавых палак скрыпучая лесвіца. Нёс Крафту паказаць трафейны, вырваны з-пад сківіцы, гарпун, ішоў паказацца сам. Ну і перапужаўся ж тады містэр Джэры! Мо падумаў, што да яго завітаў які прывід-гангстэр ці сам Дэйві Джонс! Угнуўся, нібы хацеў зрасціся са

1) Злы дух мора (англ.).

хоць і не чуецца
пошчаку крокаў.

Іх трое.
Старэйшы—
ў прабітых даспехах—
спытаўся,
а голас—

як даўняе рэха:
— Ці нас ты пазнала, Рагнеда?
— Рагнеда!
астатнія двое прамовілі следам.

Яна іх пазнала!
Пазнала!
Пазнала!
Хоць часу з тых дзён
прамінула нямала.

Вось татачка родны.
А побач—браты.
Пакутай смяротнай
скажоны раты...

— Прышлі мы,
дачушка,
сюды пехатой,
устаўшы з магіл над ракой Палатой...

— Я помню!
Дзяўчынкай па той Палаце
я разам з братамі плыла на плыцце.

Абапал,
у мроіве летняй смугі,
ад кзетак і траў стракацелі лугі.

З пагоркаў,
мядзяных у промнях зары,
як дружнае войска,
збягалі бары.

Там, дзе Палата абнялася з Дзвіной,
наш замак стаяў за бярыянай сцяной...

— Наш замак счарнеў,
як зімовае голле.
Развееўся попел.
Астыла вуголле.

Я—полацкі князь,
бацька твой—Рагвалод
яго бараніў ад раптоўных нягод.
Я праг Уладзіміру голаў ссячы
ды курчыўся сам на ягоным мячы...

— Я помню! Я помню!
Той жах
не ачах!
Было гэта ўсё
у мяне на вачах...

— Ды бацька ў той дзень—
не апошняя страта,—
пачуўся ёй голас старэйшага брата. —
Я ў бойцы няроўнай паранены быў.
Знайшоў Уладзімір мяне і дабіў...

— Я помню! Я помню!
Той жах
не ачах!
Было гэта ўсё
у мяне на вачах...

— І гэта яшчэ не апошняя страта,—
пачуўся ёй голас малодшага брата.—
Я здацца не мог на пакуты і здзек.
Мне грудзі Уладзімір надвое рассек...

— Я помню! Я помню!
Той жах
не ачах!
Было гэта ўсё
у мяне на вачах...
Мне б з вамі падацца па чорнай
дарожцы...
Нашто мне жыццё дараваў пераможца?!
Нашто
па часіне
кывава-чырвонай
я стала княгіняй
і жонкай ягонай?!

— Паслухай, дачушка!
Паслухай, сястрыца!
Хацелі б мы доляй тваёй ганарыцца.
Хіба ён хахаў,
гвалтаўнік ашалелы?
Не! Вока паклаў
ён на нашыя ўдзелы.

А зараз,
каб чорныя здзейсніць намеры,
адмовіўся ён ад бацькоўскае веры.
Ні жонцы,
ні сыну

ён болей не рады.
І ўсё —
праз адзіную
ўласную ўладу!
Была ты князеўнаю,
стала княгіняй.

Няўжо дажываць табе век свой
рабыняй?

Ды ты ж палачанка!
Ды ты ж крывічанка!
Ты вольная птушка,
а не паланянка!

Адпомсці за нас
і ўратуй свайго сына.
Рагнеда —
ўжо час!
Ты павінна!

Павінна!
Па волі ягонай гніюць нашы косці.
Адпомсці, Рагнеда!
Адпомсці!
Адпомсці!..

...А сэрца ў княгіні —
як змучаны вязень:
— Не! Сын не загіне!
Ён вырасце князем!
Ён вырасце князем! Не звяне!..
Але
расталі кывавыя здані
ў імгле.

сваім сталом, прыхвацаца за кучу папер-рахункаў.
Шырокі твар з тарбаватымі шчокамі і носам, як
арэх кеш'ю, збялеў.

«Май бой! Мой хлопчык... Ці ты гэта? Што здары-
лася?» — Крафт утаропіў вочы на яго ўбітаную
галаву.

«Вось...— працягнуў яму гарпун.— Пачаставалі пад
вадою. Пад сківіцу дзёбнулі... Каб крыху вышэй ці
ніжэй, то і капут. Камусьці мы перашкаджаем сваімі
пошукамі грота».

«Май бой...— містэр Крафт асцярожна працягнуў
руку да гарпуна, паволі ўстаў. Адстаўляў гарпун па-
далей ад вачэй і рукі дрыжалі. Правёў позіркам ад
наканечніка стралы да пачатку, дзе яшчэ тырчаў
капронавы хвосцік ліня.— Расплываецца ўвачу, ні-
чога не бачу...»

«А вы акуллары надзеньце».
«Ага, ага...— Крафт узбіў на нос акуллары. Малы
нос амаль схавалася за вялізнымі блакітнаватымі
шклямі. Зноў угледзеўся ў тое месца стралы каля
ліня і рукі яшчэ больш задрывалі, закруціў галавою:
— Ноў-ноў, не можа гэтага быць!»

«Чаго не можа быць, містэр Джэры?»
«Паглядзі ты, у цябе вочы маладзейшыя. Што тут
выбіта—дзве дабл ю, «WW» ці дабл ю і ві—«WV?»
Радж падышоў, схіліўся да стралы. Цяпер ён ужо
добра разгледзеў чаканку.
«Дабл ю і ві — «WV».
«О, божа мой! «Уайт вайпэ»... «Белая змяя». «White
viper».

«Што гэта значыць, містэр Крафт?»
«Усё роўна як ты з неба зваліўся. Мы сталі на да-
розе «Белай змяі» — «трыяды чайна», кітайскіх пі-
ратаў і бандытаў, гандляроў наркотыкамі.

«А калі б было дзве дабл ю — «WW?»
«White woman»... «Уайт вумэн» — «Белая жанчы-
на». Такая самая ліхаманка і трасца... Тыя ж самыя
рыф-рэф, падонкі грамадства... Толькі кажучы, што
баба імі кіруе, еўрапейка. Яны некалі былі адной
трыядай, а потым раскалоліся на дзве, варагуюць
паміж сабою. Яны варагуюць, а ў нас ілбы трасцаць.
То адной трыядзе выкупи плацілі, а цяпер і другая
банда аб'явілася... Ты давай. Ніяк не могуць падзя-
ліць сферы ўплыву... Да галечы давядуць, да раз-
рэння!.. О, мой бог! І так амаль што даводзіцца ве-
сці страгл оф лайф... барацьбу за існаванне... А што
будзе далей? Хутка каторая з іх зноў падкіне пісь-
мо — «Плаці!».

«А каб не плаціць, узбунтавацца?»
«Ах, малады чалавек... Я яшчэ хачу пажыць, хоць
мне хутка шэсцьдзесят гадоў. Могуць і прырэзаць,
і дэльфінары ўзарваць, і дэльфінаў атруціць... Мо
чуў, быў выпадак у Свайттаўне? Адзін замарудзіў
на тыдзень заплаціць адкупнога — фабрыку ўзарва-
лі! Адны руіны — не бачыў?»

«Містэр Крафт, я з імі не задзіраўся. Я ўжо
знайшоў быў больш-менш прыстойны грот, а тут
яны... напалі...»
«Радж, я цябе не віну. Я нават спачуваю табе,
шчыра спачуваю. Я гатовы нават папрасіць у цябе
прабачэння, што штурхаў на такую авантуру, пасы-
лаў на пагібель...»

«Доктар за апрацоўку раны прышле рахунак на
ваша імя».
«Ах, мой божа! Але я заплачу, Радж, ты не тур-
буйся».

«Казаў, што трэба мне ў бальніцу ў Свайттаўн.
Каб аперацыю зрабілі, зашылі рану».

«Божа, божа, гэтага яшчэ не хапала!»

«Я рашыў не ехаць у кэпітл, не патрабаваць ад
вас такога лячэння. Але...»

«Радж, містэр Радж... Я заўсёды лічыў цябе пры-
стойным чалавекам. Ты не такі, як Судзір... Той
аформіў заказ на сувенірныя дэльфіны, сам іх
прыносіць у дэльфінары і лічыць, што робіць вялі-
кую ласку, патрабуе прыбаўку да зарплатаў».

«Містэр Крафт, я хачу, каб і вы з мяне не патра-
бавалі рамантаваць лодку».

І Радж расказаў ужо больш падрабязна пра ўсё.
Як крычалі на яго з катэра выратоўчай службы,
каб не лазіў у заходніх сектарах акваторыі, як уба-
чыў праломаны і ўтоплены ялік, а да таго, да ўдару
гарпуном — падазроны кантэйнер...

«Ці няма сувязі паміж усімі гэтымі здарэннямі?»
«Усё можа быць, усё можа быць... О божа, хутка
не будзеш ведаць, на каго можна са сваіх работні-
каў разлічваць, а хто суне табе нож пад рабро».

«Пра што?» — зноў збялеў Крафт.
«Ну... пра ўсё! І пра тое, што пад вадою бачыў.
Можа, гэта ў іх якая перавалачная база наркоты-
каў?»

«Барані цябе божа!.. Ты гаворыш сёння, як
маленькі... Пэўна, у цябе тэмпература паднялася...
Ты б пайшоў паляжаць, га?»

Раджа, і праўда, не трымалі тады ногі. Перад ста-
лом Крафта стаяла мяккае крэсла і звычайнае, але
містэр прысесці не запрашаў.

«Я то пайду, але ж... Калі так папускацца... Ды ку-
ды, зрэшты, глядзіць паліцыя? Чаму не вядзе з гэ-
тымі трыядамі барацьбу?»

«Ах, наіўны, наіўны малады чалавек... Хіба ты не
чуеш і не бачыш, што робіцца навокал? Гэта не
архіпелаг Вясёлы, а... І які дурань даў яму такую
назваў?.. Гэта... гэта... гняздо піратаў і бандытаў!
Заявіў, то не паспее паліцыя і двух крокаў ступіць,
а «трыяда» ўсё будзе ведаць... А яна ж не цырымо-
ніцца... Я праклінаю той час, калі не паехаў у метра-
полію, услед за дочкамі... Тады, як гэта ваша сама-
стойнасць тут стваралася. Дурны, пашкадаваў укла-
дзеных капіталаў. А тут не столькі заробіш, як стра-
ціш тое, што меў. Жабраком хутка пусцаць па све-
це! Божа, божа, хай бы я лепш купіў які гатэль, спа-
кайней было б...»

Любіў паплакацца містэр Крафт, выклікаць спачу-
ванне. Не ведаў толькі Радж, ці з усімі сваімі ра-
ботнікамі містэр пускаўся ў такія разважанні, ці ўсіх
спрабаваў расчуліць, каб не вельмі патрабавалі па-
вышэння платы, пашкадавалі яго, бедняккага.

Але трэба быць справядлівым: пакуль загойвалася
рана, Крафт не пасылаў Раджа на падводныя пра-
гулкі з аквалангам. Толькі ўздыхаў голасна, ламаў
рукі: такія страты нясе, такія страты! Спрабаваў су-
нуцца да Судзіра, каб той часова замяніў Раджа на
гэтых прагулках з турыстамі. «Хэ, а што ж любімчык
ваш? Падлез недзе? Хай не совае нос куды не трэ-
ба...» І нібыта згадзіўся, але заламаў вялікую цану,
прытым здзельна за кожны асобны спуск пад ваду.
І Крафт адмовіўся, а Раджа ад прагулак з турыста-
мі на «Нептуне», лодцы з празрыстым дном, не вы-
зваліў, хоць не меў ён эстэтычнага выгляду са сва-
ёй наклеяка-павязкаю на твары і псаваў, мабыць,
некаторым турыстам такім выглядам настрой...

«Спачатку пазыштвам, паштопаць, а потым мыць
ці наадварот?» — падамаў быў Радж, знайшоўшы
старую тэніску, і вырашыў, што спачатку трэба за-
штопаць. А то пакуль памые, то яна раз'едзецца на

рэшата. А мо пусціць гэтую тэніску на аначу, а пай-
сці да Крафта, дачасна папрасіць новую? Але ж пач-
не дапытвацца, дзе тую падзеў. «Скажу, нездарок
прапаліў прасам... А да канца тэрміну яшчэ два ме-
сяцы, трэба ж у нечым хадзіць... Ат, не пайду! Ну
яго к богу ў рай!» — падамаў так і пасміхнуўся:
з Раю ды ў рай? Не датычыць Крафта сённяшні аб-
стрэл, няхай і не ведае нічога.

«Цікава, ці патанула тая лодка-гумоўка? Не магла
патануць, хоць у адным адсеку ды засталася павет-
ра... Значыць плавала... А калі тыя, з катэра, выла-
вілі лодку? І знайшлі маю тэніску?.. Там і эмблема
дэльфінарыя і мае ініцыялы...»

На ліха ён вышыў гэтыя ініцыялы. Во, і на гэтай,
старой, якую штопае, ёсць на рубцы падола сіня-
вата-выцвілыя літары «R. S.» — Радж Сінх. А ці
ёсць яшчэ хто ў дэльфінарыі з такімі ініцыяламі?
Радж перабраў у думках усіх. Ёсць — Судзір... Су-
дзір Рам. Але хіба гэта можа завесці каго на зман-
лівы след? Нікога...

«Могуць з гэтай тэніскаю прыйсці ў дэльфінары
шукаць — чыя. Другі ўжо выпадак, другое сутык-
ненне з імі. Той самы разбойны клан ці другі?
«WW» ці «WV»? Калі той самы, то ў спакоі не па-
кінуць. Падамаюць, што я спецыяльна за імі віжучу...
Захоцучы прыбраць з дарогі...»

Памыў і тэніску, і штаны, высушыў прасам. Была
ўжо раница, зырка свяціла сонца, наперабой і цаі-
рынкалі птушкі. Да пачатку работы заставалася
яшчэ гадзіны паўтары, і можна было б хоць крыху
падрамаць. Але ўключыў электраплітку, паставіў
чайнік. І прылёг, падклаўшы пад галаву рукі...
Падамаць было аб чым.

2
Радж пачуў тупат ног і кракт бамбукавых жардзін
на перакідным мосціку, потым жорсткае жваканне
падзвн на пяску. Нехта бег.

— Радж, Радж, ты спіш яшчэ? — дзверы моцна
затузаліся, ажно задрывалі сцены. — Бяда, Радж!
Пазнаў голас Гугі.

— Пачакай, адшчаплю! А то яшчэ будынак рас-
трасеш... — гаварыў быццам спакойна, але Гугава
трывога перадалася ўжо і яму. Адчыніў — і ўра-
жаны адступіў, даючы ўвайсці: выгляд у хлопца быў
спалоханы, уся яго хударлявая доўгая постаць яшчэ
больш выцягнулася, ажно згорбілася.

— Бяда, Радж! Джэйн, мабыць, нежывая!
— Гавары ды не загаворвайся... Такія вясёлая заў-
сёды была, жвавая.

— Плавае абы-як, жыватом дагары. Я думаў, яна
забаўляецца гэтак, а яна... не дыхае! Дэльфіны вы-
штурхоўваюць яе з вады, а ўсё роўна не дыхае!

— А мо гэта Бобі, а не Джэйн? — Радж прыпус-
ціўся да перакіднога мосціка.

— Сюды! Яны ў дэманстрацыйным басейне... Я
добра пазнаў — Джэйн! У Бобі жоўтая драпіна на
каса на верхняй сківіцы...

Пасярэд басейна амаль насупраць вышкі з пля-
цоўкамі вада была неспакойная. Дэльфіны вірылі,
сабраўшыся насамі-рострумамі ўмесца, нібы паказ-
валі нумар — «марская зорка».

— Там толькі дэльфіны — Ева, Дора, Бала... І
Джэйн... — шаптаў, схіліўшыся да вады і пільна
ўглядаючыся ў дэльфінаў, Гуга, — Джэйн пасярэдзі-
не...

І праўда, то адна, то другая дэльфінка паднырва-
ла галавою пад Джэйн, падбівала яе рострумам
угору. Але штуршкі былі ўжо вялыя, нібы маці і

(Працяг на стар. 10—11).

НАШЫ ГОСЦІ

Гэты тэатр пачаў гастролі зварок з тых спектакляў, якія не абяцалі аматару сцэнічнага мастацтва асаблівай навізны. Спачатку «Усё яго жыццё» паводле кінааповесці Я. Габрыловіча «Камуніст», потым «Грошы для Марыі» В. Распу-

ры. Так, як і ў аповесці, ён то адчувае прыніжанасць свайго амаль што жабрацкага становішча, то разумее неабходнасць і нават непазбежнасць такой вольнай садружнасці — калі адзін аднаго выратавае. Больш таго, яму адкрываецца характэрна і веліч учынку чалавека, які «аддае», дзеліцца «сваім» з чалавекам, адмаўляецца ад патрэбнага на карысць іншага. Вёска, родныя, бліз-

персанажы паўстаюць перад намі і як жанравыя абліччы ўдзельнікаў вясковай гісторыі, і як «галасы» з прытчы аб дабраце і аб сквапнасці. Бо грошай усё ж не хапае, і Кузьма вымушаны рабіць нешта яшчэ... З хронікі яшчэ дзён жыцця Кузьмы спектакль узнімаецца да сапраўднай драмы чалавека, які прагне знайсці адказ не на пытанне — як сыта і спакойна жыць, а на тое,

У СВЯТЛЕ РАМПЫ

Спачатку аб тым, што было да прэм'еры спектакля. П'еса С. Свірыдава «Аперацыя «Сабіна» пралажала ў тэатры без якога-небудзь руху шэсць гадоў. Вядома, адлюстраваны ў ёй падзеі, той час, аб якім яна расказвае, за шэсць гадоў набывалі новыя аспекты мастацкага асэнсавання ў прозе, у кі-

радаць народныя вытокі партызанскага руху, паказваючы каларытна і маляўніча вясковы побыт часоў вайны і жаночы лёс (асабліва выразна гэта перададзена актрысай Ю. Саевіч у ролі цёткі Нюры). Ёсць у гэтых сцэнах нешта ад фальклорных матываў, асабліва ў пранізлівым плачы жанчыны (фашысты забілі яе сына). Праўда, сцэна не спрабуе фатаграфічна дакладна аднаўляць тагачасны побыт і нават выгляд людзей. Жанчыны тут успры-

Тартаючы знаёмыя старонкі...

«ГРОШЫ ДЛЯ МАРЫІ» В. Распуціна ў Ленінградскім тэатры імя Ленінскага камсамола

ціна, а там інсцэніроўкі прозы, з якой мы знаёмы па кнігах і часопісах. Мабыць, тут быў свой разлік. Калектыў імкнецца захапіць гледача пэчаканымі адкрыццямі ў вядомым, нават папулярным літаратурна-мастацкім матэрыяле. Калі «Усё яго жыццё» ўспрымалася як тэатральная рэмінісцэнцыя, а выкажанне галоўнай ролі Губанова Р. Грамадскім як вапняцы «на тэму Я. Урбанскага» ў яго экранным абліччы, то «Грошы для Марыі» — самастойная і прычыпова значная работа рэжысёра Генадзя Апаркова.

Спектакль зусім не падобны да ілюстрацый, якія робіць, бывае, тэатр, гартаючы праявіны твор. Рэжысура смела звяртаецца да спалучэння амаль пратакольнай бытавой праўды з вобразным даследаваннем пафасу сітуацыі, пакладзенай у аснову аповесці. Так, як і ў кнізе, Кузьма ідзе ад хаты да хаты, каб сабраць тыя грошы, што могуць «пакрыць» недастачу ў краме Ма-

кія, суседзі, кіраўнікі калгаса — здаецца, увесь свет ён пачынае бачыць у зусім новых духоўных і матэрыяльных сувязях. Бянтэжыцца, радуецца, засмучаецца, пакутуе — у залежнасці ад таго, як паводзіць сябе чарговы «кредытар». І гэта па-акцёрску маляўніча выконваецца Р. Грамадскім. Яго Кузьма спачатку думае, што нармальнае жыццё яго сям'і толькі прыпынілася на пэўны час надзвычайным здарэннем, а мінецца ліха — і ўсё вернецца ў ранейшае рэчышча. Толькі б сабраць тыя грошы ды паспець унесці ў касу!

Яму даюць грошы. Хто з прычыны спачування чужому гору, хто — адчуваючы сорам перад суседам, хто па шчырасці, хто — паддаючыся агучаным настроям або націску іншых... Тут тэатр малое сакавітыя характары настаўніка Яўгена Мікалаевіча (артыст Л. Барысевіч), старшыні калгаса (Л. Брыліянтаў), Спецнады (І. Слабадская), Камарыхі (З. Афанасенка). Гэтыя

як наогул варта жыць яму і іншым. Філасофскі сэнс канфлікту паволі прабіваецца ў звычайныя «вясковыя замалеўкі» (такім спачатку падаецца сцэнічнае відовішча), і ў «разбураным» парадку штодзённасці перад Кузьмой паўстае ўся складанасць чалавечых узаемаадносін. Ён пачынае параўноўваць не толькі характары людзей-суседзяў, а і маральныя каштоўнасці кожнага з іх. Артыст тонка дае нам адчуць, што і сам яго герой па-новаму разумее свае ўласныя парыванні і ўчынкі, свае паводзіны сярод людзей.

Рэжысёр Г. Апаркоў і выканаўцы выдатна рэалізавалі ў сцэнічнай версіі твор В. Распуціна, які і сапраўды знешне — гэта бытавая аповесць аб тым, як чалавек трапіў у бяду і людзі памагалі яму, а ўнутрана — спасціжэнне цаны і сэнсу парушэння «нармальнай» штодзённасці звычайнага вясковага (ды ці адно толькі вясковага!) жыцця.

К. ЗАРАНКА.

ВОДГУЛЛЕ ПЕРАЖЫТАГА

П'еса «АПЕРАЦЫЯ «САБІНА» С. Свірыдава ў Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча (Бабруйск)

нематагафіі, у мемуарнай літаратуры. Таму нават там, дзе аўтар п'есы рабіў хай сабе і сціплыя, але адкрыцці, даваў свежыя дэтэлі і нюансы, цяпер навізны не адчуваеш. Калі дадаць да гэтага і пэўную тэатральную заштампаванасць сюжэтай пабудовы, стане відавочным, што тэатр ішоў на творчую рызыку, калі ставіў гэты твор С. Свірыдава. Дарэчы, 25 гадоў назад бабруйчане ўпершыню супрацоўнічалі з С. Свірыдавым (спектакль «Цені знікаюць» карыстаўся поспехам у гледача) і таму маглі б не так марудзіць з пастаноўкай новай п'есы, калі бачылі ў ёй магчымасць стварыць сцэнічнае відовішча.

Першая выснова: тэатр зніжае цікавасць да драматургічнага твора, калі ён выносіць яго на падмошкі з такім вялікім спазненнем.

Што прываблівае да спектакля сёння? На маю думку, аўтар п'есы і рэжысёр пастаноўкі В. Баркоўскі здолелі пе-

маюцца яшчэ і як своеасаблівы «хор». Таму ты верыш ім, што менавіта так праводзілі на фронт мужчыны мацяркі, жонкі, сёстры, нявесты; такім чынам «хор», далучаючы нас да народных абрадаў і звычайў, калі трэба, выглядае і масоўкай.

Паколькі п'еса С. Свірыдава фрагментарная, такім атрымаўся і спектакль. Некаторыя эпізоды літаральна займаюць некалькі хвілін. Тэатр як бы і гэтым адрыўчым рытмам хоча падкрэсліць драматызм падзей. І стрэлы, воклічы, аўтаматная стралаяна, плач і энк, стогны і лаянка робяць спектакль у асобных момантах праммерна шумным, крыклівым.

Што сказаць пра акцёрскія работы? Маладую разведчыцу Лену іграе актрыса В. Богдан, якая ўмее добра слухаць партнёра, арганічна выяўляе матывы ўчынкаў і слоў сваёй гераіні. Цікава пазначана лінія паводзін Сабіны актрысай Л. Бар-

У ДЭЛЬФІНАРЫІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

цёткі страцілі надзею ажывіць дзіцяня. Нежывое цела Джэйн прыпадмалася і варочалася абы-як. Адпльвалі па чарзе ўбок, шумна-гаротна выдыхалі паветра. З правага адротка-закавулка басейна, у які ўвесь час падавалася помпай свежая вада, з крэйсёрскай хуткасцю выскачыў Дзік. Вада за хваствам плаўніком бурліла — так энергічна працаваў ім. Прамчаў паўз самы бераг басейна, ажно хваляй абдало хлопцам штаны, нібы хацеў адгародзіць свой гарэм ад цікаўных. Раджу здалося, што цёмнае, без зрэчкі, вока самца злосна бліснула. І яшчэ раз прамчаў, ужо назад, і стаіўся справа, каля паўночнай сценкі. Радж быў упэўнены, што ён не спускае з іх позірку.

Затое прыплыў да іх Бобі, паклаў галаву падбародкам на цэментавы бераг басейна. Разявіў ружовы, у шараватыя плямы, як у сабакі, рот, паволі выштурхоўваў з рота языком ваду. Праскрыпеў тоненька, жаласліва, потым затрэнькаў дыхалам, задрыжала плёўка-перопонка, што яе прыкрывала: пюнк-пюнк-пюнк-пюнк, р-рыў-рын-н, нібы хто правёў кіпцем па зубцах металічнай расчоскі.

— Што, Бобі? Ты маленькі бэбі, а не Бобі... Што ты хочаш сказаць, на што паскардзіцца? — прысеў Радж, паглядзіў яго на гладкай, нібы паліраванай, галаве, патузаў убакі за рострум. — Бяда ў вас, малышок, бяда... Як яна здарылася, бэбі? Чаму ты не раскажаш?

Бобі саскаўзнуў у ваду, паплыў да дэльфінак, закруціўся каля іх, падаючы скрыпучыя гукі.

О, каб мог Бобі ці другі дэльфін расказаць, што тут адбылося!

Радж устаў. На душы было цяжка: дэльфінат усе любілі як родных дзіцяці.

— Радж, павер, я ні ў чым не вінаваты! — Гуга гаварыў гэта і ажно губы дрыжалі. — Учора я пакідаў іх жывых і здаровых, ніякіх падазрэнняў не было.

— Ніхто цябе не вінаваціць, супакойся.

— Ага! Ты не ведаеш Судзіра! Ён цяпер з'есць мяне... Ён жа пачынаў з маленькімі нейкі нумар рыхтаваць.

— Вечарам усе добра елі?

— Па-рознаму, як заўсёды. Хто больш удзельнічаў у прадстаўленнях, той нахапаўся за дзень. Астатніх дакармліваў... Джэйн, здаецца, мала ела. Усё плавала паціху, не нырала, але я падумаў, што і ёй перапала, не галодная.

— Судзір быў вечарам? Праводзіў рэпетыцыю?

— Не.

— Да Крафта ты не бегаў? Трэба хутчэй яму даляжыць.

— Не было яшчэ яго.

— Ага, здаецца, не прыйшоў. Я пачуў бы, левіца заскрыпела б.

Было яшчэ восем раніцы па мясцовым часе. У палове дзевятай прыходзіць містэр Крафт, у палове дзiesiąтай — Судзір. Рабочы дзень пачынаецца ў Гугі ў восем раніцы. Яму і прыбраць трэба на трыбунах, калі не пазбіраў смецце з вечара, спусціць з рыбнага чана ваду, прамыць яго, зноў напоўніць, атрымаць у загадчыка гаспадаркі Абрахамса рыбу, папераносіць яе ў чан, парэзаць некалькі кіла напалам. Гэтак ён робіць перад кожным прадстаўленнем, Судзір дэльфінам не дае па цэлай, калі заахочвае пасля выканання нумару. У астатніх супрацоўнікаў пачатак работы ў дзевяць.

У адзінаццаць гадзін пачынаецца першае прадстаўленне, у чатырнаццаць — другое. У сераду, суботу і нядзелю — па тры прадстаўленні, першае — у дзевяць, апошняе — у шаснаццаць. Пасля кожнага прадстаўлення Судзір разыгрывае «латарэю», уручае некаторым гледачам пластамасвае дэльфіныкаў, прыклееных да скрыначак-падставак. Тыя дні, калі няма трэцяга прадстаўлення, Судзір займае гэтыя гадзіны на рэпетыцыі і іншыя заняткі з дэльфінамі.

Стаялі з Гугам на мосціку, узлукціўшыся на парэнчу, кожны думаў пра сваё. Пад імі некалькі разоў праплыў, магутна працуючы хвостом, Дзік. Дэльфываў да бетоннай плаціны з застаўкай, што перагароджвала выхад з канала ў заліў, крута разварочваўся. Адзін раз пастаяў трохі на хвасце, моцна вібрыруючы імі, спрабаваў заглянуць паўзверх плаціны на заліў. Але да верху было высока ды яшчэ тырчала метры на два драцяная сетка, — і Дзік адпльваў назад.

— Гуга-а! — пачулася з заліва. Прыплыў на адрамантаваным яліку, прывёз рыбу з порта Абрахамс.

Гуга сарваўся з месца, пабег туды.

— Скажы яму пра Джэйн! — крыкнуў наўздагон Радж. — Трэба ж хутчэй вылоўліваць, а то і так дэльфіны хвалююцца.

А самому палезла ў галаву чорт ведае што. Мо Джэйн атруцілі? Пачалі з Джэйн — як папярэджанне, а потым і да астатніх дабаруцца. Мо прыклалі руку тыя з «WV» ці «WV»? Але ж выпадак з гарпунном быў больш за месяц назад, калі б і захацелі падпужаць яшчэ раз, то зрабілі б адразу, не цягнулі столькі. А з сённяшнім абстрэлам таксама не звязаш. Абстрэл быў хоць на некалькі гадзін ды пазней, чым пачалося ўсё з Джэйн. Вартаўнік гаварыў, што ўсю ноч дэльфіны непакоіліся. А Гуга — што заўважыў ненармальнасць у паводзінах Джэйн з вечара.

У дэльфінарыі толькі афаліны, іншых прадстаўнікоў сямейства дэльфінаў не трымалі. Малыя дэльфіны былі па семдзсят-восемдзсят кілаграмаў, самкі — па сто семдзсят—дзевецца. Дзік — усе трыста. Раджу аднаму няма чаго і лезці ў басейн, не справішся з імі. Выпадкі нападу на чалавека не было. Але хто даць гарантыю, што такога не можа быць?

Пайшоў да сябе ў камору раздзёцца, каб быць гатовым. За гэты час падышлі містэр Крафт і вартаўнік Малу, потым Абрахамс. Малу знарок, мабыць, чакаў Крафта ў вартоўні, каб першым паведаміць пра такую падзею, нібы спышыў апраўдацца.

Радж выйшаў да іх, пачуўшы войканне і стогны Крафта. Усе стаялі на беразе басейна каля вышні, глядзелі на дэльфінаў і ніхто малуль што не прапапоўваў, што рабіць.

— Пяцьсот долараў! Пяцьсот долараў з кішэні — фюці! — трагічным голасам шаптаў Крафт.

— Добра, што не Ева ці Дора... Або Дзік... Не паяцію сотнямі пахла б, — гаварыў Малу тое, што і ўсе ведалі.

— О, тады б адразу дзве тысячы вычорквай! Ды дзе дзве? Дэльфіны ж абучаны ўжо, не сырцэ... Паспрабуй дзе дастаць такіх! — бедаваў Крафт.

— А таму прапям: «Богу слава!» За тое, што яшчэ не самае горшае абрушыў на галаву... — набожна заўважыў Абрахамс. Па вечарам ён ходзіць маліцца ў нейкую малітоўню, нават лічаць яго там праваю рукою прасвітара. — Пайдзі хіба сетку вазьму...

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Міхасю ДАНИЛЕНКУ — 60

Шчыра віншваем Вас у дзень
Вашага шасцідзесяцігоддзя!

На самым поўдні Беларусі ў
вёсцы Ястрабка Лоеўскага раёна
прайшло Ваша маленства. Пасля
заканчэння Рэчыцкага педагагічнага
вучылішча ў першыя ж дні Вялікай Айчыннай
войны Вы апынуліся на Паўднёва-Заходнім
фронце, дзе прынялі баявое хрышчэнне ў
Савецкай Арміі. Стрэлком-аўтаматчыкам
прайшлі Вы цяжкія дарогі вайны.

Пасля Перамогі працавалі
настаўнікам сельскай сямігодкі і
вучыліся ў Гомельскім настаўнічым
інстытуце. З дыпламам педагага
прышлі Вы ў рэдакцыю абласной газеты
«Гомельская праўда» і вось ужо трыццаць
гадоў нямомна несцеце нялёгкаю
вахту журналіста.

Уладзіміру АНІСКОВІЧУ — 50

25 кастрычніка спаўняецца 50
год з дня нараджэння перакладчыка і
крытыка Уладзіміра Анісковіча. З гэтай
нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў
Беларусі звярнулася да яго з
прывітальнымі адрадам, у якім
гаворыцца:
«Дарагі Уладзімір Ігнавіч!
Сардэчна віншваем Вас, нашага
таварыша па пяру, з 50-годдзем з дня
нараджэння. Перш чым прыйсці ў літаратуру,
Вы прайшлі добрую жыццёвую школу —
працавалі тонарам на заводзе, вадзіцелем тралейбуса,
служылі на Ваенна-Марскім Флоте. Адначасова
вучыліся ў вярчэрнай школе, завочна
скончылі факультэт журналістыкі
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
імя У. І. Леніна. Шмат часу Вы аддалі

КНІГА ПРА ГЕРОЯЎ

«Выхад у свет гэтай кнігі да
60-годдзя ўтварэння Савецкага Саюза —
яшчэ адзін доказ удзячнасці доблесным
сынам усіх народаў Краіны Саветаў, якія
мужна змагаліся супраць фашысцкіх
захопнікаў», — так гаворыцца ў прадмове
да кнігі «У імя Радзімы», якая толькі

што выйшла ў Маскве ў Палітвыдаце.
У ёй змешчаны нарысы пра Герояў
Савецкага Саюза рускага Івана
Кажудуба і ўзбек Кудрата Суюнава,
грузіна Іраклія Цыцшышвілі і эстонца
Арнольда Меры, малдаваніна Іона
Сольтыса і ўдмурта Нікіфара Паўлава
і іншых.

Ваша літаратурная дзейнасць
пачалася ў 1940 годзе, калі было
апублікавана першае апавяданне.
Глыбокае веданне сельскага жыцця
дапамагло Вам стварыць хвалюючыя
сваёй шчырай праўдай вобразы
самаадданных працаўнікоў зямлі,
людзей інтэлігентнай працы на
вёсцы, узнікаць важнейшыя
проблемы, звязаныя з пасляваенным
аднаўленнем і ростам сельскагаспадарчай
вытворчасці, з перабудовай яе на
індустрыяльны лад.

Шматграннае жыццё сучасніка
складае змест Вашых нарысаў,
апавяданняў, апавесцей, што сабраны ў
кнігі «Мая песня», «Майская навалыніца»,
«Наваселле», «Наш дом», «Знаветныя
акіяны», «Маці Мар'я», «Журлівіца» і
іншыя. Шырока вядомы сярод юнага
чытача Вашы кніжкі прозы «Вярнасьце
слову», «Зачараваны гарлачын», «На
вуліцы Сонечнай».

Сваё 60-годдзе Вы сустракаеце
новымі творчымі задумами. Жадаем
Вам, дарагі Міхасю Пятровічу, на
доўгія гады жыцця моцнага здароўя,
багатых здзяйсненняў на ніве літаратурнай
творчасці, светлага шчасця!

працы на Беларускім радыё, у часопісе
«Неман», у газете «Літаратура і мастацтва»,
а цяпер працуе ў часопісе «Родная
прырода».

Вы — адзін з актыўных перакладчыкаў
балгарскай мовы. На Вашым творчым
рахунку пераклады твораў Д. Ангелава,
Б. Апрылава, П. Вельянова, К. Калчава,
П. Незнакомава, А. Стаянава, Э. Пеліна,
іншых майстроў балгарскай літаратуры.
Выступаеце Вы ў друку таксама і з
літаратурна-крытычнымі артыкуламі і
рэцэнзіямі.

Жадаем Вам, дарагі Уладзімір Ігнавіч,
наогул творчага плёну, здароўя, шчасця.

Супрацоўнікі рэдакцыі штоднёвага
«Літаратура і мастацтва» таксама
віншуюць юбіляра і жадаюць ім усёго
самага найлепшага ў жыцці і творчасці.

У нарысе А. Бялёвіча «Авенны
легенды» расказваецца пра Мінаю
Піліпавіча Шмырова, праслаўленага
беларускага партызана.

М. Насірэлі ў нарысе «Хлопец з
Днягры» расказвае пра азербайджанца
Газанфару Анкярава, якому за подзвіг,
здзейснены на тэрыторыі Беларусі, пасмяротна
прысвоена званне Героя Савецкага
Саюза.

В. ПЯТРЭНКА.

хатавай, а роля гэта мае супярэчлівасці,
якія не так і лёгка раскрыць на сцэне.
Магчыма, таму яшчэ не атрымаліся
належаць чынам сцэны з удзелам
Сабіны, якія павінны наблізіць
гледача да адчування ўзрушэння
у душы жанчыны. Варта драматургу
і тэатру пашукаць больш глыбока
матывы паводзін Сабіны і Пятра
Плаксуна, асабліва ў раскрыцці іх
каханьня. Заслужаны артыст
МАССР А. Бліноў знайшоў пераканальныя
фарбы, каб паказаць адкрыты і
этанакіраваны характар
начальніка партызанскага штаба
Пятра Плаксуна. Побач з артыстам
Г. Давыдкам (камандзір атрада
Дробаў) ён як бы пашырае нашу
ўяўленне аб кемлівых і вынаходлівых
народных мсціўцах. Да ліку
творчых удач у спектаклі я аднёс
бы выступленне ў ролях Сцепаніды
і партызана Сцяпана Вярбы
артыстаў Л. Федчанка і В. Агаіна.

Мабыць, тэатр будзе працягваць
творчую распрацоўку і ўдкладняць
некаторыя адмоўныя вобразы.
Напрыклад, Голінг, Краўзе, Венцель,
ролі якіх выконваюць артысты
К. Масквін, Б. Баеў і А. Парфяновіч,
— не так жывыя натуры, як носьбіты
«зла» і роспачы, нават здані,
прывіды. І тут варта акцэраваць і
рэжысуры больш ясна расшыфраваць
сімваліку сцэнічных персанажаў.

Як і ў вобразе Сабіны, у вобразе
немца — антыфашыста Генрыха
Больца тэатр абавязаны прасачыць за
псіхалагічнымі зрухамі. У п'есе яго
характар зусім ясны і акрэслены.
Ды толькі само жыццё і выпрабаванне
гэты характар, і гартуе ў ім нешта,
і прасвятляе. Персанаж дзейнічае ў
складаных абставінах. Яго жыццё
надзея. Ён акрылены даверам і
сяброўскімі пачуццямі Леніна...
Артыст У. Савіцкі пакуль што не
знайшоў гарманічнага спалучэння
штодзённасці рэаліі вайсковага
жыцця з раскрыццём унутранага
станавлення гэтага, хай сабе і
акрэсленага, характару пад уплывам
таго, што адбываецца ў п'есе.

І яшчэ адна заўвага. Сцэна

аднаўляе эпізод допыту, дзе ўдзельнічаюць перакладчыцы!
яны перакладаюць рускую мову
адных персанажаў на... рускую ж
для другіх. Няўжо аўтар і тэатр не
адчуваюць тут фальш? Бо цяпер кіно і
сцэна з поспехам ужываюць нямецкую
мову на фоне перакладу яе, і гэта
гучыць куды больш пераканальна,
чым прапанаваны бабруйчанамі
прыём.

Сяргей Свірыдаў — журналіст,
удзельнік партызанскага руху. П'еса
«Аперацыя «Сабіна» — гэта мастацкае
асэнсаванне таго, што было на
самой справе, і працяг раней тым жа
аўтарам напісанага ў мемуарнай
кнізе «Праз полымя». Тэатр мае
справу з чалавекам, здатным на
жыццёвым грунце паглыбляць і
пашыраць творчыя пошукі ў
раскрыцці тэмы патрыятычнай
мужнасці. Спіняцца ж на дасягнутым,
мабыць, не варта, бо спектакль
можа набыць ідэйна-эстэтычную
адметнасць і рысы зусім самастойнага
твора. Можна і застацца такім,
якім ён цяпер выглядае. Штосьці ў ім
зроблена ўдала і цікава, штосьці
вымагае ўдкладнення, паглыблення.

Я пішу свае нататкі, маючы на ўвазе
і наогул практыку супрацоўніцтва тэатра з
драматургамі. Цяпер мастацкае кіраўніцтва
бабруйскай драматычнай трупай
абноўлена (галюны рэжысёр — Міхасю
Кавальчык, які раней быў чарговым
рэжысёрам Рускага тэатра БССР).
Як складзецца лёс раней пастаўленых
спектакляў? Ці будзе далей звяртацца
калектыў да аўтараў, якія ўжо маюць
вопыт творчай садружнасці з
бабруйчанамі? Ці будзе ўлічаны,
у прыватнасці, вопыт той жа работы
над п'есай С. Свірыдава?.. Пытанні,
на якія адкажа сёлетні тэатральны
сезон. Хацелася б, каб тое, што далі
калектыву сустрэчы з драматургамі
А. Асташонкам («Іскры ўначы») і
С. Свірыдавым, не прайшло марна,
а стала б творчым вопытам тэатра —
паучальным, карысным.

Георгій ВАВУЛА.

Бабруйск.

Радж як стаяў, адразу боўтнуў у ваду.
Думаў, адбярэ Джэйна ў дэльфінак,
прыбуксіруе бліжэй да берага,
каб лацвей было падчапіць сякаю.
Але пачалося нечаканае: толькі
Ева, маці, засталася каля Джэйна,
астатнія дэльфіны ўзбуджана
закружылі вакол Раджа, даўжэй
застаючыся з таго Боку, дзе была
Джэйна і куды плыў Радж. Як таргед
прымчаў з паўночнага кутка
Дзік, самкі паціва расступіліся
перад ім, каб не замінаць маневру.
Магутна разварнуўшыся, ажно ўздыбіліся
хвалі, заплёскалі ў берагі, Дзік
пагрэзліва, але з меншай скорасцю
рынуўся на Раджа. Рострум
трымаў пад вадою так, нібы зрыхтаваўся
для тарана. Радж прыгармазіў,
адварнуў убок... Хіба ведаеш, што ў
Дзікавай галаве? Дэльфіны ўдарамі
рострумаў па жабрах забіваюць
магутных шматметровых акул —
акіяніцкіх тыграў. Дзік пляскаў
хвостом каля твару Раджа, вадою
ажно забіла дых, і звярнуў у
другі бок. Радж закашляўся,
адплыў яшчэ далей.

— Дзе Гуга? Няхай бы рыбаю
паманіў іх у рукаў... Гуга! —
закрываў містэр Крафт.

— Узьць якую бамбучыну
добраю, паадганяць іх — і ўсё,
— параіў вяртаўнік.

— Ты не Малу, а малы, — усё
яшчэ кашляючы, сказаў яму з
вады Радж. — Нельга з дэльфінамі
груба, гэта народ горды.

Але калі падбег Гуга, то Крафт
загадаў яму прынесці бамбучыну і
рыбу.

— Судзір будзе біцца... Ён не
дазваляе карміць дэльфінаў перад
прадстаўленнем, — паптаўся на
месцы Гуга, сшалашваючы з рук
рыбіну луску.

— Скажаш: я загадаў. Я — чую?
Джэралд Крафт! А не нейкі там
Судзір! — з паказным гневам
прамовіў містэр Джэры.

Гугу нібы ветрам здзьмула.

...Джэйна вылавілі Малу і
Абрахамс без асаблівых цяжкасцей,
як толькі падманіў Гуга дэльфінаў
рыбаю. Толькі маці Ева не падплыла і
не ўзяла рыбы, круцілася каля
Джэйна да апошняга.

3

— Радж, да Крафта! — паклікаў
Абрахамс. Радж зразумеў, што
містэр Джэры праводзіць нейкае
сваё следства, і што перад гэтым
была ўжо ледзь не сварка. У куткоў
кабінета стаяў заплаканы Гуга.
У Крафта і Судзіра расчырванела-
ўзбуджаныя твары. Хлопец
памацаваў свежы сніжак пад
вокам. У другім кутку
кабінета быў Малу.

— Я не вінаваты, містэр Крафт!
Не вінаваты!... — усхліпваў
хлалчына. — Не звальняйце мяне!
Рыба была не гнілая, хай
Абрахамс скажа... Дый не ядуць
дэльфіны прытухлую!... Не
магла Джэйна атруціцца рыбаю!

— Радж, ты сядзі пакуль што,
— паказаў яму Крафт на крэсла,
але Радж садзіцца не хацеў,
усе стаялі. — А вам, містэр
Судзір, дазвольце аб'явіць
вымову. Распусьце рукі —
дзікуства, выбачайце... Вы
маглі яму брэйк... зламаць
сківіцу, — потым Крафт яшчэ
больш змякчыў тон: — Гэта
проста не прыстойна. Калі
вам хочацца наракаць на
работу Гугі, вы скажыце
мне. Толькі я маю права
караць, я гаспадар тут, а не вы!

Радж глядзеў на Судзіра.
У дрэсіроўшчыка быў чарнявы,
ажно сіні, худы твар. На
шчоках правалы, рот саркастычна
і пагардліва ўсміхаецца —
адным кутком.

— Гуга, ён цябе выцяў? За што?
— спытаў Радж, паглядваючы
то на хлопца, то на Судзіра.

Гуга прыкусіў губу, адварнуўся
да акна. Яно сядзела глыбока,
нібы ў нішы, а сцены
кабінета тут, у паддашкі,
навісалі ў сярэдзіну.

— Як звычайна — ні за што,
— адказаў за яго Радж. — Дык
чаму ты не ўпіўся кіпчымі
яму ў морду, калі не падолееш
у бойцы? Чаму так папусціўся?
Ты ж ужо дарослы... Ды ў
рэшце рэшт і містэру Крафту
можна паскардзіцца.

Радж падышоў да хлопца,
цярнуў яму далонямі пад
вачамі. І зразумеў, што не
трэба было гэтага рабіць.
Ад такога шкадавання Гуга
яшчэ горш разгорніўся.

— Не плач. Больш ён цябе
не зачэпіць. А зачэпіць,
то будзе мець справу са мной.
Гэта я пры ўсіх гавару.

Судзір скрывіўся яшчэ
больш пагардліва. Павярнуўся
ісці, але кінуў цераз плячо,
нібы ўсім рабіў вялікую ласку:

— Я адмяню ранішняе
прадстаўленне.

— Як адмяню?! — Крафт
ажно асіп. — Як адмяню,
калі ўжо білеты прадаюць?!

— А вы гарантуеце, што ўсё
пройдзе добра, не сарвецца?
Што дэльфіны будуць
слухацца? — голас Судзіра
быў ледзяны да сухасці. —
Мне здаецца, містэр Крафт,
у вашых жа інтарсах адмяніць
адно прадстаўленне, чым... Бо
калі ты якое, па ўсім Раі
пойдзе погаласка: «У
дэльфінарны чыма чаго
глядзець, адна халтура. Не
ідзіце, толькі грошы выкі-

ніце!» Падлічыце, якія могуць
быць у вас страты, вы чалавек
адукаваны... — і грукнуў за
сабою дзвярамі так, што
затрэслася ўся будыніна.

— Шалёны... Ці бачыце? Ён
жа мэд! — пахітаў галавою
Крафт і пайшоў за стол у
сваё крэсла. Расхліснуў
больш каўнер белай кашулі,
скрыва глянью на вялікіх
крылах вентылятара, што
ледзь варушыліся пад
столлю і не давалі ніякага
ветру. Відаць было, што
Крафту ўёўся ў плячонкі
Судзір, але нічога не
паробіш. Не падабаецца
нос, але ж не памянаеш
ім з другім чалавекам.

— Малу... Ты можаш ісці.
Скажаш па дарозе ксірцы,
хай павесіць паперу:
прадстаўлення ў 11.00 не
будзе па тэхнічных прычынах.
Адміністрацыя просіць
прабачэння. Прададзеныя
білеты сапраўдныя на 14.00.
І прадае няхай толькі са
штампам «14.00». І ты,
Гуга, ідзі, займайся
спакойна сваёй справаю...
Ды ўмійся, а то мяне
нудзіць на цябе глядзець.
Пятнаццаць гадоў, а ты ўсё
яшчэ такі маленкі...

Голас у Крафта быў
стомлены, але Раджу не
здавалася, як тыя разы
пры размовах, што Крафт
не толькі крыху няправільна
будзе фразы, але яшчэ і
разыгрывае ролю беднага
і ашуканага ўсімі прастачка.

— Дружа Абрахамс... Табе
такое заданне. Прывя-
зеш урача з прыватнай
клінікі Энтані Рэстана.
Паталага-анатама, у яго
ёсць адзін такі, рэжа тых,
хто памёр. Хай паглядзіць
нашу Джэйна... — містэр
Джэры гаварыў ціха, нібы
на пахаванні, і Радж яшчэ
раз падзівіўся: не падобны
чалавек на самога сябе.

Калі за Абрахамсам
зачыніліся дзверы, Крафт
сказаў Раджу:

— Якую ты маеш думку на
ўсё гэта? Ты ведаеш, што я
маю на ўвазе.

— Зададаваюся. Я ўжо
думаў... Здаецца, што —
НЕ. Разумееш? Не мае
«трыяда чайна» ніякага
дачыннення да гібелі Джэйна.

— І я з такою думкаю.
Пры іх жорсткасці і хуткасці
на справу — і такая далікатная
помста. Але на ўсякі выпадак
хай паглядзіць урач. Цікава,
што ён скажа...

«Гаварыць яму ці не пра
начны абстрэл?» — паду-
маў Радж на адыход. І сам
сабе пакуруў галавою: не
скажа. Невядома, што
захоха зрабіць Крафт. Мо
проста надумае звольніць,
каб пазбавіцца ад небяспечнага
работніка, які ўжо другі раз
трапляе ў такія справы.

У бок сядзібы Шымчакаў ішоў Франак Міхаляк, загадчык школьнае гаспадаркі. Меў ён да Шымчакаў інтэрас. Хацеў купіць таполю, а праўдзівей — яе пень, высокі, тоўсты і здаровы. Пень гэты не быў яшчэ ссечаны. Яго ўвенчала буслянка. Франак меркаваў, што Шымчак прадасць яму пень, не доўга тэргуючыся. Увайшоў у дом Шымчакаў.

Шымчак, аднак, думаў пра нешта іншае, пазіраў на дачку, сказаў:

— Пакуль памру, прывыкнеш, што ты дома.

— Вы не павінны гэтак казаць.

— Не кажу, што гэтае прывыканне прыемнае.

— Можна, я лепей прыйду праз гадзіну, га? — праранавіў Франак.

Толькі зараз паклаў каля пліты вяроўку і сякеру. Да таго часу трымаў іх у руцэ. І ўвесь час стаяў.

— Прыйду праз гадзіну, — паўтарыў.

што засталася Сабачніку. Колькі ж ён захоча за пень?..»

Паглядзеў яшчэ раз на пень і прыйшоў да высновы, што Шымчак можа за сваю ўласнасць узяць добрыя грошы.

«Бацяны няхутка прылятуць, добра», — падумаў. Вяруўся ў хату.

Шымчак ляжаў, адварнуўшыся тварам да сцяны. У хаце стаяла пара ад катла, у якім гатавалася вада.

— Памажы мне, калі ласка, — сказала Бландына.

Узяла кацёл за адно вушка, а Франак за другое. Трошкі паднялі яго ўгору і перасуну-

казаў. — Няма гаспадаровай рукі. А коні вы прадалі?

— Увосень. Хіба ты не ведаеш пра гэта?

Сказала яму «ты», Падумаў, што гэта добры знак.

— Ды ведаю. Што будзе з гаспадаркай?

Знізала плячамі. Баялася сказаць уголас што-небудзь пра гаспадарку, бо не ведала пэўна, ці спіць яе бацька. Франак звярнуўся да Шымчака:

— Петрак, спіш?

— Не. Бландына, хадзі сюды.

У той час, як Бландына дапамагала бацьку павярнуцца з боку на спіну, Франак пазіраў праз акно. Спачуваў Шымчаку і лічыў, што гэта неразумна, што ягоны сусед, чалавек яшчэ нестары, ужо павінен паміраць. Быў, аднак, палхнуты сваімі справамі: на школьным дзядзінцы стала вада, і дырэктар прасіў яго, каб сёння ці заўтра выкапаў разам з вучнямі роў. Паказаў, дзе гэты роў капаць. Акрамя таго, дырэктар абяцаў яму заплаціць за будаўніцтва прыбіральні. Для гэтага і патрэбны былі дошкі з Шымчакавай таполі.

— Пайду ссяку пень, — сказаў. — Што да цэны, свая рыцка не будзем.

— Шкада мне яго. Прывык, што ён тут, — адгукнуўся Шымчак.

— Што табе з яго? Атрымаеш добрыя грошы.

— Прадайма, тата, — сказала Бландына.

— Што гэта значыць: «прадайма»? Пакуль што таполя мая.

Сіне-жоўты, Шымчак ляжаў на падушках. Ужо не сядзеў на лужку. Не меў на тое сілы. Могаў толькі размаўляць. Верагодна, могаў яшчэ крычаць. Могаў таксама злавацца.

— Навошта табе гэты пень? спытаў.

— На новую прыбіральню.

— Грамадская рада няхай табе дошкі дае.

— Калі ж бо яны даюць мне грошы на твой пянчук.

— Не прадам, шкада мне гнязда.

— Бацяны зробіць сабе гняздо дзе-небудзь яшчэ, — сказала Бландына.

— Прадасі гэты пянчук? — запытаў Франак.

— Не, ён застаецца пасля мяне.

Шымчак павярнуўся тварам да сцяны. На ёй вісеў невялічкі кілім, з алем ля вадапою. Алень стаяў сярод вялізных камянёў, якія былі аднолькавай велічыні і аднолькава акруглыя.

— Франак!.. — Шымчак гаманіў, не адварочваючы галавы. — Папрасі дырэктара, няхай пазвоіць да натарыуса. Няхай скажа яму, каб прыехаў да мяне.

— Папрашу.

Франак падняў вяроўку і сякеру. Выйшаў у сені. Бландына правяла яго да дзвярэй. У дзвярах стала гэтак, што, як выходзіў, цягнуўся плячом аб яе грудзі.

— Загляну праз нейкі час, — сказаў.

— Ага, загляні. Пагамоніш з бацькам. Ён ужо зусім здурнеў. Сам бачыў.

— Але ж, здурнеў. Так.

— Ну дык загляні.

— Загляну, памагу табе што трэба, — сказаў Франак.

Перакінуў цераз плячо вяроўку, потым закінуў за плячо сякеру, але так, каб вастрыё яе ўпіралася ў вяроўку. Спытаў:

— У вас ёсць піла? Бо я сёння не прынёс яе з сабою.

— Ёсць, — адказала Бландына.

Франак усміхнуўся ёй і пайшоў да брамкі.

З польскай пераклаў Анатоль СІДАРЭВІЧ.

ХАРАКТВА НЕПАЎТОРНЫ ЎЗОР

Гэтыя дзіўныя ўзоры складаліся сялянкамі ў доўгія зімовыя вечары — радок за радком узніклі яны на саматканых палотках. У кожным раёне свой, непаўторны арнамент, хаця шмат агульнага ў беларускіх узорах... Узоры арнаментаў многіх раёнаў Гомельскай вобласці адшуканы чутым да прыгажосці чалавекам — Палінай Аляксееўнай Сілаковай. Намалюваныя яе беражлівай рукой, яны экспануюцца цяпер на новай выстаўцы, якая працуе ў Гомельскім абласным краязнаўчым музеі. У лістах экспазіцыі ярка, сакавіта гучаць спалучэнні фарбаў — буйныя элементы узораў чырвонага і чорнага колера, а побач узоры пшчотныя, напеўныя, з дробным малюнкам. А якія на дзіва трапныя назвы давалі майстрых свая арнаментам: «Вятрак», «Самавар», «Зоркі», «Мядзведзі». Згадаем: у старажытнасці нашы продкі не проста ўпрыгожвалі рэчы, а надавалі кожнаму ўзору асаблівы, магічны сэнс. Часцей за ўсё сустракаюцца ў арнаментах выявы ромбаў, прамавугольнікаў — некалі яны сімвалізавалі сонца, крыніцу жыцця. На выстаўцы прадстаўлены пераважна ўзоры ручнікоў, кашуль, фартухоў. У асобных лістах мы бачым, як размяшчаецца ўзор на вырабах майстрых — экспануюцца малюнкi фрагментаў адзення.

Значэнне сабранай П. Сілаковай калекцыі народных арнаментаў цяжка пераацаніць. Яна ўяўляе вялікую цікавасць у мастацкім і этнаграфічным сэнсе. Нарадзілася П. Сілакова на Браншчыне, але можна ўпэўнена сказаць, што ўсё яе жыццё і праца былі звязаны з Беларуссю, з Гомельскай вобласцю. У 1954 годзе яна закончыла Мінскае мастацка-педагагічнае вучылішча. Семнаццаць гадоў, з моманту арганізацыі Гомельскай фабрыкі мастацкіх вырабаў, працавала тут мастаком-афарміцелем, а пазней галоўным мастаком прадпрыемства. Цесная садружнасць П. Сілаковай з народнымі майстрамі спрыяла стварэнню новых узораў прадукцыі фабрыкі, у якіх творча пераасэнсаваныя традыцыйны народнага мастацтва Гомельшчыны арганічна спалучаліся з сучаснымі пошукамі. Цікавасць да народнага мастацтва была ў гэтай жанчыне незвычайнай — яму яна ададала ўвесь свой час. Цудоўная калекцыя арнаментаў, сабраная П. Сілаковай, перададзена па завяшчання мастачкі яе сястрой М. Аляксандравай у дар гомельскаму музею.

В. ТАРАСАВА,
мастацтвазнавец.

Анджэй ГЭРЛОЎСКИ

А ПАВЯДАННЕ

Анджэй Гэрлоўскі (нарадзіўся ў 1939 г. на Мазоўшы) дэбютаваў апавяданнямі ў 1961 г. У 1963 г. надрукаваў першую кніжку. Писменнік з таго ж пакалення польскіх пражанкаў, што і Эрнест Брыль, Эўгеніюш Кабатц. Яго апавяданні, як і апавяданні гэтых аўтараў, уласціва імкненне да максімальнай аб'ектывізацыі, недзе нават да самаадчужэння аўтара, калі ён бярэ на сябе задачу пісаць факты без аніякага самавыяўлення, без вылучэння сваіх пачуццяў. Гэтая манера была ўласціва пражанкам у 60-я, на пачатку 70-х гадоў. Здаецца, на яе фарміраванне не ў апошнюю чаргу ўплываў і Эрнест Хемінгуэй.

Аповяданне «Гняздо» перакладзена са зборніка А. Гэрлоўскага «Drzewo Jego syna», які выдадзены Сялянскай выдавецкай суполкай (Варшава, 1970).

найперш паздароўкаўся з Бландынаю, дачкою Шымчака, а потым з Шымчакам, які ляжаў у пасцелі.

У хаце было цёпла, быў пах лайна і лекаў.

— Як бацька? — звярнуўся Франак да Бландыны. Могаў пра гэта спытаць Шымчака, але той адказаў бы яму, што пачуваецца кепска. Таму лічыў за лепшае папытаць у Бландыны, якая нязменна хлусіла, кажучы, што бацька маецца лепей. З боку Франака і Бландыны гэта была тыповая далікатнасць усіх здаровых у дачыненні да тых, хто памірае.

— Не падманвай яго, — сказаў Шымчак.

— Вядома ж, не буду, — адказала Бландына. — Але сёння бацька пачуваецца лепей.

— Не! — Шымчак не згаджаўся быць добраахвотным удзельнікам лгартства. Сказаў Франанку: — Чуеш, як тут смардзіць? Ад мяне гэта. У бальніцы пры мне паміраў адзін ад рака. Ад яго смардзела гэтаксама. Я хацеў, каб мяне выпісалі. Лепш смардзец у свай хаце.

— Бацька павінен вярнуцца ў бальніцу, — сказала Бландына.

— А ты на сваю работу ў горад? — спытаў Шымчак.

— Так.

— Атрымала ж бясплатны водпуск. Можаш пабыць тут.

— Вам патрэбна бальніца.

— Дурніца, калі б мяне маглі вылечыць, то не выпісалі б. Так ці не?

Паколькі Бландына маўчала, Шымчак дадаў:

— Хоціць мне і доктара Альберта. Прыходзіць да мяне штодзённа.

— Казаў гэта больш да Франака, чым да дачкі.

— Прадасі таполю? — спытаў Франак.

Хацеў дамовіцца хутка і паспяхова. Купляў таполю не для сябе, а для школы. І не трэба было яму падступацца з усімімі гжэчнасцямі; не трэба было ўтаргаваць што-небудзь сабе.

— Застанься, — сказаў Шымчак. — Прыйшоў па справе, не? Ну дык пачакай.

— Прыйду, як насварыцца.

— Не я сваруся. Бацька сварыцца, — сказала Бландына.

— А як жа, — сказаў Шымчак.

— Давайце залатвім маю справу, — папрасіў Франак.

— Пачакай. Пачакай, кажучы!

Гэтая дурніца хоча прадаць усё гэта, прадаць!

— Я гэтага не казалі, — уставіла Бландына.

— А што зробіш? Не хочаш тут жыць. А твой Войтак хоча купіць легкавушку. Не адпішу табе гаспадарку!

І да Франака:

— Мужык, Войтак, значыцца, згаджаецца, каб яна тут сядзела, бо думае, што ўсё ім адпішу.

— Пайду, зірну на пень, — сказаў Франак і выйшаў.

Падшоў да пня, што стаяў масіўны і цёмны. Адкалуў сцізорыкам кавалак кары. У адкалупаным месцы была відаць вільготная, здаровая дзеравіна. «Дзіўны пень, — падумаў, — павінен спарэхнець. Ужо гадоў з пяць, як Шымчак сцяў чубок дрэва і паклаў на пні дошкі пад гняздо. Пяць год ці больш. Папытаў у яго тады:

— Навошта табе бацяны?

— Для спакою.

— Баішся віхуры?

— А ты не?»

Агледзеў адкалупаны кавалак кары і кінуў яго побач з пнём. Думаў пра Шымчака: «Хапае старому згрызот з-за дачкі. Не хоча застацца ў вёсцы, стаць пасля яго на гаспадарку. Яна прадасць яе. Пэўна, што прадасць. А гэта яму не падабаецца. З парабка зробіўся гаспадаром. Сабачнікам іх перад вайной называлі, бо елі сабак. Лепш сабака, чым голад. Але зямлю купілі. Астатняе дала рэформа пасля вайны. Пра Шымчакову кажучы, што нарвалася на рабоце. Памяняць сваё жыццё на легкавушку для зяця — вось

лі набок. Бландына падклала дзве фаеркі, і кацёл паставілі на ранейшае месца.

— Бацька нічога не есць, зусім нічога, — азвалася Бландына.

Зняла з катла накрыўку і пачала ў ім мяшаць вялікай лопаткай.

— Калі гатую, то яго нудзіць, — сказала.

— Заснуў, — зажурыўся Франак. Не хацелася больш сядзець у хаце. Хацеў залатвіць сваю справу і ісці. Хвіліну прыглядаўся да Бландыны.

«Ладная кабетка», — падумаў. Яго ўжо трохі не так прыспешвала. Выняў з кішэнні папярсы. Пачаставаў Бландыну і зажурыў сам. Спачатку курый хутка, бо ведаў, як цяжка залацацца да жанчын, калі курыйш. Потым, аднак, пачаў курыйш павальней, хоць нічога яшчэ ад Бландыны не атрымаў. Проста яна не звяртала на яго ўвагі.

— Чаму не прыязджае мужык? — запытаў.

— Працуе.

— А ў нядзелю?

— У нядзелю, можа, прыедзе.

— Дроў накалоць не трэба? — Ужо накалола. Да нас прыходзіць Юзік Дрэвэнцкі. Дамовіліся, што ён будзе памагаць.

— Ва ўсім? — спытаў.

— Ва ўсім, — адказала і засмялася.

Франак таксама засмяўся. Раптоўна абняў Бландыну за талію. Жанчына хвіліну стаяла нерухома, але калі даленію націснуў на яе живот, выслізнула з-пад рукі. Сказаў:

— Прынясу вугалю.

— Вядро стаіць у сенцах, — адказала.

Калі вярнуўся з вугалем, Бландына праранавала яму вліць чаю.

— Найлепш пачынаць з чаю? — спытаў.

— Што пачынаць? — спытала Бландына.

Не ведаў, як ёй адказаць, і не мог наблізіцца да яе, бо сядзела з другога боку стала.

— Камора развальваецца, —

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

«Хто не зведаў прыцягальнай сілы цырка — аднаго з самых старадаўніх мастацтваў на зямлі. Ім аднолькава захапляюцца і дарослыя, і дзеці, бо нельга не захапляцца дзівоўнымі відарыскамі, якое спалучае ў сабе грацыю і сілу, смеласць і рызык, гумар і смех. А галоўнае, цырк найлепш за ўсё

пацвярджае магчымасць... немагчымага.

Дзе яшчэ, як не ў цырку, можна ўбачыць такое. Урачыста гучыць музыка. Яркімі юпітэрамі асвечана арэна, на якую з-за кулісаў выязджае прыгожая, элегантная жанчына на вялізным... ільве. Як перадаць словамі захапленне глядачоў? Пачынаецца цыркавое прадстаўленне «Панарэніе». «Асяд-лала» ж ільва вядомага савецкага дрэсіроўшчыцы Марыцы Запашнай. І не толькі цара джунгляў пакарыла гэтая смелая жанчына. На дзіва паслухмянымі ў яе сталі і тыгры, і леопарды, і чорныя пантэры.

«Панарэніе» — адзіны ў сваім родзе цыркавы атракцыйн у свеце. Запашная выступае з чарвёнай, кожны прадстаўнік якой у звычайных умовах варуе з іншымі. Якой жа рашучасцю, смеласцю і, безумоўна, талентам трэба валодаць, каб прымусяць усіх гэтых звароў не толькі пасябраваць, але і выконваць разам складаную праграму!

Гэтае адзінае ў свеце прадстаўленне падрыхтавана на базе Мінскага дзяржаўнага цырка. Як вядома, некалькі цыркаў у краіне адносяцца да рады «пастановачных». Усесаюзнае ордэна Леніна аб'яднанне дзяржаўных цыркаў надало такі статус і Мінскаму цырку. Зроблена гэта не выпадкова. Творчыя мажлівасці ў калектыве немалыя, створана тут і адпаведная база для падрыхтоўкі новых праграм і цыркавых нумароў. Дастаткова напамініць, што за дваццаць пяць

гадоў тут падрыхтавана 8 атракцыйнаў, 72 нумары, каб пераканацца, што не толькі чарговымі прадстаўленнямі жыве налентыў, але і дбае аб тым, каб праграмы з кожным годам становіліся ўсё больш цікавыя і разнастайныя.

Мінскі цырк стаў сапраўднай творчай школай і для асобных выканаўцаў. Менавіта з яго сцен, ці, правільней сказаць, з яго арэны атрымалі пуцёўку ў прафесійнае мастацтва больш за 200 чалавек...

Цяперашняя цыркавая праграма, першая ў сезоне 1982—

1, вядома, цырк перастае быць цыркам, калі на арэне яго не будзе клоуна. Аб гэтым В. Каваленка ніколі не забывае, таму і стараецца расмяшыць глядачоў. Гэта яму ўдаецца, бо артыст лёгка знаходзіць кантакт з залай і менш за ўсё імкнецца здзівіць той ці іншай «хохмай», памятаючы, што смех — справа сур'ёзная.

...Сялетні сезон у Мінскім цырку пачаўся значна раней, чым у іншых гады. Ужо шостага жніўня запаліліся агні арэны і пачалося першае прадстаўленне. Праграма па-ранейшаму выклікае нязвычайна цікавасць і ў мінчан, і ў гасцей беларускай сталіцы, якія не абмяноўваюць сваёй увагай і цырк. Але пройдзе некалькі час, і пачне сваё жыццё новая цыркавая праграма, што будзе прысвечана 60-годдзю ўтварэння СССР. Сцэнарый і пастаноўшчык яе П. Бынаў стварае відарыска, якое па сваім размаху наблізіцца да таніх праграм, як «Партызанская балада», прэм'ера якой была прымеркавана да 50-годдзя Вялікага Кастрычніка; «Цвіці, родная Беларусь» — да 50-годдзя БССР, «Малодосць мая, Беларусь», што прысвечалася 60-годдзю Савецкай Беларусі і Кампартыі рэспублікі.

«Беларускія ўзоры» — так будзе называцца прадстаўленне. У ім выступяць не толькі мінскія, але артысты і з іншых гарадоў Савецкай краіны.

Ужо сам факт, што цыркавая праграма прысвечана значна важным датам у жыцці грамадства, краіны, найлепш гаворыць у карысць таго, што за гады Савецкай улады цырк з відарыска, галоўнай задачай якога было любым спосабам паказаць нервы глядача, пазабавіць яго, ператварыўся ў відарыска мастацкае і выхаваўчае. Горнаўскія словы: «Усё, што я ўбачыў на арэне, злілося ў нейкую ўрачыстасць, дзе спрыт і сіла ўпэўнена святкавалі сваю перамогу над небяспекамі жыцця» — сёння набываюць свой сапраўдны сэнс.

Калектыву Мінскага цырка не абмяжоўваецца выступленнямі, якія адбываюцца на яго арэне. Як і іншы прафесійны калектывы горада-героя, ён вядзе немалую шэфскую работу.

— Мы шэфствуем, — расказвае дырэктар Мінскага дзяржаўнага цырка Л. Смольскі, — над хлеббаробамі саўгаса «Гайна» Лагойскага раёна. Там нашы артысты дарагія і жадааныя госці.

Выступалі артысты Мінскага цырка і перад хлеббаробамі іншых раёнаў. Кожная такая сустрэча ператвараецца ў сапраўднае свята як для малгаснікаў, так і для артыстаў.

З архіваў вядома, што ўпер-

шыню цырк у Мінску быў адкрыты яшчэ ў лістападзе 1884 года. Яго заснавалі на былой Саборнай плошчы браты Нікіціны. З таго часу месца свайго знаходжання цырк мяняў неаднаразова, пакуль у 1958 годзе стала не прапісаўся ў гэтым прыгожым будынку на праспекце, што добра вядома кожнаму з нас. Такі падарунак жыхары горада атрымалі да 40-

годдзя ўтварэння Савецкай Беларусі і Кампартыі рэспублікі. Значыць, праз два гады Мінскі цырк адзначаць сваё стагоддзе.

А. ВІШНЕУСКІ.

На здымках: «каўняру» М. Запашнай любяча модніца пазайздросціць; клоун В. Каваленка знайшоў сяброў. Фота Ул. КРУКА.

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

чыста тэлевізійны эстрадны жанр, які не мае пакуль што аналогіі ні на сцэне, ні ў кіно.

Спынімся на перадачах, якія былі ўжо ў эфіры. Іх пакуль што тры: прысвечана

штучнымі, не звязанымі былі і асобныя кавалкі перадачы. Для развіцця ж агульнай драматычнай цыкла важна, каб кожная частка была пабудавана ў адпаведнасці з эласнай задумай. Адзін з недахопаў перадачы — яе шматэлемнасць і неэканомнае выкарыстанне матэрыялу. Аўтарам сцэнарыя, відаць, здаецца, што адной якой-небудзь тэмай ці адным творчым калектывам не зацікавіць глядачоў, таму яны імкнуцца «ўціснуць» у адну перадачу як мага больш артыстычных імёнаў, тэм, назваў. А ці не было б лепш, каб у падачы эстрадных нумароў, у іх руху ад аднаго да другога высвечвалася пэўная задумка?

Нельга не спыніцца і на першых дзвюх перадачах (аўтары і рэжысёры В. Пестаў, А. Сакевіч, рэдактар Г. Крассотніна) з удзелам «Чараўніц», Ю. Антонова, «Верасоў», артыстаў кардэбалету тэатра музычнай камедыі... Дарэчы, у адрозненне ад першамайскай перадачы, яны абедзве больш набліжаны да музычных спектакляў, багатых на рэжысёрскія знаходкі. Напрыклад, удалай была сцэна «Люстэрна і блазен» кампазітара У. Праньківа і Ю. Малаківа ў выкананні артыста С. Белікава. Артыст у вопратцы і грыве блазна расказвае словамі сумнай песні пра радасці і пакуты маленькага чалавечка, які ўпершыню ўбачыў сваё адлюстраванне ў люстэрку. Ён плача і смеецца з сябе. А перад намі — добры чалавек з вялікім і шчырым сэрцам. Відаць, так і павінна быць перададзена песня на тэлебачанні.

Даваць строга ацэнкі цыклу перадач «Соль у мажоры» пакуль рана. Ён толькі пачынае жыццё. І, як ужо было адзначана, у ім ёсць цікавыя рэжысёрскія знаходкі. Але не павыліся, калі скажу, што пакуль што «Соль у мажоры» не знайшла свайго твару. Яна падобна на «Ранішнюю пошту», «Сустрэнемся пасля адзінаццаці», «Выклікаем на «біс».

На думку рэжысёра В. Пестава, цыкл «Соль у мажоры» будзе адрознівацца ад названых, калі ўдасца стварыць перадачу-спектакль. Ён гаворыць: «...Задумана яна як спектакль-шоу. Хочацца стварыць тэатр песні...»

Тэлешоу з'яўляецца сінтэтычнай формай, якая яднае ў сабе магчымасці як звычайнай перадачы, так і эстраднага тэлефільма. Эстрада з кожным годам становіцца ўсё больш відарыскай аднаго бонку, і «тэхнізаванай» (калі можна так сказаць) — з другога. Артысты сталі здзіўляць публіку незвычайнасцю сваіх касцюмаў, прыкосаў, раскаванасцю; удзельнікі ВІА ў адрозненне ад музыкан-

таў, сваіх папярэднікаў, не сядзяць на крэслах перад пюпітрамі, а стаяць, ходзяць, танцуюць... Афармленне сцэны, светлавая эфекты, гучанне электронных інструментаў — усё гэта накіравана на тое, каб стварыць святочнае, яркае відарыска.

Важна адзначыць, што стваральнікі перадачы «Соль у мажоры» стараюцца вобразна вырашыць тую ці іншую музычную сцэну, у двух-трох нумарах вызначаць «соль» праграмы. Для прыкладу можна прыгадаць перадачу з удзелам спевана Валерыя Ляонцьева. Аўтары імкнуліся знайсці адзіны вобраз песні спевана. Галоўнае для іх — паказаць яго тэнт, арыгінальнасць. Удала выкарыстаны ў перадачы наляж, намалёваны на шкле. Пасля гэтай перадачы Валерыя Ляонцьеў прадстаў перад намі усім у іншым свеце — не толькі спеваном з добрым голасам, своеасаблівай манерай выканання, але і сапраўдным мастаком свайго канцэрта-спектакля. Адрозна ж павысілася цікавасць да яго творчасці, да кожнай яго песні.

Стваральнікі перадачы «Соль у мажоры» лічаць, што слухача можна падвесці да актыўнага ўспрымання класічнай музыкі праз найбольш сур'ёзны і складаны формы рок-музыкі, напрыклад, праз арт-рок, які сваім гучаннем блізка да сімфанізму. Сапраўды, лепшыя творы рок-музыкі — адзін са шляхоў далучэння маладых людзей да класікі. Па-першае, рок-музыка часта звяртаецца да класікі, які напрыклад, група «Эксэпін», а па-другое, лепшыя ўзоры яе самым актыўным чынам закрываюць разнастайныя пласты музычнай культуры. А калі гаварыць у цэлым пра эстрадную музыку, то гэта музыка дастаткова сур'ёзная і патрабуе ад слухачоў пэўнай падрыхтоўкі. І, на маю думку, аўтары перадачы «Соль у мажоры» не забываюць пра гэта. Дастаткова назваць такіх удзельнікаў перадач, як ансамблі «Аўтограф», «Вітамін», слявак Ю. Антонаў...

Хацелася б, каб «Соль у мажоры» стала любімай для большай колькасці глядачоў. Падымала іх настрой, фарміравала густ. Тэлебачанне ж, як ніхто, можа дапамагчы развіццю густ і цікавасць да мастацтва. Згадзіцеся, цікавасць да музыкі абуджае цікавасць да тэатра, жывапісу, архітэктуры... Адсюль — вялікія патрабаванні да музычнай перадачы. Думаецца, што аўтары перадачы «Соль у мажоры» на правільным шляху. Хочацца пажадаць ім творчых пошукаў і знаходак.

Вераніка БЯЛОВА.

«Соль у мажоры» — такая назва адной з самых маладых музычных забаўных перадач Беларускага тэлебачання. Як гавораць яе стваральнікі, менавіта ў святочным настроі, у вясёлых пародыях і, галоўнае, у музыцы — соль праграмы. Як немагчыма прыгатаваць ніводнай стравы без солі, так і «Соль у мажоры» нельга ўявіць без мажорнага настрою.

Адрасавана «Соль у мажоры» шырокаму колу глядачоў. Яе глядзяць як маладыя, так і людзі сталага ўзросту. І хоць перадача нарадзілася толькі сялетна, яна паспела ўжо заваяваць папулярнасць. Нездарма ў музычную рэдакцыю кожны дзень прыходзяць пісьмы. У іх — падзякі стваральнікам перадачы, цёплыя віншаванні, просьбы, заяўкі. А гэта значыць, што перадача патрэбна.

Новая форма тэлевізійнай эстрады, якая цяпер інтэнсіўна развіваецца, пакуль яшчэ нават не мае жанравага вызначэння. Яе можна назваць рэвіцшоу. У такім жанры і задумана «Соль у мажоры». Тэлевізійнае шоу — гэта не канцэрт, які трансліруецца са сцэны. Для яго пішацца сцэнарый. Ён здымаецца на тэлестудыі, якая спецыяльна афармляецца мастаком-архітэктарам (гэта можа быць серыйная праграма ці традыцыйны канкурс). Нарэшце, у эстрадна-тэлевізійным відарыска шырока выкарыстоўваюцца эфекты электроннай тэхнікі: саларызацыя, інструстацыя і г. д. Адным словам, тэлевізійнае шоу — новы

ПОШУКІ ЗНАХОДКІ

У канцы 1909 года У. І. Ленін, канспектуючы кнігу Ю. М. Сцяклова «М. Г. Чарнышэўскі, яго жыццё і дзейнасць», зацікавіўся разважаннямі аўтара пра П. А. Бахмеева і падкрэсліў у канцы некалькі фраз аб ім, у прыватнасці, такія словы: «Далейшы лёс Бахмеева зусім невядомы: ён знік бяследна». Такім чынам, мы бачым, што Уладзіміра Ільіча цікавіў лёс былога студэнта Горы-Горацкага земляробчага інстытута. Пра яго жыццё — наша апавяданне.

Павел Аляксандравіч Бахмееў належаў да старога дваранскага роду. Бацька яго, А. П. Бахмееў быў паручнікам царскай арміі. Бахмеевы валодалі вёскай Ізнаір Сярдобскага павета Саратаўскай губерні, дзе ў 1859 годзе налічвалася 23 двары, 167 прыгонных сялян і больш за 2000 дзесяцін зямлі. Літаратуразнавец Н. Эйдэльман у Саратаўскім дзяржаўным архіве выявіў пэўныя дакументы, якія ўтрымліваюць шэраг дадатковых падрабязнасцей аб гэтай сям'і і тым асяроддзі, у якім у чэрвені 1828 года нарадзіўся будучы сацыяліст-утаніст Павел Бахмееў.

У пяцінаццаці год Бахмееў паступае ў Саратаўскую гімназію. Письменник Д. Мардоўцаў, які ведаў яго асабіста, у артыкуле «Аб Рахметава» («Северный курьер», № 164 за 1900 г.) пісаў: «Я яго ведаў вельмі добра, таму што ў канцы саракавых гадоў вучыўся з ім у адной гімназіі ў Саратаве. Жыў з ім на кватэры побач». Д. Мардоўцаў характарызуе Паўла Бахмеева як спешчанага паніча. Далей ён пісаў: «Здольнасці Бахмеева былі не бліскучымі, і я часта дапамагаў яму рашаць матэматычныя задачы, перакладаць з латыні цяжкія месцы. Але тое, што завойваў з цяжкасцю, трымалася ў яго перакананых настолькі моцна, што і абцугамі не выцягнуеш».

Але ад каго ён мог пачуць пра сацыялізм? Хутчэй за ўсё ад М. Чарнышэўскага, з якім Бахмееў быў асабіста знаёмы. Вядома, што Мікалай Гаўрылавіч сустракаўся з маладымі людзьмі. «Хто гэтыя маладыя людзі — дакладна невядома, але можна лічыць, што сярод іх былі будучыя пісьменнік Д. Мардоўцаў і П. А. Бахмееў, які стаў затым прататыпам Рахметава ў рамане «Што рабіць?», — піша Н. Чарнышэўская ў сваёй кнізе «М. Г. Чарнышэўскі ў Саратаве».

У 1846 годзе М. Чарнышэўскі паступае ў Пецярбургскі ўніверсітэт. У пісьмах да родных ён часта ўспамінае пра Бахмеева. 16 жніўня 1846 года: «Пішы, ці будучы пераведзены Часнакоў, Бахмееў (пра гэтага няма чаго, здаецца, пытацца)...» 19 кастрычніка 1846 года: «...Па суботах кланяйся ад мяне пастаянна, не прапускаючы ніводнай суботы, Часнакову, Кочкіну, Бахмееву...» (М. Г. Чарнышэўскі. Поўны збор твораў, т. 14, стар. 40, 71). Правучыўшыся чатыры гады ва ўніверсітэце, Чарнышэўскі вяртаецца ў Саратаў і становіцца настаўнікам гімназіі. У Дзяржаўным доме-музеі М. Г. Чарнышэўскага захоўваецца атэстат на імя П. Бахмеева, выданы 11 ліпеня 1851 года. Сярод подпісаў настаўнікаў стаіць і подпіс М. Чарнышэўскага.

Летам 1852 года П. Бахмееў пакідае Саратаў і прыязджае ў Горкі.

«Пасля гімназіі, — успамінае

Д. Мардоўцаў, — Бахмееў паступіў у Горы-Горацкую земляробчую ўстанову, пра якую заўсёды марыў, узяўшы з сабой на ўласны кошт свайго таварыша Аўгуста К., пра якога, таксама як і пра таварыша па падзвігах Рахметава, гаворыцца ў рамане «Што рабіць?».

Чаму ў сельскагаспадарчы інстытут? Мусіць, таму, што да гэтага часу ён цвёрда вырашыў будаваць сельскагаспадарчую камуну на сацыялістычных прынцыпах. Ехаць у Горкі яму мог параіць і М. Чарнышэўскі, які добра ведаў пра гэты ін-

спісе «Вестник Европы», і кнігі «Нашы калоніі» (СПб., 1869 г.). Далейшыя пошукі матэрыялаў, што датычаць гэтага чалавека, дапамогуць нам адкрыць хоць што-небудзь новае пра Бахмеева. Пра яго, несумненна, Клаус ведаў шмат.

Пра жыццё П. Бахмеева ў 1853—1857 гг. мы нічога не ведаем. Летам 1857 года ён з'явіўся ў Д. Мардоўцава з невялікім сакваяжам, у якім былі грошы за прададзены маёнтак, і заявіў, што збіраецца на Маркізскія астравы, дзе думае «заснаваць незалежнае грамад-

маў запіску, вельмі кароткую, ад нейкага незнамага рускага; ён пісаў мне, што мае «неабходнасць мяне бачыць», і прасіў прызначыць час сустрэчы. Я ў гэты час ішоў у Лондан, а таму, замест усякага адказу, зайшоў сам у Саблан'ер — атэль і спытаў пра яго. Ён быў дома. Малады чалавек з выглядам кадзета, сарамлівы, вельмі невясёлы і з адметным абліччам... Вельмі маўклівы, ён амаль усё маўчаў; бачна было, што ў яго штосьці на душы, але ён не дайшоў да магчымасці выказаць гэта.

між іншым, мы пра гэта не гаворым. Мікалай Гаўрылавіч ведаў пра яго шмат такога, што мы і не ўяўлялі».

Праз некалькі гадоў у Аляксандраўскай катаржнай турме Мікалай Гаўрылавіч расказаў палікатаржаніну С. Стахевічу аб сваёй паездцы ў 1859 годзе ў Лондан, да А. І. Герцэна. Чарнышэўскі ўспамінае і пра гутарку Бахмеева з Герцэнам, «...дабаўляючы, — паводле слоў Стахевіча, — падрабязнасці, называючы іх забавунымі». «Слухаючы гэты расказ, — працягвае С. Стахевіч, — я быў пры той думцы, што Мікалай Гаўрылавіч чуў яго асабіста ад Герцэна, аднак я не памятаю, каб ён іменна так і сказаў... Магчыма, мая думка была памылковай, і расказ пра Бахмеева дайшоў да яго ўжо з трохіх рук. Але заключныя словы Мікалая Гаўрылавіча я памятаю з поўнай дакладнасцю:

— У сваім рамане я назваў асаблівага чалавека Рахметавым у гонар іменна васьмі гэтага Бахмеева».

Падвядзём папярэднія вынікі. 15-гадовы сын двараніна Павел Бахмееў паступае вучыцца ў Саратаўскую гімназію, дзе лёс зводзіць яго з М. Чарнышэўскім. Тут узнікае пытанне: чаму дваранскі сын трапіў у навучальную ўстанову гэтак позна? Факт, што яго настаўнікам быў яго равеснік Чарнышэўскі, аднакшнік Бахмеева ўспамінае пра яго як пра распешчанага і не вельмі здольнага да вучобы паніча. Ці не тлумачацца гэтыя паступленні ў гімназію і распешчанасць слабым станам здароўя? Тут варта згадаць, што характар Бахмеева склаўся «ў выніку нястомнага самавыхавання», паводле слоў Чарнышэўскага.

Мусіць, самавыхаваннем і ўпартай працай тлумачыцца і той факт, што Бахмееў, раней слабы гімназіст, стаў трэцім сярод аднакурснікаў на спаляховаці. Чарнышэўскі, мабыць, добра ведаў і 15-гадовага і сталага Бахмеева і меў падставу для такога сцвярджэння. Чатыры гады жыцця нашага героя застаюцца таямніцай. Невядомы і матывы, згодна з якімі ён пакінуў інстытут. Ці не жаданне правесці свае сілы прышло Бахмеева да гэтага ўчыванку? Зусім лагічна дапусціць, што толькі тады, калі ён адчуў сябе і маральна і фізічна гатовым да выпрабаванняў, наш герой вырашыў пакінуць Расію, паехаць у далёкую, амаль невядомую краіну. Зусім лагічна дапусціць, што ўвесь гэты час ён прама ці ўскосна трымаў сувязь са сваім настаўнікам, вядомым пісьменнікам і тэарэтыкам утанічнага сацыялізму. Відаць, таму для настаўніка не было нечаканым рашэннем вучня ехаць за мяжу; Чарнышэўскі, прынамсі, не адгаворваў, як Герцэн, яго ад такога намеру. Калі ўлічыць, што многія карэспандэнты М. Чарнышэўскага стаялі на ўліку III аддзялення, то стане зразумелым, чаму ў Архіве Міністэрства замежных спраў няма дакументаў на выезд Бахмеева за мяжу. Як там ні было, Бахмееў сваім прыкладам маральнай і фізічнай падрыхтоўкі да стварэння будучага грамадства натхніў М. Чарнышэўскага на стварэнне вобраза Рахметава, таго вобраза, які стаў для многіх рэвалюцыянераў эталонам, узорам для пераймання.

Сляды Бахмеева губляюцца з таго самага вераснёўскага дня, калі Герцэн праводзіў яго на параход.

Ці шукаў яго хто-небудзь? Так. Літаратуразнавец Н. Эйдэльман, зацікавіўшыся лёсам Паўла Аляксандравіча, паслаў

статут ад І. Палісестава, таварыша па Саратаўскай гімназіі. Палісестаў да гэтага скончыў інстытут і стаў пазней вядомым аграномам-педагогам. У інстытуце потым (з 1856 г.) вучыўся яшчэ адзін вучань Чарнышэўскага, удзельнік «літаратурных гутарак», звязаны з апазіцыйна настроенымі студэнтамі Масквы і Казані, — Парфір Зайцэўскі.

Ці ёсць звесткі пра навучанне Паўла Бахмеева і яго таварыша ў інстытуце? У бібліятэцы Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі захоўваецца 3-я кніга «Записок Горы-Горцакого земледельческого института» за 1854 год. Тут у справаздачы за 1852—1853 навучальны год на стар. 13 мы знаходзім сярод прозвішчаў студэнтаў і прозвішча знаёмага нам П. Бахмеева. Цікава, што ў справаздачы сказана: «...падвяргаліся іспытам 46 студэнтаў, з якіх пераводзяцца на 2-гі курс 42 у наступным на старшыніству парадку...» Бахмееў лічыўся трэцім па старшыніству (г. зн. па поспехах). Мяркуючы па справаздачы за 1853—1854 навучальны год, Бахмееў, нягледзячы на поспехі ў вучобе, пакінуў інстытут, не скончыўшы другі курс. Тут дарэчы нагадаць, што і Рахметаў скончыў вучобу на другім курсе. Разам з П. Бахмеевым інстытут пакінуў і яго таварыш К. Аўгуст (так шыфруе яго Д. Мардоўцаў).

Н. Эйдэльман у фондзе III аддзялення (ЦДГА СССР, г. Масква) знайшоў цікавы дакумент пра тое, што ў 1859 годзе група сараўскіх грамадскіх дзеячаў даслала прывітальны адрас цэнзару фон Краўзе, якога праследаваў царскі ўрад. Жандары гэты адрас перахапілі і знялі з яго копію. Пад адрасам подпісы: Мардоўцаў, Бялоў, а таксама Аўгуст К.

Хто ён? Гэтага мы не ведалі да таго часу, пакуль з Саратава не атрымалі фотакопію «Спіса вучняў Саратаўскай гімназіі VII класа з пажаданнямі месц, куды яны паступіць жадаюць». У спісе ўказана: «Павел Бахмееў. 22 гады, сын патамнага двараніна. Заявіў аб жаданні паступіць у Горы-Горацкі земляробчы інстытут». Пад нумарам 6 напісана: «Клаус Аўгуст». З кнігі С. Д. Сокалава «Саратаўцы: пісьменнікі і вучоныя» (Саратаў, 1913 г.) мы даведваемся, што А. Клаус служыў у Саратаўскай канторы замежных пасляленцаў і быў пераведзены ў Пецярбург. Памёр у 1870 годзе. Вядомы як аўтар шэрагу артыкулаў, надрукаваных у ча-

ства, амаль што дзяржаву». Ён дамовіўся з Мардоўцавым перапісвацца, абяцаў запрасіць яго на пасаду рэдактара часопіса вольнай грамады. З размовы стала вядома, што перад ад'ездам Бахмееў павітаў у Пецярбурзе ў М. Чарнышэўскага. Пра што была гаворка?

Письменник Раман Белавусаў у творы «Аб чым прамаўчалі кнігі» расказае: «У адзін з летніх вечараў 1857 года Мікалай Гаўрылавіч працаваў у сваім кабінэце над артыкулам для «Современника». Раптам з'явіўся гасць. Мікалай Гаўрылавіч пазнаў у ім земляка, сараўскага памешчыка Паўла Аляксандравіча Бахмеева.

Прысёл да стала. Спачатку размова не вязалася, і раптам Бахмееў разгаварыўся. Ён стаў гаварыць аб сваёй гарачай любові да Радзімы, але тут жа прызнаўся, што, нягледзячы на гэта, прыняў рашэнне па-заўсёды пакінуць Расію.

І ён расказаў, што прадаў сваё памесце, што на руках сума ў пяцьдзесят тысяч рублёў. Грошы ж ён вырашыў выкарыстаць для патрэб чалавецтва. А для гэтага збіраецца адправіцца на Маркізскія астравы для заснавання земляробчай калоніі, нейкага ідэальнага грамадства тыпу камуны, дзе праца будзе крыніцай радасці. Дзіўны чалавек. Ці то руская рэчаіснасць настолькі яму абрыдла, што ён не бачыў магчымасці напавесці яе... ці то пад уплывам утанічнага вырашэння іх ідэі правесці на практыцы...»

Павел Бахмееў добра запамінуўся Чарнышэўскаму. У ім Мікалай Гаўрылавіч убачыў чалавека дзеяння, натуру асаблівага складу, характар, які склаўся ў выніку нястомнага самавыхавання».

У пачатку жніўня Павел Бахмееў едзе ў Лондан. Ёсць падставы меркаваць, што пры ад'ездзе за граніцу ён афармляў дакументы, і таму ў архівах павінны былі захавацца цікавыя біяграфічныя матэрыялы. Было паслана запытанне ў Архіў знешняй палітыкі Расіі Гісторыка-дыпламатычнага ўпраўлення Міністэрства замежных спраў СССР. З архіва паведамлілі, што матэрыялаў аб ад'ездзе Бахмеева за мяжу не выяўлена. Мы можам меркаваць, што царскі ўрад не жадаў выдаць замежны пашпарт ужо вядомаму сацыялісту. Магчыма, што ў Лондан ён трапіў нелегальным шляхам.

Разгорнем старонкі ўспамінаў А. І. Герцэна «Былое і думы». У сёмай частцы (раздзел «Маладая эміграцыя») Герцэн піша: «Аднае раніцы я атры-

Я пайшоў, запрасіўшы яго дні праз два-тры абедаць...»

Далей А. І. Герцэн піша, што зноў сустрэў маладога чалавека выпадкова на вуліцы. Яны разгаварыліся. Павел Бахмееў «хутка вымавіў:

— Я ніколі не вярнуся ў Расію... Не, не, я рашуча не вярнуся ў Расію.

— Злітуйцеся, вы, такі малады?

— Я Расію люблю, вельмі люблю, але там людзі... там мне не жыць. Я хачу завесці калонію на зусім новай сацыяльнай аснове: гэта усё я абдумаў і цяпер еду прама туды.

— Гэта значыць куды?

— На Маркізскія астравы.

Я паглядзеў на яго з поўным здзіўленнем.

— Так... так. Гэта справа вырашана. Я пльву з першым параходам і таму вельмі рады, што Вас сустрэў сёння».

Пасля такой размовы Бахмееў прапанаваў Герцэну 20 тысяч франкаў на справу рэвалюцыйнай прапаганды, жадаючы зрабіць што-небудзь карыснае для Радзімы. Пасля наведання банка Ротшыльда А. І. Герцэн напісаў распіску, а П. А. Бахмееў — распараджэнне, што аддае 800 фунтаў стэрлінгаў. Такім чынам, мы бачым, што П. Бахмееў быў у Герцэна.

1 верасня 1857 года Павел Бахмееў адплываў на Маркізскія астравы. «...На другі дзень, — піша Герцэн, — я абяцаў прыйсці да яго развітацца. Ён быў зусім гатовы. Маленькі кадзекі ці студэнцікі... чамаданчык, шынель, перацягнуты папругай і... трыццаць тысяч франкаў золатам, завязаныя ў тоўстым футляры так, як завязваюць фунт агрэту ці арэхаў».

Так ехаў гэты чалавек на Маркізскія астравы».

А. Тучкова - Агарова ўспамінае, што Герцэн доўга, але без вынікаў адгаворваў Бахмеева ехаць: «Не спытайцеся, і тут жа не ўсё бязрадасна і безнадзейна...»

Праз пяць гадоў у Аляксееўскім равеліне Петрапаўлаўскай крэпасці М. Чарнышэўскі заканчвае раман «Што рабіць?». У хуткім часе кнігу атрымліваюць у Саратаве, на радзіме рэвалюцыянера. Сваёй Чарнышэўскага Пыпіны пазналі ў вобразе Рахметава рысы сараўскага памешчыка П. Бахмеева. Яўгенія Мікалаеўна Пыпіна піша родным 16 сакавіка 1863 года: «Там між іншым выведзен Бахмееў — памятаеце?». А 23 красавіка: «З вялікай цікавасцю прачытаеце Вы раман Міколы. Рахметаў — гэта Бахмееў Павел Аляксандравіч. Памятаеце Вы яго? Тут,

ПОМНІКІ РОДНАГА КРАЮ

запытанні на астравы Фіджы, у Новую Каледонію, Новую Зеландыю, на Маркізскія астравы. Аднак адказы былі несучасальныя. Ён нават сустракаўся з вядомым моралаўцам Т. Хеердалам, які жыў на Маркізскіх астравах больш за год. Але і Хеердал, на жаль, нічога не чуў пра Бахмеева. Тады Н. Эйдэльман вырашыў знайсці ў друку паведамленне аб дакладнай даце адплышча карабля. Перагартушы лонданскую «Таймс» таго часу, знайшоў: «...кліпер «Акаста», вадзяным чэнам 600 тон, капітан Т. Ах'ер — Новая Зеландыя (гароды Велінгтон, Нельсан), адпраўка першага верасня». Чаму ж Новая Зеландыя? Мы ж ведаем, што П. Бахмееў збіраўся на Маркізскія астравы. Герцэн піша, што ён узяў акрэдытыў таксама на Маркізскія астравы. Аднак ва ўспамінах Д. Мардоўцава паведамляецца, што П. Бахмееў збіраўся паехаць у Новую Зеландыю. Можна меркаваць, што Бахмееў знарок сказаў Герцэну, быццам ён едзе на гэтыя астравы, каб нішто (напрыклад, спадкаемцы) не змог яго знайсці...

А як жа грошы, пакінутыя Бахмеевым Герцэну? Вядома, што Герцэн доўгі час не чапаў іх, выкарыстоўваючы для справы толькі працэнты з капіталу. Толькі ў 1869 г., незадоўга да смерці, перадаў іх у якасці дапамогі групе эмігрантаў.

На гэтым можна было б і закончыць апавяданне пра нашага героя, каб не адно цікавае супадзенне.

Паводле адной з існуючых версій, у перыяд навучання Бахмеева ў Горы-Горацкім сельгасінстытуце была напісана вядомая паэма «Тарас на Парнасе». Аўтар яе да гэтага часу невядомы, але некаторыя даследчыкі лічаць, што ім быў студэнт Горы-Горацкага інстытута.

Многіх беларускіх літаратурнаўцаў ураджаюць дакладныя характарыстыкі пісьменнікаў і паэтаў, пра якіх гаворыцца ў паэме. Вядома, што П. Бахмееў неаднаразова бываў у Пецярбурзе і Маскве, быў у літаратурных колах. Ці не перадаў ён такія звесткі будучаму аўтару паэмы? Зусім верагодна, што П. Бахмееў ведаў аўтара паэмы. Пошук матэрыялаў пра Бахмеева, магчыма, дапаможа выявіць і імя аўтара «Тараса на Парнасе».

Вядомы нямецкі славіст Рудольф Абхт у артыкуле, апублікаваным у 1917 годзе, піша: «Калі б знайшлі спісы навучэнцаў Горацкай акадэміі... тады б мы змаглі адгадаць літаратара, які напісаў «Тараса на Парнасе». У «Запісках Горы-Горацкага землеўладальцкага інстытута» (кнігі I—VI) ёсць спісы студэнтаў. Для адшукання імя аўтара трэба прасачыць жыццёвы шлях некалькіх соцень чалавек. Аднак мы наперад ведаем, што даследчыка і тут можа спасцігнуць няўдача. Справа ў тым, што прозвішчы не ўсіх студэнтаў маюцца ў спісах. Напрыклад, там няма прозвішча школьнага таварыша Паўла Бахмеева, які прыхаў разам з ім у Горкі, — Аўгуста Клауса.

«Я нічога не ведаю пра далейшы лёс гэтага чалавека, але ён трывожыць мяне», — пішаў літаратуразнавец Н. Эйдэльман. Думаецца, што лёс былога студэнта Горы-Горацкага землеўладальцкага інстытута Паўла Аляксандравіча Бахмеева, прататыпа Рахметава, зацікавіць чытачоў штотыднёвіка. Запрашаем да пошуку.

Уладзімір ЛІУШЫЦ,
кандыдат філасофскіх навук,
в. а. дацэнта Беларускай сельгаснавукаўскай акадэміі.

У вывучэнні гісторыка-культурнай спадчыны Мінска існуюць значныя прагалы, звязаныя са стратай многіх помнікаў архітэктуры. Адным з такіх помнікаў, які адыграў выключную ролю ў фарміраванні гістарычнага цэнтра горада, з'яўляецца комплекс дамініканскага кляштара — першае манументальнае збудаванне сярэднявечнага Мінска.

Упершыню гэтым помнікам зацікавіўся ў 1920-х гадах адзін з заснавальнікаў Беларускага савецкага мастацтвазнаўства М. Шчакацін. У сваім даследаванні, прысвечаным архітэктуры Мінска XVII—XVIII стагоддзяў, ён падрабязна апісаваў

гэты факт выклікае сумненні, таму што на самай справе Крыштаф Слушка памёр у 1620 г.

Пазней кляштар падтрымала шляхта, якая вярталася праз Мінск з Масквы і арганізавала збор у фонд кляштара, што атрымаў назву «капітковага» (плата за провад кожнага каменя праз гарадскую заставу. — У. Д.). Пазней у інтэр'еры касцёла было ўстаноўлена восем гербаў ініцыятараў гэтага збору.

У 1615 г. новым фундатарам кляштара стаў мінскі ваявода Пётр Тышкевіч. Ён падараваў манахам пляц для пабудовы каменных будынкаў касцёла і кляштара.

Аб даце ўзвядзення каменных кляштарных пабудоваў існуюць супярэчлівыя звесткі. Аднак сцвярджаюць, што ўжо каля

стырскі комплекс неаднаразова рэканструяваўся.

Першая буйная рэканструкцыя была праведзена ў самым пачатку XVIII ст. Аб характары і аб'ёме перабудовы, якія, відаць, значна змянілі аблічча ўсяго комплексу, зараз меркаваць вельмі цяжка. Вядома толькі, што ў 1703 г. заканчваюцца работы па будаўніцтве новага манастырскага корпуса, а ў 1709 г. пачата «рэстаўрацыя касцёла, асабліва другой паловы нефа (?), якую неабходна было выраўняць разам з капіцамі і астатняй часткай касцёла».

Апошняя рэканструкцыя кляштарнага комплексу праводзілася ў другой палове XVIII ст. У 1781 г. мінскі бургамістр і старшыня цэха муляраў Андрэй Макаравіч заключыў кантракт з настацелем дамініканскага

Рэканструкцыя галоўнага фасада касцёла (пачатак XX ст.). Нацыянальны музей у Варшаве.

шамі, раскрэпанымі гзімсамі і ўвянчаны невялікай вежай. Магутны прафіляваны гзімс, які апыраваў будынак па перыметры, аддзяляў сам фронт ад сцяны. Бакавыя часткі на галоўным фасадзе вылучаны завяршэннямі капліц, выкананых у выглядзе купалаў на высокіх васьмігранных барабанах. Гэтыя завяршэнні капліц можна трактаваць як неразвітыя вежы.

Мяркуючы па ўсім, такое пластычнае афармленне галоўнага фасада храма набыў пры яго рэканструкцыі ў другой палове XVIII ст. Нягледзячы на тое, што аб першапачатковым абліччы галоўнага фасада меркаваць зараз даволі цяжка, можна дапусціць, што ў XVII ст. ён меў сілуэт, характэрны для шмат'ярусных кампазіцый аналігічных храмаў таго часу, як, напрыклад, у касцёлаў кармелітаў у Гродне і Пшэмышлі і інш.

Кляштарны комплекс быў акружаны высокай каменнай сцяною з вялікай параднай брамай. Брама ўяўляла сабой арыгінальную сіметрычную канструкцыю з дзвюх званіц, злучаных шырокай праэзной аркай. Кожная са званіц выраблена ў выглядзе квадратнай у плане трох'яруснай вежы.

Дамініканскі кляштар існаваў у Мінску да 1832 г. Пазней у яго памяшканнях знаходзілася каталіцкая семінарыя. Пасля 1869 г. гэта збудаванне выкарыстоўвалася пад склады і казармы.

У 1926 г. у ліку першых помнікаў архітэктуры Беларусі былі комплекс мінскага дамініканскага кляштара спецыяльнай пастановай СНК БССР быў прыняты пад дзяржаўную ахову. У час Вялікай Айчыннай вайны кляштарны комплекс атрымаў шэраг пашкоджанняў, але пасля вайны былі выкананы работы па яго прыватнай кансервацыі. У 1950 г. пабудовы манастыра былі разбураны.

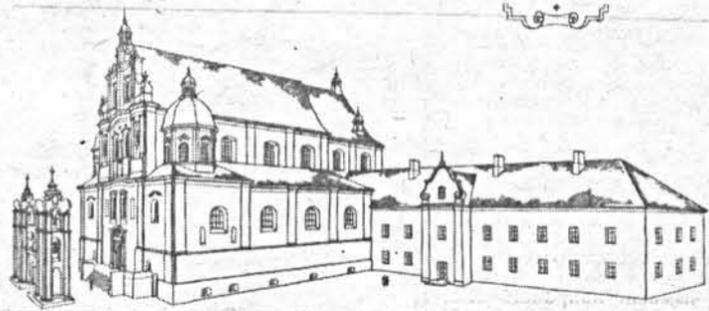
Да сённяшняга часу захаваліся моцныя падмуркі, падвальныя памяшканні, якія патрабуюць карпатлівага археалагічнага даследавання, каб да канца выявіць асаблівасці гэтага арыгінальнага помніка. Далейшае яго вывучэнне ўяўляе не толькі чыста тэарэтычны інтарэс: фрагменты храма, што захаваліся, могуць арганічна ўвайсці ў новую забудову пры фарміраванні архітэктурнага ансамбля цэнтральнай плошчы Мінска. Прыклады аналігічнага сінтэзу новай архітэктуры і фрагментаў помнікаў старажытнага дойлідства шырока вядомы ў нашай краіне і за яе межамі.

У. ДЗЯНІСАУ.

Мінскі кляштар дамініканцаў

на падставе шматлікіх апублікаваных дакументаў, гісторыю фундацыі і будаўніцтва дамініканскага кляштара, дае аналіз яго канструкцыйных і кампазіцыйных асаблівасцей. Разам з тым адсутнасць дакументаў аб першапачатковым абліччы комплексу і значныя перабудовы ў другой палове XIX ст. не дазволілі М. Шчакаціну да канца правільна даць яго аналіз, хоць ён і падкрэсліваў, што помнік «...мае для Мінску вядомае гісторыка-архітэктурнае значэнне».

У наш час вывучэннем гэтага помніка займаўся Т. Габрусь, якая ўпершыню ўявіла ў навуковы ўжытак план кляштарнага комплексу, знойдзены ёю ў фондах архіва Дзяржбуда БССР.

Агульны выгляд. (Рэканструкцыя В. Сташчанюка па матэрыялах аўтара).

Не так даўно знойдзеныя намі ў фондах Нацыянальнага музея ў Варшаве невядомыя раней графічныя матэрыялы па мінскім дамініканскім кляштары дазволілі зірнуць па-новаму на яго аблічча. Гэтыя матэрыялы хутчэй за ўсё трапілі ў музей з архіва Мінскага кола таварыства аховы помнікаў, члены якога ў 1916—1918 гг. сабралі вялікую колькасць дакументаў аб помніках архітэктуры Беларусі. Цікавае ўяўляе і фотафіксацыя збудавання кляштара, праведзена ў 1950 г. супрацоўнікамі Дзяржбуда БССР.

Дамініканскі кляштар у Мінску быў заснаваны ў пачатку XVII ст. Датай яго заснавання прынята лічыць 1605 г., калі на генеральным капітуле ў Рыме дамініканскі ордэн зацвердзіў у Мінску канвент св. Тэафана Аквінскага. Тады ж з Вільні прыбылі манахі, якія пабудавалі невялікую драўляную капліцу. Першым фундатарам кляштара многія даследчыкі лічаць Соф'ю Слушку, удаву ваяводы вендзенскага Крыштафа, але

1605 г. польскія войскі засталі ў Мінску каменны дамініканскі касцёл, а іншыя — што касцёл і кляштар былі пабудаваны ў 1615 г. М. Шчакацін мяркуе, што падмуркі каменных пабудоваў кляштарнага комплексу былі закладзены ў 1605 г., але ў 1615 г. моцны пажар знішчыў усе пабудовы. Пасля гэтага будаўнічыя работы былі адноўлены, але завяршыліся яны толькі ў другой палове XVII ст.

Можна меркаваць, што будаўніцтва каменнага кляштарнага комплексу было пачата ў 1622 г., калі Мінск, паводле разшэння капітула ў Буску, увайшоў у склад рускай правінцыі дамініканскага ордэна. Гэта пацвярджае адзін з дакументаў 1623 г., дзе дамініканскі

кляштар Бенедыктам Рыбчынскім на будаўнічыя работы. Пасля гэтага, мяркуючы па візітацыйных канца XVIII—першай паловы XIX ст., значных рамонтаў і перабудовы у кляштары не праводзілася.

Комплекс мінскага дамініканскага кляштара займаў участак, абмежаваны з трох бакоў вуліцамі Валоскай (Інтернацыянальнай) і Юр'еўскай (зараз не існуе). У яго ўваходзілі каменны будынкі касцёла і кляштара, а таксама дзве драўляныя афіцыны, стайня, свіран і інш. Паралельна сучаснай вул. Энгельса ўзвышаўся корпус самога кляштара, а касцёл выходзіў на плошчу Высокага рынку галоўным фасадом.

Манастырскі корпус — прававугольная, у плане выцягнутая двухпавярховая будыніна з высокім вальмавым дахам, дэлачуаўся непасрэдна пад прамым вуглом да апсіды і канца бакавога нефа касцёла, зліваючыся з ім у адзіны манументальны і строгі масіў. Фасады манастыра, практычна газбаўленыя дэкору, сваімі прэстымі формамі служылі толькі своеасаблівым фонам для больш дэталізаванай архітэктуры касцёла.

Галоўным элементам манастырскага комплексу з'яўляўся касцёл св. Тэафана Аквінскага, які займаў вуглавое месца ў яго планіравачай структуры.

Касцёл св. Тэафана — трохнефная, бязвежавая, шасціслуповая базіліка з вялікай, прававугольнай у плане, алтарнай апсідай. Цэнтральны неф і апсίδα былі накрыты адным высокім двухскільным дахам. Відаць, цэнтральны і бакавыя нефы мелі крыжападобныя скляпенні.

Галоўныя сямодні фасад храма ўяўляў сіметрычную кампазіцыю, з выразна акрэсленым крывалінейным франтонам, расчлененую на тры часткі прэстымі ордэрнымі пілястрамі. Шмат'ярусны фронтон, які прыкрываў тарэц даху, быў аформлены валютамі, пілястрамі, ні-

касцёл успамінаецца як «...нядаўно закладзены» на вуліцы, што ідзе з рынка да ракі Свіслач» (г. зн. сучаснай Інтернацыянальнай. — У. Д.). Будаўніцтва падтрымлівалі ахвяраванні мясцовых магнатаў.

У дакументах часоў руска-польскай вайны 1654—1667 гг. дамініканскі касцёл успамінаецца ўжо як існуючы. Так, маскоўскі ваявода Васіль Арсеньев даносіў з Мінска, што «...костел... добре велик, каменнай і высок».

Комплекс дамініканскага кляштара ў гэты перыяд адыгрываў ролю аднаго з абарончых фарпостаў горада. З яго, як пісаў той жа Арсеньев, можна было весці «...полковай і подошвенный і мушкетный бой». Падарожнікі, што празджалі праз Мінск, адзначалі хараставо і багацце дамініканскага касцёла, які быў у XVII стагоддзі галоўным каталіцкім касцёлам горада, а стольнік Пятра І. А. Талстой, які пабываў у Мінску ў 1697 г., захапляўся яго арганам.

На працягу XVIII ст. мана-

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Серафіму АНДРАЮКУ з прычыны напаткаўшага яго гора—смерці бацькі.

Калектыў выдавецтва «Мастацкая літаратура» выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару Серафіму Антоначу АНДРАЮКУ з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора—смерці бацькі.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Беларусь» выказвае глыбокае спачуванне мастацкаму рэдактару часопіса ЦІХАНОВІЧУ Канстанціну Георгіевічу з прычыны напаткаўшага яго гора—смерці бацькі.

з 25 па 31 кастрычніка
26 кастрычніка, 20.20
«МОЯ РОДНЫ КУТ»

Літаратурная кампазіцыя паводле твораў Якуба Коласа.
Вы пачуеце ўрыўкі з паэм «Сымон-музыка», «Новая зямля», праявілі твораў, а таксама вершы паэта ў выкананні артысты Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа З. Гурбо.

28 кастрычніка, 19.15
ПАКАЗВАЕ ВІЦЕБСК. «Дзіна». У літаратурнай праграме, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа, раскажаецца аб неразруйнах сувязях паэта з Віцебшчынай, дзе ён настаўнічаў, аб пездках на Асінторф.

29 кастрычніка, 18.00
«ПРЫНЕС ЕН ЛЮДЗЯМ ПЕСЕНЬ ДАР»
Урачысты вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта БССР Якуба Коласа. Трансляцыя з Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.

29 кастрычніка, 19.50
СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ...
«ЖЫВЕ У НАРОДЗЕ ЯГО СЛОВА»
Урыўкі з твораў Якуба Коласа чытае рабочы саўгаса «Уздзенскі» А. Шырмо.

30 кастрычніка, 10.45
«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ,
СКУЛЬПТУРЫ»

Перадача прысвечана старэйшай беларускай мастацтва Я. Раздзялюскай. Пра яе творчасць гавораць мастацтвазнавец К. Зелёнай і малады мастак Ю. Герасіменка.

30 кастрычніка, 17.25
«ДОМ НА ПЛОШЧЫ СВАБОДЫ»
Першая перадача цыкла, прысвечанага 50-годдзю Белдзяржкансерваторыі імя А. В. Луначарскага, раскажае аб гісторыі старэйшай навучальнай установы рэспублікі.

У ёй прымаюць удзел кампазітары А. Багатыроў, І. Лучанок, прафесары І. Цвяткава, Р. Шаршэўскі, М. Браценікаў. Выкарыстаны архіўныя кінамаатэрыялы.

30 кастрычніка, 21.35
КАНЦЭРТ, ПРЫСВЕЧАНЫ
100-ГОДДЗЮ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
ЯКУБА КОЛАСА

30 кастрычніка, 23.15
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦАЦІ»

Музычная праграма з удзелам артыстаў узбекскай эстрады: М. Алімавай, Л. Макеева, Н. Чурадавай.

31 кастрычніка, 12.55
КАНЦЭРТ ПА ЗАЯУКАХ РАБОТНИКАУ
АУТАМАБІЛЬНАГА ТРАНСПОРТУ

У ім выступяць: Б. Штоналаў, Л. Смятаннікаў, І. Панароўская, Т. Раеўская, вакальна-інструментальны ансамбль «Песняры», «Дзень добры, песня», харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы», ансамбль народнай музыкі «Флуэраш».

31 кастрычніка, 18.00
А. БАГАТЫРОУ, «У ПУШЧАХ ПА-
ЛЕССЯ». Прэм'ера Беларускага тэлебачання.

Аўтар сцэнарыя — музыкантавец Т. Дубнова, рэжысёр-пастаноўшчык Г. Нікалаеў, аператар-пастаноўшчык Д. Юрэвіч. У фільме здымаліся вядучыя артысты Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР І. Шыкунова, В. Чарнабаеў, М. Галкоўскі, В. Скорбагаў, М. Зданевіч, а таксама салісты Беларускага тэлебачання і радыё Ю. Смірноў, А. Падгайскай.

Галоўны рэдактар Алесь ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Ефрасіня БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

Цімох ДЗЕРАЗА

МЛЯВАЕ ХАЦЕННЕ

Ноч. Не спіцца, Ляжу.

...хацеў бы хоць раз
Захацацца ў кагось.

Яўген ВЕРАБЕИ.

Ноч. Не спіцца, Ляжу.

Задуменна маўчу.
Па сакрэту кажу —
Захацацца хачу.

Хоць у фею ляжу.

Хоць у Бабу Ягу.

З ёю ў ступе стаўну

Я маркату-тугу.

Ды чорт ведае дзе

Тую Бабу шукаць.

Ей самой не ўзбрыдзе

Вераб'я прыласнаць.

Значыць, трэба ўставаць,

І штаны адзяваць,

І шнуркі шнураваць,

І ў сыр-бор вандраваць.

Зрасянела трава,

У паветры імжа...

А на ліха ўставаць,

Калі можна ляжаць?

ЦІ ТРЭБА ЖАНИЦЦА...

Паслядоўнасць — рыса, безумоўна, важная. І ў жыцці, ды і ў творчасці таксама. Асабліва, калі яе пастаянна прытрымліваецца. Мікола Вяршынін, наколькі вядома, рысай гэтай валодае няблага. І не толькі валодае, але і меркаванні свае гэтаксама паслядоўна і мэтанакіравана ажыццяўляе. Дзейнічае, так сказаць, па прычыпе: таму што баліць, той пра тое і крычыць.

«Баліць» жа шанюнаму сатырыку-гумарысту ўсё, што звязана з праблемай «жаныца — не жаныца». Інакш кажучы, мучыць думка: што лепш — быць вольнай, хоць пералётнай птушкай ці самавітым скакуном, але зацуглым. Разважні гэтаў часам становяцца да таго адчайнымі, што аўтар не стрымліваецца і на ўвесь голас крычыць: «Дагуляўся!». А каб падмацаваць адчай душы сваёй у нейкай меры «заканадаўца», чарговую кніжку, якая выйшла сёлета ў «Бібліятэцы «Вожыка», назваў гэтым кароткім, але ёмістым словам. Маўляў, «Дагуляўся». З мяне ўсё...

Аднак ці то ад радасці, што кніжачка хуценька разышла, ці то па нейкай іншай, аднаму яму вядомай прычыне, але нечакана М. Вяршынін пачаў сумнявацца: «А ці дагуляўся ён?». Можна, пытанне і не варта таго, каб ставіць яго раброр: «жаныца — не жаныца».

Пасля глыбокага роздуму з'явілася прызнанне іншага плана. Наколькі яснае, настолькі і старое — «Нашто мне жаныціся». А паколькі вольнаму — вольнае, а аўтару... аўтарова, узнікла назва чарговага

зборніка. Яе выдавецтва «Мастацкая літаратура» са згоды сатырыка-гумарыста і засведчыла на вонладцы кніжкі, што выйшла сёлета ў афармленні А. Чуркіна.

«Нашто мне жаныціся» — настойліва сцвярджае М. Вяршынін і даказвае правільнасць сваіх меркаванняў жыццём сваіх дэка не ідэальных герояў. А ім, бедалагам, нельга не паспачуваць. Калі каторыя і спрабавалі абзавесціся сям'ёй, дык у такіх сітуацыях траплялі, што потым ледзь ногі неслі. Праўда, чытаючы байкі, фельетоны, гумарэскі, мініяцюры, каламбуры і эпіграмы аўтара — а зборнічак менавіта такі шматжанравы — узнікае ўсё ж сумненне. А ці не таму жаныціба ім не прынесла жаданай радасці, што ўсе яны... адным словам, антыподы нашага грамадства.

Можна, усё ж варта жаныціца? Навошта катэгарычнасць, тым больш, наколькі вядома, сам аўтар і не дэбашыр, і не хуліган, і не, як бы гэта мякчэй сказаць, не сказаць, каб спіртным захапляўся... Але, магчыма, ён наконт гэтай самай жаныцібы сумняваецца, каб жыццёвага браку не атрымалася?

Таму пытанне: «жаныціца — не жаныціца» пакінем да пары да часу адкрытым. А ў кніжку М. Вяршыніна «Нашто мне жаныціся» ўсё ж зазірнуць раім. Дапаможа яна вам у вырашэнні гэтай дилемы — няблага... Пасмеяся, чытаючы яе, — яшчэ лепш. Толькі не забываце, што смяцца таксама трэба ўмець.

Яська ДРЭЛЬ.

ЭПІТАФІІ

ЗАЙДРОСНІК

Зайздросціў сябру і суседу,
Зайздросціў Жабе, Вераб'ю,
Зайздросціў ён чужому следу,
Даждзку, што падаў на раілю.
Зайздросціў і цяпер, хоць
вечна спіць:

— Чаму на могілках
наменклатурных не ляжыць?

АЛКАГОЛІК

Ён піў усё: гарэлку і чарніла,
Гамэру, воцат, шкпінар,
Бо ў горле пекла, смажыла,
сушыла,
А ў сэрцы палымнеў панжар.
Цяпер, патрапіўшы у рай,
Ён з богам пачынае біцца:
— А ну-тка, дзед, хутчэй давай
Амброзіі мне пахмяліцца!

ПЛЯТКАР

Да плёткаў быў вялікі ён аматар
І з Мухі мог раздзьмуць Слана!
Брахаў натхнёна, спрытна,
зухавата
І, калі ўзяў яго на вілы сатана,
Маліў, даказваў, іляўся
ён заўзята:
— Не верце, не памёр я!
Усё мана!

Аляксей КАРПЮК

ДЫЯЛОГ

Зьявілася паллянка. Сонечны летні дзень. Басногая ўнучка, што прыехала з горада, з прыемнасцю лётае па траве, ловіць матылька.

— О, бабуля, ён зноў уцёк!
— Прыляціць шчэ, унучка.

— Праўда, прыляціць?
— Напэўна! А ты сабе бегай, гуляй, каб стаць велькай. Кім будзеш, як вырасіш? Настаўніцай, бы мамка?

— Не-а! Донтарам! Настаўніцай трэба ўсе літары ведаць. О, мураш! Баба, а я ўжо ведаю, як робяцца чэрві, з цюбіка іх выціскаюць!

— З цю-убіка?
— Ага!.. Ой, бабуля, а гэта хто прышоў да нас?
— Козлік.

— А ў козліка барада таму, бо ён стары, праўда?
Баба хавае ўсмішку:
— Не, унучка. Гэта — модна цяпер.

— Гы, а тата наш — не модны?
— Міленькая мая, я мела на ўвазе толькі козліка!
— Толькі козліка? — узрадавалася яна.
Праз хвіліну скрывіла губкі:
— А мамка, калі злуецца на татку, кажа яму: «У-у, казёл упарты!» Ага, цяпер я ведаю, што ён сказаць...

Віктар ВУЯЧЫЧ.

Васіль ЗУЕНАК.

Алесь РАЗАНАУ.

Сяброўскія шаржы
К. КУКСО.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. П. КОЗІЧА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02508 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.